

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ALTERNATİF MEDYA BİÇİMİ OLARAK İNTERNET: BAĞIMSIZ
İLETİŞİM AĞI (BİANET) ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yücel METE**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gamze Yücesan Özdemir**

Ankara - 2008

ONAY

Yücel METE tarafından hazırlanan “Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma, 6 Ekim 2008 tarihinde yapılan savunma sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından “Gazetecilik” Anabilim Dalında “Yüksek Lisans Tezi” olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Nazife Güngör

.....

Doç. Dr. Betül YARAR

.....

Doç. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR

ÖNSÖZ

Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma isimli bu çalışmayla, internet üzerinden oluşan alternatif medya küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri ve Freire'nin oluşturduğu pedagoji üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Tezin hazırlanması sırasında beni hep daha iyiye yönlendiren, yüksek lisans süreci boyunca öğrencisi olmaktan büyük keyif aldığım, bu çalışmada danışman hocam olarak yer alan Sayın Doç. Dr. Gamze YÜCESAN-ÖZDEMİR'e verdiği her türlü destekten dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans süreci boyunca deneyimlerinden yararlandığımı tüm hocalarıma, araştırma sırasında Bağımsız İletişim Ağı'nda derinlemesine görüşme yapabilmem için bana zaman ayıran Ertuğrul KÜRKCÜ, Nadire MATER ve Erhan ÜSTÜNDAĞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmam sırasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, varlıklarıyla benim için her zaman gurur kaynağı olan sevgili AİLEME şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
GİRİŞ	1
I. KISIM	5
1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER	5
1.1. Küreselleşme Süreci	5
1.2. Küreselleşme Sürecinde Yaşanan Dönüşümler	9
1.2.1. Ekonomi Alanında Yapısal Dönüşümler	10
1.2.2. Toplumsal Alandaki Dönüşümler	16
1.2.3. Medya Yapısındaki Dönüşümler ve Küresel Ticari Medya Ağının Doğuşu	18
2. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE TOPLUM	24
2.1. Yeni İletişim Teknolojileri Ve Özellikleri	24
2.2. Yeni İletişim Teknolojileri Ve Dönüşümler	27
2.3. Dijital Devrim Ve Enformasyon Toplumu Kuramı	30
2.3.1. Eşitlik Açısından Kurama Yaklaşımlar ve Eleştiriler	31
2.3.2. Demokrasi Açısından Kurama Yaklaşımlar ve Eleştiriler	34
2.3.3. Evrensel Uyum Konusunda Yaklaşımlar ve Eleştiriler	37
2.4. İnternet Ve Demokratik Katılım	39
2.4.1. İnternet Yoluyla Katılım Şekilleri	40
2.4.1.1. Elektronik (Sanal) Forumlar	40
2.4.1.2. Webbloglar (Blog)	41
2.4.1.3. <i>Wiki</i> ve <i>wikiler</i>	42
2.4.1.4. Elektronik Posta (E-posta)	43
2.4.1.5. Anket	43
2.4.1.6. Tele Konferans	44
2.4.1.7. Sohbet (<i>Chat</i>)	44
2.4.1.8. <i>World Wide Web</i> (İnternet sitesi):	44
2.5. İnternet Demokrasisine Eleştiriler Ve Yeni Egemenlik Süreci	45
2.5.1. İnternete Erişimde Maddi Zorluklar	45
2.5.2. İnternetin Ticarileşmesi	46
2.5.3. Denetim ve Gözetim	47
2.5.4. Sanal Kamusal Alan ve Kolektif Eylemin Zayıflaması	48
2.5.5. İnternet Bir Seçkinler Demokrasisi mi Yaratıyor?	49
2.6.1. Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif Arayışlar ve Alternatif Medya	50

2.6.2. Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet Yayıncılığının Özellikleri.....	55
3. PAULO FREIRE’NİN YAKLAŞIMIYLA ALTERNATİF MEDYA	59
3.1. Freire’ nin Ezilenler İçin Pedagojisi	59
3.1.1. Freire’ nin Pedagojisinde Eğitim Modelleri	62
3.1.2. Özgürleştirici Pedagoji İçin: Diyalog	66
3.1.3. Freire’ nin Pedagojisinde Kültürel İstila ve Kültürel Eylem	69
3.2. Freire’ nin Yaklaşımına Göre Alternatif Medya.....	72
3.2.1. Eğitim ve Diyalog Açısından Alternatif Medya	75
3.2.2. Kültürel Eylem Açısından Alternatif Medya.....	79
II. KISIM.....	83
4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BİLGİLER	83
4.1. Araştırmanın Amacı	83
4.2. Araştırmanın Yöntemi.....	84
4.2.1. Betimleme Yöntemi	85
4.2.1.1. BİA’nın Kuruluşu	85
4.2.1.2. BİA’nın Amaçları	86
4.2.1.2.1. Egemen Medyanın Oluşturduğu Teksesliliğin Kırılması ve Çoksesliliği, Yönetime Katılımı Arttırmak için Yerel Medyanın Güçlendirilmesi	87
4.2.1.2.2. Türkiye’deki Medya Ortamının Demokratikleştirilmesi	88
4.2.1.2.3. Mevcut Gazetecilik Anlayışı ve Pratiğinin Dönüştürülmesi.....	89
4.2.1.3. BİA Yerel Medya Eğitim Çalışmaları	90
4.2.1.3.1. Medyayı İzleme ve Hukuksal Yardım	91
4.2.1.3.2. Yerel Medya ve İfade Özgürlüğü Hakkında Eğitim Çalışmaları ve Radyo Programları	92
4.2.1.3.3. Uluslararası Bağımsız Medya Forumu Düzenleme Çalışmaları ...	92
4.2.2. Derinlemesine Görüşme Yöntemi.....	93
4.2.3. Web Sayfası İçerik Analizi Yöntemi.....	94
5. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR.....	96
5.1. Alternatif Medya İçin Bir Olanak : İnternet.....	96
5.2. İnternet Ve Sanal Kamusal Alan.....	100
5.3. Yeni İletişim Teknolojileri Ve Dayanışma.....	103
5.4. Geleneksel Medyanın Yapamadıkları Ve Alternatif Medya	104
5.5. İnternet Tabanlı Alternatif Medyaya Erişim	106

5.6. Küreselleşme Sürecinde Alternatif Medya Dayanışması	109
5.7. Alternatif Medya Kuruluşlarının Yaşadığı Sorunlar Ve Engeller	111
5.8. Alternatif Medyanın Sistemin Deşifresindeki Rolü Ve Önemi	114
5.9. Yeni İletişim Teknolojilerinin İnteraktif Özelliği Ve Diyalog Süreci	116
5.10. Alternatif Medya Ve Kültürel Eylem.....	119
5.11. Alternatif Medyanın İşbirliği Ve Örgütlenme Sürecine Katkısı.....	121
5.12. Bia'nın Etik Konusuna Yaklaşımı Ve Gelecek Hedefleri	123
6. BİA İNTERNET SİTESİNİN WEB SAYFASI ANALİZİ.....	127
6.1. Bia İnternet Sitesinin Genel Görünümü	127
6.2. İçerik Değerlendirmesi	129
6.2.1. Amaç.....	129
6.2.2. Kullanıcı Etkileşimi.....	131
6.2.3. Bilginin İşlenmesi ve Yazılı İfadeler.....	132
6.3. Tasarım Değerlendirmesi	133
6.3.1. Grafik Tasarımı	133
6.3.2. Kullanıcı Kolaylığı	134
6.3.3. Estetik ve Görsel Çekicilik	135
6.3.4. Düzenleme ve Planlama	135
6.4. İşlevsellik (Fonksiyonellik) Değerlendirmesi.....	136
6.4.1. Ulaşılabilirlik	136
6.4.2. Hız ve Bant Aralığına Olan Duyarlılığı.....	137
6.4.3. Yapı ve Dolaşım.....	137
SONUÇ.....	138
KAYNAKÇA	140
EKLER.....	148
EK I DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORU FORMU.....	148
EK II DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME BİLGİLERİ	152
EK III WEB SAYFASI İÇERİK ANALİZİ FORMU	153

ÖZET	154
ABSTRACT	155

GİRİŞ

Günümüzde, özellikle küreselleşme süreci içerisinde bütün alanlarda olduğu gibi medya ekonomisinde de yaşanan gelişmeler medyada sahiplik yapısının değişmesine, yoğunlaşmaların ve tekelleşmelerin artmasına, kısaca medyanın farklılaşmasına sebep olmuştur. Medyanın gücünü fark eden sermaye sahiplerinin, çıkar ilişkileri nedeniyle medya sektörüne yönelmesi, iktidarlarla sermaye sahipleri arasında yaşanan çarpık ilişkiler; tek sesli, ötekini-yerelin sesini duymayan bir medya yapısının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Medya sektöründe yaşanan bu tek sesliliği kırmak, çok sesli bir medya yapısının oluşumuna destek sağlamak için son yıllarda “alternatif medya” oluşumlarının üzerinde durulmakta, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle de özellikle internet teknolojisi “alternatif medya” oluşumları için önemli bir alan yaratmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de son yıllarda alternatif medya oluşumları özellikle internet üzerinden artmakla beraber, kavramsal ve kuramsal açıdan bu konuda yapılan araştırmaların sayısı yetersiz kalmaktadır. Bu durum, son yıllarda internet üzerinden oluşan ve git gide yaygınlaşan alternatif medyanın yapmak istediklerinin, mücadelesinin, sorunlarının, alternatif medyanın bu mücadelesinde yaşadığı engellerin karanlıkta kalmasına neden olmaktadır.

Geleneksel medya kanalları ticari kaygıları yüzünden egemen güçlerin denetiminde bulunmaktadır. Bunun sonucunda oluşan tek sesli ve anti-demokratik medya ortamında, alternatif medya kanallarının “doğru” ve “gerçek” olanı yansıtarak kamuoyunu gerçekçi düşüncelerle oluşturmayı amaçlaması, demokrasi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı oldukça güncel olan bu konunun önemini ve anlamını biraz daha fazla ortaya çıkarmaktır. Bu konu ile ilgili bir diğer önemli nokta ise literatür taraması yapıldığında ortaya çıkmaktadır. Alternatif medya hemen hemen çalışmaların tamamında gazetecilik, internet gazeteciliği üzerinden incelenmiştir. Oysa bu çalışmada olduğu gibi alternatif medyayı küreselleşme, teknoloji ve toplum kuramı üzerinden inceleyen çalışmalar oldukça azdır. Bu da çalışmanın bir diğer önemli yönünü oluşturmaktadır.

Ayrıca alternatif medyanın bu çalışmada Paulo Freire'nin yaklaşımı ışığında incelenecek olması da, literatür açısından bakıldığında bu çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Bu çerçeve içerisinde çalışmada küreselleşme süreci içerisinde alternatif medya kavramına ve alternatif medyanın oluşum çabalarına değinilecek ve yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle internetin bulunmasıyla bu alana yönelen alternatif medya arayışları ele alınacaktır. Bu şekilde alternatif medya konusuna ilişkin Türkiye'de daha önce yapılmış çalışmalar çerçevesinde kavramsal ve kuramsal bir alt yapı oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada ünlü Brezilyalı pedagoğ Paulo Freire'nin ezilenler için oluşturduğu pedagojiden bahsedilecek, Freire'nin pedagojisi üzerinden alternatif medya çözümlenmeye çalışılacak ve Freire'nin bakış açısıyla alternatif medyanın ezilenler için yapabildikleri incelenecektir. Pedagojinin temel unsurları olan eğitim modelleri, diyalog ve kültürel eylem açısından alternatif medya irdelenecektir.

Yine bu çalışmada Türkiye'de kurulan, internet üzerinden yayın yapan Bağımsız İletişim Ağı (BİA) adlı alternatif medya kuruluşu küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri ve toplum kuramı çerçevesinde incelenecektir. Ayrıca BİA Freire'nin pedagojisinin bakış açısıyla çözümlenecektir.

Bu çalışmaya temel oluşturan "İnternet Üzerinden Oluşan Alternatif Medya" konusunun, Türkiye boyutunu incelemek için BİA kuruluşunda çalışmanın içeriği çerçevesinde araştırma yapılmıştır. BİA kuruluşunda gerçekleştirilen araştırmada, derinlemesine görüşme ve web sayfası içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Derinlemesine görüşme yöntemi, BİA koordinatörü, proje danışmanı ve editörüne uygulanmıştır.

Bu çalışmada savunulacak tezler şunlardır:

- Küreselleşme süreci sonucunda oluşan medya tekelleri ticari kaygıları ve iktidarlarla yaşadıkları iyi ilişkileri nedeniyle egemen görüşe muhalif sesleri medyada saf dışı etmektedir. Büyük medya gruplarının muhalif görüşlere karşı takındığı bu tutum sonucunda, tek sesli ve anti-demokratik bir medya ortamı oluşmuştur.

- Bu teksesliliği kırmak için, gerçekleri halka duyuracak, medyayı sermayenin etkisinden kurtaracak alternatif, radikal medya kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır.

- İlk aşamada maliyeti daha az olduğu için internet üzerinden etkili olan ve yoğun olarak oluşan alternatif medya kanalları büyük medya tekellerinin oluşturduğu bu teksesliliği kırmak için çalışmaktadır.

- Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle internet teknolojsinin maliyetleri düşürmesi alternatif medya kanallarının bu mücadelesinde, alternatif medya kanallarına önemli yol açmaktadır.

- Alternatif medya kanalları bu mücadelelerinde maddi ve manevi açıdan çeşitli zorluklarla karşı karşıya gelse de neoliberal politikalara hizmet eden geleneksel medya kanallarının karşısında durmakta, egemen görüşe muhalif duran ötekinin, yerelin sesini yansıtarak demokrasiye hizmet etmeye çabalamaktadır.

- Alternatif medyalar, geleneksel medya kuruluşlarının aksine sözü değişimin aktörlerine vererek, sistemin deşifre edilmesi için çaba sarfederek Paulo Freire'nin yaklaşımında belirttiği "praksis" çabalarını sürdürmektedir.

- Alternatif medya kanalları Freire'nin pedagojisinde belirttiği herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu diyalog sürecini okuyucusuyla, izleyicisiyle ve çalışanıyla birlikte gerçekleştirmeye çabalamakta, her ne kadar kusursuz bir diyalog süreci yaratamasa da bu konudaki çabalarını sürdürmektedir.

- Alternatif medya kanalları ezilenlerin yaşadığı kültürel istilaya karşı, ezilenlerin bakış açısıyla, onların ifadeleriyle, onların dilleriyle ve birebir onların sözleriyle haber dillerini, haber örgülerini oluşturarak kültürel eylemle bu sürece cevap vermeye çalışmaktadır.

Çalışmanın sınırlılıklarını ise şu şekilde sıralayabiliriz: İlk olarak çalışmada alternatif medya kanalları sadece internet üzerinden incelenecek ve diğer kitle iletişim araçları araştırmanın kapsamı dışında tutulacaktır. Bu yüzden alternatif gazete, dergi, radyo ve televizyon kanallarından söz edilmeyecektir. İkinci olarak internette yer alan alternatif medya kanallarından sadece BİA incelenerek çalışma sınırlandırılacaktır.

Bu çalışma iki kısım ve altı bölümden oluşmaktadır. Birinci kısım teorik çerçeveyi oluşturmakta, küreselleşme süreci ve yaşanan dönüşümler, yeni iletişim teknolojileri-internet demokrasisi ve alternatif medya ile Paulo Freire'nin pedagojisi ve Freire'nin bakış açısıyla alternatif medyanın çözümlenmesi üzerinde durmaktadır. İkinci kısım ise araştırmaya ilişkin bilgiler, derinlemesine görüşme ve web sayfası içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular ile sonucu açıklamaktadır.

Çalışmada ilk olarak küreselleşme sürecine ve bu süreçte ekonomi alanında, toplumsal alanda ve medya yapısında yaşanan dönüşümlere değinilecektir. İkinci olarak, yeni iletişim teknolojileri ve özellikleri, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı dönüşümler, enformasyon toplumu kuramı, internet ve demokratik katılım, internet demokrasisine getirilen eleştirilere değinilecektir. Bu bölüm internet üzerinden oluşan alternatif medya ve internet üzerinden oluşan alternatif medyanın özellikleri başlıkları ile sonlandırılacaktır. Üçüncü olarak Paulo Freire'nin pedagojisi anlatılmaya çalışılacak ve Freire'nin bakış açısıyla alternatif medya irdelenmeye çalışılacaktır. Dördüncü olarak araştırmaya ilişkin bilgiler, araştırmanın amacı, yöntemi ve BİA'ya ilişkin bilgiler ele alınacaktır. Beşinci olarak araştırmanın konusu olan Bağımsız İletişim Ağı'nın (BİA) yöneticileriyle yapılan derinlemesine görüşme yönteminden elde edilen bulgular aktarılacaktır. Altıncı ve son bölümde ise BİA'nın internet sitesinin incelendiği web sayfası içerik analizi değerlendirilecektir. Sonuç ile çalışma tamamlanacaktır.

I. KISIM

1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER

1.1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ

Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran “küreselleşme” kavramı, üretim ve emek süreçlerinden, çalışma hayatına; medya yapısından, iletişim teknolojilerine, dünya pazarlarına; siyasal sistemlerden ideolojilere kadar ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda köklü değişikliklere sebep olmuş, ulus devletler küreselleşmenin etkisiyle kendi yapılarında önemli değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır.

Küreselleşme kavramı çok çeşitli değerlendirmelere, farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olmuştur. Bu farklılık, küreselleşmeyi olumlayanlar ve eleştirel açıdan bakanların görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Küreselleşmeyi olumlayan düşünörlere¹ göre küreselleşme; uluslararası ticaretin artmasına, demokrasi - insan haklarında gelişme yaşanmasına ve dünya genelinde refah düzeyinin artmasına neden olan bir gelişmedir. Küreselleşmeye eleştirel açıdan bakan düşünörlere² göre ise küreselleşme; yüz kadar şirketin bütün dünya pazarlarını denetlediği, bu şirketlerin izni olmadan pazara ve serbest olduğu iddia edilen piyasaya girişin engellendiği, kapitalizmin kabına sığamadığı için bütün dünyaya yayılmak istediği bir gelişmeyi ifade etmektedir. Görüş ayrılıklarından kaynaklanan farklı tanımlamalardan birkaçına bakacak olursak:

Küreselleşme, yeryüzü medeniyetleri ve ekonomilerinin, kendi niteliklerini ve öz çıkarlarını koruyacak biçimde, bireysel ve toplumsal

---

¹ Küreselleşmeyi olumlayan kanat daha çok neo-liberal ya da yeni sağ olarak adlandırılmaktadır. Sistemi eleştirme ve sistem dışına çıkmanın hiçbir yarar sağlamayacağına inanmakta, bu çözüm önerilerinin yerine devletin ekonomideki rolünün minimize edilmesi ve dünya ekonomisiyle bütünleşmenin temel amaç olması gerektiğini desteklemektedir (Kızılcılık, 2003:1).

² Küreselleşmeyi eleştiren kanat dünya genelinde daha adil ve eşit bir paylaşım isteyen, eşitlikten yana olan sol kesimi oluşturmaktadır. Küreselleşme karşıtı olan bu kanat için ‘antiglobalization’, ‘antiempyralist’, ‘anti-kapitalist’, ‘anti-cooparete’ gibi kavramlarda kullanılmaktadır (Alpar, 2005). Bu kanat, dünya genelinde yoksulluğun ve eşitsizliğin artmasına neden olan küreselleşmenin sorgulanmasını, bu eşitsizliğin temelinde yer alan finansal sistemin ve onun getirisi olan hukuk sistemi ile sosyal düzenin değişmesini, bu düzene alternatif sunulmasını istemektedir (Akkuş, 2007).

refahları yükseltmek amacı ile bir araya geldikleri görüntüsü ve imajını yaratıyor olmakla beraber, küreselleşme olgusu ile yaşanan fiili durum bu değildir. Küreselleşme sözcüğünde, semantik olarak, yeryüzündeki tüm ajanların kendi istek ve iradeleri ile bir araya geldikleri ve bu beraberliğin tüm tarafları memnun kıldığı gibi bir anlam saklı olduğu halde, gerçekte yaşanan, hakim merkez sermayenin sıkışan kâr hadlerini yükseltebilmek için, kendisine yeni üretim ve tüketim merkezleri oluşturabilmek amacıyla yeryüzünü kaplaması hadisesidir (Önder, 2001). Küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik açılardan global bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Bütünleşmiş bir dünya ekonomisinin yükselmesi, aslında zorunlu olarak olumsuz bir şey değildir (<http://tr.wikipedia.org> 20.03.2008). Liberallere göre küreselleşme, uluslararası sahada yaşanan hızlı entegrasyon ve artan ilişkiler sürecidir. Değişik ülkelerin pazarlarının birbirine açılması, toplumlararası etkileşimi artıracak, bu da devlet dışında devleti dengeleyici bir saha olarak ulus-devlet üstü kurum ve kurulları oluşturacaktır. Böylece devletin giderek önemini yitirdiği ve otoritenin artık çok-merkezli olduğu bir sistem oluşacaktır (Çetinkaya, 2002). Küreselleşme, kapitalizmin kendisini devam ettirebilmesi için daha çok üretmek daha çok mal satmak ihtiyacını karşılamak amacıyla dünya pazarında serbestleşme ve sınırların kaldırılması sürecidir (Milli, 2003). Küreselleşme, kapitalizmin 300 yıllık tarihi içinde gelinen son aşamayı ve kâr hadlerinin daralmasıyla yaşanan refah devleti krizinden çıkışın bir yolu olan verimlilik artışını ve pazarın büyütülmesi arayışlarını temsil eden bir kavramdır (Şaylan, 1995).

Küreselleşmeyi olumlayanlar tanımlarını yaparken küreselleşmenin doğal, hiçbir güç tarafından belirlenmeyen kendiliğinden akıp giden bir süreç olduğunu, insanların bu sürece dahil olmaktan başka çaresi olmadığını iddia etmektedirler. Aren'e (1998) göre, küreselleşme süreci doğal bir süreçtir ve temelinde insanların yaşamlarını daha iyi, daha akla uygun düzenleme dürtüsü yatmaktadır. Küreselleşme karşısında yapılacak şey oluşan bu yeni durumdan yarar sağlamak için insanların küreselleşme sürecine

eklemlenmesidir. Ancak küreselleşmeyi olumlayanlar bu iddiaları ortaya atarken gelişmiş devletlerin, pazara egemen olan çokuluslu şirketlerin, küçük ve orta ölçekli şirketlerin girişinin engellendiği piyasanın, Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşların küreselleşme sürecine etkilerini görmezden gelmektedirler. Küreselleşmeye eleştirel açıdan yaklaşanlar ise küreselleşme sürecini uluslararası kuruluşların, gelişmiş ülkelerin, çokuluslu şirketlerin etkisinde görmekte, bu sürecin tarafgirlik sergileyerek gelişmişlerden yana bir tavır takındığını belirtmektedirler. Küreselleşmeye eleştirel açıdan yaklaşanlar bu süreç içerisinde gelişmişlerin daha fazla gelişeceğini, geri kalmışların ise git gide yoksullaşacağını belirtmekte, küreselleşmenin dünyayı gitgide eşitsiz bir ortama sürüklediğini söylemektedirler. Akçay'a (2003) göre, küreselleşme, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul kılmakta; yararları ülkeler ve bölgeler arasında eşit dağılmamaktadır. Aynı zamanda gelişmiş ülkeler arasında ticari ve siyasi blokların oluşması, bu bloklar dışında kalan gelişmekte olan ülkelerin durumunu daha da güçleştirmektedir. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin dışlanmasına yol açmaktadır. Yine Kloby'e (2005:472) göre, adına küreselleşme denen bu sürecin büyük halk kitleleri açısından sonucu daha fazla işsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik olacaktır. Gelişmiş ülkelerle dünyanın geri kalanı arasında giderek derinleşen uçurum her geçen gün artmaktadır ve artmaya devam edecektir.

Küreselleşmenin tanımında ve olumlu bir gelişme olup olmadığı yönündeki tartışmalar; küreselleşmenin yeni bir süreç olup olmadığı yönündeki tartışma³ ile devam etmektedir. Aslında 1800'lü yılların sonundan itibaren telgrafın gelişmesi ile birlikte bir dünya pazarı oluşmuş ve kıtalararası piyasalar birbirine bağlanmıştır. Araya giren 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı

---

³ Küreselleşme kavramı 1980'lerden sonra ağırlık kazanmaya başlasa da küreselleşmenin yeni bir süreç olup olmadığı yönündeki tartışmalar devam etmektedir. Küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığını iddia edenler birleşmiş uluslararası büyük bir ekonominin telgrafın icadıyla birlikte zaten kurulduğunu bu yüzden küreselleşmenin yeni bir süreç olarak kabul edilemeyeceğini belirtmekte, küreselleşme sürecinin günümüzde farkındalığının artmasıyla anlam ve hız kazandığını söylemektedir. Küreselleşme kavramı yeni olmayan fakat zamanımızda ayırıcı özellikleri olan bir kavramdır (Kocacık, 2001). Yine Oran (2001), "Bu ilk küreselleşme değil. Biz bu filmi daha önce görmüştük. Mesele, hangi kaçınıcı küreselleşme olduğu" sözleriyle küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığı görüşünü desteklemektedir.

hızla küreselleşmeye doğru yönelen kapitalizmi sekteye uğratmış, ancak 1970'lerde oluşan ikinci krizin ardından neoliberallerin geri dönmesiyle sistem kaldığı yerden küreselleşmeye hızla devam etmiş, 1990'lı yıllarda yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle "Yeni Dünya Düzeni" olarak varlığını git gide pekiştirmiştir. Bu konuda çeşitli görüşlerde küreselleşmenin yeni bir gelişme olmadığı görüşünü desteklemektedir.

Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak kapitalizmin küreselleşmekte olduğu belirtilmektedir. Ancak Akkaya'ya (2007:11-12) göre, küreselleşme yeni bir oluşum değildir. Çünkü, kapitalizm doğası gereği sürekli olarak dünya pazarlarına yayılmak, genişlemek, yeni kâr alanları bulmak zorundadır. Kapitalizmin doğasında olan bu durum, kapitalizmin devamı açısından da gereklidir. Bu yüzden "küreselleşme" olarak ifade edilen süreç sadece bugün değil geçmişte de geçerliliğini korumaktadır. Yine Şenatalar (2003), küreselleşmenin yeni oluşan bir süreç olmadığını şöyle belirtmektedir:

Ekonomik açıdan küreselleşme kapitalist sermaye birikim tarzının yeryüzüne yayılmasıdır. Daha somut olarak, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin göreceli payının ve öneminin artması, üretim etkinliğinin yeryüzüne yayılması, uluslararası doğrudan yatırımların ve finansal hareketlerin giderek daha önemli düzeylere yükselmesidir. Bu süreçle tüketim kalıpları benzeşmekte, birçok üründe bir dünya pazarı gelişmekte, öte yandan dünya çapında rekabet yoğunlaşmakta, ancak artan rekabet çoğu kez firma birleşmelerine ve firma sayısının azalmasına yol açmaktadır. Sayılanların hiçbirinin yeni olmadığı, tümünün uzun süre önce başladığı ve (belirli dönemlerde görülen duraklama ya da gerilemelere karşın) bugüne kadar devam ettiği ileri sürülebilir. Bu büyük ölçüde doğrudur. Küreselleşme kavramı yeni olmakla birlikte küreselleşme süreci yeni değildir (Şenatalar, 2003:1).

Hirst ve Thompson'a (1998) göre, eğer küreselleşme sınırların kalktığı, büyük ve artan bir ticaret akışının gerçekleştiği bir uluslararası ekonomi ise gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi denizaltı telgraf kabloları sayesinde on dokuzuncu yüzyılda oluşturulmuştur. Bu kablolar binlerce mil uzaklıktaki piyasaları birbirine bağlamış, günlük ticaret ve değişen

fiyatlar hakkında herkes birbirinden haberdar olmuştur. Matelart da (2001) aynı düşünceyi destekleyerek ilk denizaltı kablosunun 1851'de Paris'i Londra'ya bağladığını, 15 yıl sonra Atlantik Okyanusu'nu geçen ilk kablonun döşendiğini, bu kabloların 1870'li yıllarda Güneydoğu Asya, Avusturya, Çin, Antiller ve Güney Amerika'ya kadar uzandığını belirtmiş, 1890'larda Afrika ve en son 1902'de Pasifik Okyanusu'na kablonun döşenmesi ile Britanya Evrensel Kablo Zinciri'nin tamamlandığını ifade etmiştir.

Küreselleşme yeni oluşan bir süreç olmamasına rağmen, önceki dönemin aksine günümüzde küreselleşme kavramının bu kadar öne çıkmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan biri de 1990'ların başından beri baş döndürücü bir hızda yaşanan elektronik devrimdir. Bazı düşünürlerin enformasyon devrimi, kimilerinin üçüncü dalga, kimilerinin ise üçüncü sanayi devrimi dedikleri iletişim teknolojilerinde yaşanan devrim küreselleşme kavramının günümüzde bu kadar popülerleşmesini sağlamıştır.

1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER

Küreselleşmenin tanımı, yeni olup olmadığı, olumlu ve olumsuz etkileri sürekli tartışılrsa da; küreselleşme süreci ile birlikte ekonomi, ulus-devlet yapısı ve toplumsal yaşam başta olmak üzere medya yapısında, iletişim teknolojilerinde ve daha sayamadığımız birçok alanda değişikliğin ve dönüşümün yaşandığı su götürmez bir gerçektir. Çalışmada ekonomi ve toplumsal yaşamdaki dönüşümler araştırma konusu gereğince ayrıntıya inmeden ana hatlarıyla irdelenecek, medya yapısındaki ve iletişim teknolojilerindeki dönüşümler ise ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.2.1. Ekonomi Alanında Yapısal Dönüşümler

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na kadar olan süreçte dünya ekonomisine liberaller⁴ hakimdi. Büyük Bunalım'a kadar olan süreçte devletin ekonomiye müdahale etmesinin gereksiz olduğu belirtiliyor, "piyasanın sihirli eli"⁵nin tüm sorunları aşacağına inanılıyordu. Devletin yapması gereken tek şey toplumun güvenliği sağlamaktı, ekonomi devletin müdahalesi olmadan da yürütülebilirdi. Adam Smith gibi liberal düşünürler bu görüşleri savunuyordu.

Adam Smith'e (2006) göre:

Doğal özgürlük sisteminde hükümdarın yerine getirmesi gereken yalnızca üç ödev vardı. Birincisi toplumu diğer toplumların saldırı ve işgaline karşı korumak; ikincisi toplumun her üyesini, diğer herhangi bir üyenin haksızlık ve baskısına karşı korumak; üçüncüsü ise bazı kamusal işleri ve bazı kamusal kurumları tesis ve temin etmektir. Devlet, yalnızca çok ender ve belirli özel durumlarda bir mal ve hizmet üreticisi olarak hareket etmeli ve hepsinden önemlisi ekonominin gidişini düzenleyecek ve etkileyecek her türlü girişimden kaçınılmalıdır (Smith, 2006:75).

Ancak 1929'da üretilen malların elde kalması, stokların eritilememesi üzerine (fazla üretim eksik tüketim krizi)⁶ ekonomik kriz patlak verince

⁴ Liberal anlayış; "bırakınız yapınlar, bırakınız etsinler" deyişi ile ifade edilen ve her alanda tam serbestliği savunan klasik anlayıştan, kısmen devlet müdahalesini içeren sosyal demokrat anlayışa kadar pek çok şekilde tanımlanmaktadır. Klasik liberalizm iktisadi açıdan piyasa serbestliğini savunmakta, devlet müdahalesini gereksiz görmekte ve olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. Ekonomik düşünce sistemlerinin arasındaki farkı belirleyen temel faktör devletin ekonomi üzerindeki etkinliği hakkındaki görüşlerden kaynaklanmaktadır. Devletin ekonomik hayattan çekilmesi ve ekonomik hayatı doğal işleyişine bırakmasını savunan yaklaşım liberalizm, devletin ekonomik hayatta çeşitli rolleri üstlenmesini savunan görüşler ise liberalizm karşıtı cepheyi oluşturmaktadır (Akdiş, 1994).

⁵ Klasik İktisat Teorisi'nde yer alan piyasanın dışarıdan bir müdahale olmaksızın, kendi kendine en verimli noktaya ulaşacağını belirten yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre devlet müdahalesi gereksizdir ve piyasa açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. (Smith, 1976).

⁶ 1929'da gerçekleşen Büyük Bunalım aşırı üretim krizidir. Yüksek kârların olduğu alanlara yönelik aşırı üretim birbirine bağlı olan diğer üretim dallarına da sıçramış, satılmayan mallar stoklarda birikmiş, üretim git gide yavaşlamış ve durma noktasına gelmiştir. Üretim ve tüketimde denge sağlanana kadar bu kriz devam etmiştir. Aslında 1929'da gerçekleşen aşırı üretim krizidir. Burada krizin talep yetersizliğinden kaynaklandığını ileri sürmek krizin gerçek nedenini saklamak anlamına gelmektedir. Çünkü kapitalizmin sınıflı yapısında her zaman talep yetersizliği varolmuştur ve varolmaya devam edecektir. Büyük Bunalım aşırı üretim krizidir. Krizin talep yetersizliğinden kaynaklandığını ileri sürmek kapitalizmin daha fazla kâr amacını ikinci plana itmek anlamına gelecektir (Yıldırım Türk, 2008).

tüketimin artırılması için ekonomiye devletin müdahale etmesi gerektiği anlaşıldı. Büyük Bunalım'dan sonraki süreçte özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden yani 1945'ten, 1970'teki ikinci büyük krize kadar liberal politikardan vazgeçilerek, ekonomiye devletin müdahalesini savunan Keynesyen politikalar⁷ takip edildi. 1945'ten 1970'e kadar olan süreçte ekonomiye Keynesyen politikaların egemen olmasıyla ücret politikasına ve işsizliğe müdahale edildi, sermaye vergilendirildi, sendikalaşmanın önü açıldı. Bu politikaların uygulanabilmesi için ulusal ekonomilere ve dolayısıyla ulusal sınırlara (ulus-devlet) önem verildi. Bu dönemde yaşanan gelişmeler sonucunda bir "Sosyal Refah Devleti" dönemi oluştu. Kimileri bu döneme "üretiyoruz-tüketiyoruz"⁸ dönemi adını verdi.

Kapitalizmin altın çağı da denilen bu dönemde Keynesyen politikaları savunan iktisatçılar, ekonomide istikrarın sağlanabilmesi için devletin ekonomideki yetkilerinin genişletilmesini savundular. Aktan'a (1992) göre, Keynesyen politikaları savunanlar, ekonomide dengenin sağlanması, gelir dağılımının adil biçimde yapılması, sosyal güvenliğin artırılması, kaynak kullanımında, dağılımında etkinlik sağlanması gibi bazı görevleri devletin sağlaması gerektiği görüşünü savunarak devlet müdahaleciliğinden yana tavır aldılar. Keynesyen politikalar 1960'lı yılların sonuna kadar başarıyla sürdürüldü ve ekonomide önemli bir istikrar sağlandı. Devletin ekonomiye müdahale etmesi ekonomide olumlu sonuçların doğmasını sağladı. Ancak Tekelioğlu'na (1993) göre, devletin ekonomiye müdahale alanını genişletmesi, bu müdahalelerden gelen mali yükleri devlet bütçesine yüklemesi, bütçe açıklarına ve bu açıkların git gide artmasına neden oldu. Bütçe açıklarının gittikçe yükselmesi sonucunda faizler yükseldi, devlet

⁷ Keynesyen politikalar klasiklerin aksine devletin ekonomiye müdahalesini savunmuş ve devletin ekonomide düzenleyici bir rolünün gerekliliğinden söz etmiştir. Keynesyen politikalarla devletin ekonomiye müdahalesi genişlemiş, hatta devletin ekonomide iktisadi teşebbüsler kurarak bizzat yer aldığı görülmüştür (Acartürk, 2005: 1). Aslında Keynesyen politikaların amacı kapitalizmin başarısızlığını gören toplumun sosyalizme kaymasını engellemektir. Bu yüzden ücretler göreceli olarak yükseltilmiş, kamu alanında sağlık, eğitim, iş güvenceleri artırılmıştır. Ancak kolektivizmin kötü birer kopyası olmaktan öteye gidememiştir (Turan, 2003).

⁸ Yücesan-Özdemir, 2006, İletişim ve Küreselleşme Ders Notları.

borçları arttı, milli paralar değer kaybetti, enflasyon arttı, kısaca ekonomi istikrarsızlığa sürüklendi.

1970'lerin başında ekonomik durgunluk yaşanması, enflasyonun artması, devletin müdahalesi sonucunda vergilendirilen, çalışanların ücretlerini artırmak zorunda kalan sermayenin maliyetlerinin artmasıyla sıkıntılı duruma düşmesi sonucunda Keynesyen politikalar, kamu müdahaleciliği ve kamu girişimciliği ciddi biçimde sorgulanmaya başlandı (Öztürk, 2005). Keynesyen politikaların yaşanan krize çözüm üretememesi alternatif iktisadi düşünceleri gündeme getirdi. Keynesyen politikaları eleştiren bu iktisadi düşünceler farklı farklı görüşler ortaya atsa da hemen hepsi krizin nedenini piyasanın serbest işleyememesinde buldu ve devlet müdahaleciliğinden vazgeçilmesi gerektiğini belirtti. Bu görüşü savunanlara göre, krizden çıkmanın tek yolu deregülasyon⁹ politikası ile devlet müdahalesinin engellenmesi ve serbest piyasaya işlerlik kazandırılmasıydı.

Tüm bunların yanı sıra 1980'lerin başından itibaren İngiltere ve ABD öncelikli olmak üzere, Batılı ülkelerde liberal muhafazakar partilerin iktidara gelmesiyle birlikte devletin piyasadaki rolünü azaltıcı, serbest piyasayı güçlendirici liberal uygulamaları başlatmaları da liberalizme olan ilginin artmasına neden oldu (Akdiş, 1994). Bu gelişmelerin sonucunda krizden çıkmak için liberal politikalara geri dönüldü, neoliberaler yeniden ekonomiyi ele geçirdi. Neoliberaler maliyet krizine giren işverenleri rahatlatmak için Keynesyen politikaların uygulandığı dönemde işçilere verilen haklara müdahale etti. Böylece işveren kârlarında yükselme meydana geldi. Ayrıca Turan'a (2003) göre, neoliberaler sermayenin serbest dolaşması, stokların eritilmesi, ucuz işgücü sağlanması için ulusal sınırların ortadan kalkması, gümrük duvarlarının yıkılması gerektiği görüşünü savundular. Böylece neoliberal görüşün dünya ekonomisine hakim olması ile birlikte küreselleşme sürecine girildi. Küreselleşme süreci ile birlikte yine İkinci Dünya Savaşı

⁹ Deregülasyon, devletin karar alanını daraltan müdahalelerinin azaltılması ve kaldırılması, kamu kudretinin özel sektöre ve sermayeye devredilmesi yönünde yapılan yasal düzenlemedir. Deregülasyon politikası uzun yıllar devletin tekelinde olan eğitim, sağlık, enerji, telekomünikasyon vb. hizmetleri özelleştirmekte ve kamusal olmaktan çıkarmaktadır. Deregülasyon politikası, devletin geleneksel rolü ve görevlerini önemli ölçüde ortadan kaldırmaktadır (Soyer, 2003).

öncesindeki dönemde olduğu gibi devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği anlayışı benimsendi. Böylece ekonomide yine sadece güvenlikten sorumlu olan “gece bekçisi devlet”¹⁰ anlayışına geri dönüldü.¹¹

Küreselleşme ile birlikte IMF ve Dünya Bankası güdümünde uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programları her yerde ortak amaçları hedefledi. Bu ortak amaçlar genel olarak devletin küçültülmesi yanında, sosyal harcamaların kısılmasını istiyordu. Latin Amerika ve Güney Sahra ülkeleri başta olmak üzere bir çok az gelişmiş ülke IMF ve Dünya Bankası programları aracılığıyla hızla neoliberal ekonominin yörüngesine girdi ve temel ekonomi politikaları üzerindeki yetkilerini büyük ölçüde bu iki kuruluşa devretti (Şenses, 2001:17-18). Yine Chossudovsky’e (1998:15) göre, küreselleşme sürecinde ulusal ekonomiler birbirine bağlandı; yaklaşık 750 küresel kuruluş tarafından kontrol edilen ticari bankacılık ve şirket sahipliği ekonomik sınırları aşıyor. Küresel ekonomi ulus devlet kurumlarını etkisizleştiren, güçsüzleştiren ve ekonomik etkinliklerin daralmasına hizmet eden bir “uluslararası alacak tahsilatı süreci” tarafından düzenleniyor.

Gece bekçisi devlet anlayışına geri dönülmesiyle birlikte ekonomi üzerindeki söz hakkı elinden alınan devletin yetkilerini çeşitli ulusüstü¹² kurumlar devraldı. Hirst ve Thompson'a (1998:8-13) göre, küresel bir ekonomide ayrılmış ulusal ekonomiler uluslararası işlemler aracılığıyla sistemin bir parçası olarak etkinlik göstermektedir. Piyasaların ve üretimin bütünüyle küresel olması nedeniyle bu küresel ekonomik sistem özerkleşmiş

¹⁰ Klasik görüşü savunan liberallerin devlete atfettikleri görev “gece bekçisi devlet” ya da “jandarma devlet” görevidir. Buna göre devlet savunma, adalet ve diplomasi görevlerini yerine getirecektir. Piyasaya ve dolayısıyla ekonomiye müdahale etmeyecektir (Eker vd., 1994).

¹¹ 1990'larda gelişmiş ülkelerde kabul gören gece bekçisi devlet anlayışı ABD Hazine Sekreterliği, IMF ve Dünya Bankası tarafından şekillenen “*Washington Consensus*” diğer ismiyle “küreselleşme politikaları” tarafından belirlenmiştir. Bu politikaların ilk bölümünde ekonomik krizi aşmanın yolunun piyasaları kendi haline bırakmak olduğu, devlet müdahalesinin piyasaların dengesini bozduğu dile getirilmektedir. Devlet serbest piyasanın oluşması için uygun koşulları sağlamalı, geriye kalan süreci piyasaya bırakmalı, ekonomiye müdahale etmemelidir. “*Washington Consensus*” ABD Hükümeti ve uluslararası finansal kurumlar tarafından temel rehber prensipler olarak kabul görmüştür (Öztürk, Sözdemir ve Gövdere, 2006).

¹² Daha önce “çokuluslu şirket (ÇUŞ)” kavramı kullanmamıza rağmen; küreselleşme süreci ile birlikte ulus devlet anlayışının çözülmesi, ulus devletlerin zayıflaması ve ulusal sınırların önemlerinin kalmaması nedeniyle artık “ulusüstü şirket” kavramı tercih edilmektedir. Bu kısımdan itibaren ulusüstü şirket kavramı kullanılacaktır.

ve toplumsal olarak içkinleştirilmiştir. Bu ekonomide ulus devletlerin müdahale hakları ve alanları yok denecek kadar azdır ve uluslararası şirketler, ulusüstü şirketlere dönüşmüşlerdir. Bu şirketler sistem üzerinde oldukça etkilidirler. Yine Tağraf'a (2002:33-34) göre ulusüstü şirketler küreselleşme sürecinin hızlanması ile birlikte daha fazla ön plana çıkmaktadırlar. Ulusüstü şirketler günümüzde uluslararası ticaretin önemli bir aktörü haline gelmişlerdir ve dünya ticaretinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Tıpkı Hirst ve Thompson'un (1998) belirttiği gibi, küreselleşme öncesinde Keynesyen politikaların uygulanması için ulusal sınırlar ve ulus devlet çok önemliyken, küreselleşme ile birlikte sermayenin serbest dolaşımı, ucuz işgücü ve yeni pazarlarda stokların eritilmesi için ulusal sınırlar ve ulus-devlet kavramları önemini yitirdi ve dünya birçok düşünürün tabiriyle küresel bir köy halini aldı. Yine küreselleşme döneminde ulusüstü şirketler, IMF, WB ve WTO küreselleşmeyi uygulanabilir kılmak ve yaymak için çalıştı ve döneme damgasını vurdu.

Küreselleşme ile etkinlik, süreklilik, seri üretim ve stoklamanın olduğu fordist üretimden vazgeçildi. Postfordist¹³ üretimle esnek üretime geçildi. Kriz öncesinde uygulanan fordist üretimdeki stoklamadan vazgeçilerek, siparişe göre minik üretim yapılmaya başlandı. Uygulanan bu esnek üretimle fordizmdeki tekdüze üretim kırıldı, postfordist üretimde yeni modellere ve değişimlere kısa sürede geçilmesi sağlandı. Postfordist üretimde kalite kontrolünün getirdiği maliyetlere karşı üretim esnasında kalite kontrolü yapılmaya başlandı. Ayrıca üretim süreci parçalanarak değişik birimlere ayrıldı. Böylece yine maliyet azaltılarak üretimin tamamlanması sağlandı. Postfordist üretimdeki esnek işgücü anlayışıyla birlikte sendikalaşma da sekteye uğradı. Yüksek teknolojilerin üretim sürecine girmesiyle birlikte küçük işletmelerin üretim imkanı ve seçenekleri arttı. Yine bu süreçte *home office* ve çağrı merkezlerinin oluşması, kol kuvvetinden çok zekasını kullanan vasıflı

¹³ Postfordizm; tüketim taleplerini karşılamak için üretimin esnek bir modelde yerine getirildiği, işgücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşmanın sağlandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı bir üretim ve birikim rejimidir (Saklı, 2007). Postfordizm hakkında daha fazla bilgi için bkz. Jessop, 2005.

işçi konumundaki bilgi işçisinin ortaya çıkması ile fabrikaların olduğu, yönetici-işçi ayrımının yaşandığı kapitalizmde de dönüşüm yaşandığı ve postkapitalizmin¹⁴ ortaya çıktığı iddia edilmektedir.¹⁵

Küreselleşme öncesindeki “Sosyal Refah Devleti” döneminde sosyal devlet kavramı oldukça önemliken ve iş güvencesi, işçinin sigortası devlet tarafından kontrol edilirken; küreselleşme süreci ile birlikte özel sigorta şirketlerinin bu işi yapabileceği iddia edilmiştir. Kalmbach’a (1987:22) göre, neoliberaler, özel sigorta şirketlerinin bu sorunları çözebileceğine inanmışlar, devletin yerine sigorta işlerinin özel şirketlerce yürütülebileceğini belirtmişlerdir. Bu sorun, sosyal güvenlik programları biçiminde yeniden bölüşüm önlemlerinin doğmasına yol açmıştır. Küreselleşme sürecinde gerçekte sosyal güvenlik anlamında büyük değişiklikler gözlenmiş, özellikle İngiltere, Almanya gibi sosyal güvenlik sistemleri güçlü olan ülkeler, sistemlerinde önemli değişiklikler ve tavizler vermek zorunda kalmışlardır.

Yine küreselleşme ile birlikte Keynesyen politikaların öne çıktığı dönemde gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları ithal ikameci sanayileşmeden - yurt dışından ithal edilmek durumunda olan malların yurt içinde üretilmesini sağlayarak dışarıya bağımlılıktan kurtulmak suretiyle sanayileşmeyi öngören politika - vazgeçilmiştir. Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırların ve ulus devletin önemini yitirmesi ile birlikte ihracata dönük sanayileşme önem kazanmıştır. Özbey’e (2000) göre küreselleşme süreci ile birlikte ihracata dönük sanayileşmeye geçiş şöyle gerçekleşmiştir:

Gelişmekte olan ülkeler 1980’li yıllara gelindiğinde İthal İkameci Sanayileşmeden ekonomik büyümedeki duraklamalar, yüksek oranlı enflasyon, ciddi dış ödemeler krizi ve yaşanan siyasi istikrarsızlık sonucunda vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bunun yerine İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi

¹⁴ Postkapitalizm süreci ideolojik düzlem ve işletme düzlemi olmak üzere iki düzlemde ele alınmaktadır. Birinci düzlemde Sovyetler Birliği’nin yıkılması ile soğuk savaş dönemindeki klasik kapitalizm/sosyalizm saflarından birinin yıkıldığı, dünyanın tek kutuplu hale geldiği ve kapitalizmin kendini aştığı belirtilmiştir. İkinci düzlemde ise kapitalizmin ilk döneminde insanların sadece kol kuvvetiyle çalıştıklarını, ancak günümüzde bilgisayar teknolojilerinin insanı yeniden üretim ortamının yaratıcı gücü haline getirdiğini, çalışanların bilgi ve beceri düzeyindeki artışın yöneticilerle çalışanlar arasındaki farklılığın ortadan kaldırılması için bir olanak sunduğu iddia ediliyor. Böylece yönetici-işçi ayrımının olduğu, işçilerin sadece kol kuvvetini kullandığı kapitalizmde kendini aştığı dile getiriliyor (Belek, 2004).

¹⁵ Postkapitalizm hakkında daha fazla bilgi için bkz. Belek, 1999.

uygulamaya konulmuştur. Bu program ile, özel sektörün öncülük ettiği, uluslararası rekabet ortamına uygun, serbest piyasa mantığına göre düzenlenmiş, neoliberal politikalara uygun, dinamik bir ekonomik yapı yaratmak için ihracatı desteklemeye öncelik veren ve yabancı sermayeye kolaylıklar sağlayan politikalar uygulamaya çalışılmıştır (Özbey, 2000:6).

Küreselleşme süreci ile ekonomide yaşanan yapısal dönüşümler ana hatlarıyla bunlardır. Bu süreçte ekonomi dışında, toplumsal alanda da önemli yapısal dönüşümler meydana gelmiştir.

1.2.2. Toplumsal Alandaki Dönüşümler

Neoliberal politikaların 1970 sonrasında etkili olmasıyla küreselleşme söylemleri arasında toplumsal alanda da önemli dönüşümler yaşanmıştır. Küreselleşme öncesi dönemde “sosyal refah devleti” anlayışı içerisinde toplum ön plandayken ve Keynesyen politikaların devamı açısından önem taşıırken, küreselleşme ile birlikte özgür piyasa mantığından hareketle birey önem kazanmıştır. Keynesyen politikaların hakim olduğu dönemde, ulusal sınırlar ve ulus-devlet kavramları oldukça önemli olduğundan toplum da “sosyal refah devleti” için oldukça önemliydi. Neoliberal politikalara geçildiğinde ise ulusal sınırlar ortadan kaldırılıp dünya küresel bir köye dönüştüğünde, dünyada tek bir küresel pazar ortaya çıktığında küresel kapitalizm “bireyi” öne çıkardı. Küreselleşme söylemlerine göre her birey serbest piyasaya (giriş ve çıkışın dev küresel sermayeler tarafından tutulduğu serbest piyasa!) istediği gibi girebilirdi. Küreselleşme öncesinde eşitlik düşüncesi ağır basarken, küreselleşme süreci ile birlikte yine serbest piyasa mantığı içinde özgürlük düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Bu dönemde önemli bir diğer dönüşüm ise modernizm düşüncesinden postmodernizm düşüncesine geçiştir. Bazı düşünürlere göre bu geçişin nedeni modernizmin yaşadığı krizdir. Postmodernizmi savunanlara göre postmodernizm, modernizmin açmazlarına karşı bir savaşım ve hesaplaşmadır. Postmodernizm, varlık koşullarını küreselleşen kapitalizmin değişen-tekelleşen içeriğinde ve bunun doğrudan doğruya modernliğin

başarısızlığı olarak görülmesinde bulmuştur. Postmodernizmin küreselleşme sürecinin yarattığı yeni ihtiyaçlara bir cevap olarak ortaya çıktığı söylenmektedir. Çubukçu'ya (2007) göre, modernizm tüm kavramları ve düşünce yapısı ile 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 1960'lardan sonra kriz yaşamış, bu krizden çıkamamış ve postmodernizm sayesinde bu kriz aşılmıştır.

Postmodern düşünce II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sosyal, siyasal ve kültürel duruşun arka planını ifade etmektedir. Toynbee'ye (1939) göre, modern dönem I. Dünya Savaşı ile sona ermiş postmodernizm bundan sonraki dönemde mimarlık, sanat, politika, eğitim, toplum gibi çok farklı alanlarda adından git gide söz ettirmeye başlamıştır. Postmodern düşünce gerçekçilik, nesnellik, bilimsellik gibi modern felsefeye içkin kavramların genel geçerliliklerini sorgulamakta ve büyük ölçüde yadsımaktadır.¹⁶

Küreselleşme öncesinde modernizm düşüncesi ile akılcılık, ilerlemecilik, bilimsellik, nesnellik, yer-zaman bütünselliği, evrensellik ve pozitivism kavramları konuşulurken, küreselleşme süreci ile birlikte tüm bunların sorgulanması, reddi ile postmodernizm sürecine geçilmiştir. Bu süreçte akılcılık (rasyonalite) reddedilmiştir. Akılcılığın reddi ile tarotun, *feng-shu*'nin kısaca doğu felsefesinin kapıları açılmıştır. Postmodern düşünce bilimselliğin karşısına bilinmezliği getirmiş, her şeyin bilimsellekle açıklanamayacağını iddia etmiştir. Postmodern düşünce ile ilerlemecilik de reddedilerek, sürekli bir sarmal içinde yaşandığı, ilerlemenin olmadığı iddia edilmiştir. Yine postmodern düşünce evrensellik yerine yerelliği, nesnellik yerine özneliği koymuş, bu süreçte yer ve zaman bütünselliği de kırılmıştır. Böylece ilerlemenin, akılcılığın, nesneliğin ve bilimselliğin reddi ile pozitivism de dönüşmüş ve postpozitivism¹⁷ düşüncesi ortaya çıkmıştır.

¹⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Postmodernizm>. Postmodernizm hakkında daha fazla bilgi için bkz. Aslan ve Yılmaz, 2001.

¹⁷ Postpozitivism 1960'lı yıllarda mantıksal pozitivismin yaşadığı sorunlar ve kriz sonrasında ortaya çıkmıştır. Postpozitivism mantıksal pozitivismin olmazsa olmazları olan akıl ve deney eleştirisi üzerinden hareket etmiş, her şeyin akla ve deneye dayanılarak bilinmeyeceğinin iddia edilmesi, bilinmezliğin ortaya atılması, doğrulanabilirliğin karşısına yanlılanabilirlik ilkesinin konulması ile postpozitivism ortaya çıkmıştır http://tr.wikipedia.org/wiki/Post_pozitivizm 28.03.2008. Postpozitivism hakkında daha fazla bilgi için bkz. Şimşek, 1994.

Küreselleşme ekonomi ve toplumsal alanı yapısal olarak dönüştürdüğü kadar medya yapısını ve iletişim teknolojilerini de dönüştürmüştür. Çalışma açısından önemli olan küreselleşmenin medya yapısı üzerinde yarattığı dönüşümlerdir.

1.2.3. Medya Yapısındaki Dönüşümler ve Küresel Ticari Medya Ağı'nın Doğuşu

Küreselleşme süreci içerisinde yeni iletişim teknolojilerinin bulunması, tekelleşme, holdingleşme ve neoliberal politikaların sonucunda medya yapısında da önemli değişiklikler olmuş, bu politikaların ve değişimlerin etkisiyle küresel ticari medya ağı ortaya çıkmıştır. Bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olan yeni iletişim teknolojileri medya yapısındaki bu dönüşümlerin en önemli ayağını oluşturmaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanımı, yatay-dikey-çapraz tekelleşmeler¹⁸ sonucunda oluşan dev holdingler ve ulusüstü kuruluşlar tarafından yapısal uyum paketleri vasıtasıyla uygulanan neoliberal politikaların sonucunda küresel ticari medya ağı 1990'lardan itibaren oluşmaya başlamıştır. Kısaca küresel medya olarak nitelendirilen bu oluşum, birinci tabakada yer alan kuzeyli 10 büyük holding ve ikinci tabakada yer alan 40 şirket tarafından yönetilmektedir. (Disney, Time Warner, Bartelsman, Viacom, News Corporation, TCI, Sony, General Electrics, Poly Gram, Seagram). Dünyanın sayılı büyük şirketleri arasında yer alan bu şirketlerin 1997'deki yıllık satışları 10 milyar dolarla 25 milyar dolar arasında değişmektedir (McChesney, 2003:21).

¹⁸ Yatay tekelleşme, aynı malı üreten işletmelerde birleşme yoluna gitmektir. Medyada yatay tekelleşme ise kendi yazı işleri kadrosuna sahip olan gazete sayısındaki azalmadır. Bir grup birden fazla gazetenin sahibi olabilir. Böylece aynı yazı işleri kadrosuna sahip birden fazla gazete çıkarılır. Dikey tekelleşme, üretilen malın üretiminden dağıtımına, pazarlamasına kadar tüm aşamaları şirketin bünyesinde toplamaktır. Medya kuruluşu haberin üretiminden, basılmasına, dağıtımına kadar tüm aşamaları bünyesinde barındırır. Buradaki amaç maliyetlerin düşürülmesini sağlayarak rekabette bir adım öne geçmektir. Çapraz tekelleşme ise, farklı türden medya işletmelerinin (gazete, dergi, haber sitesi, radyo, televizyon) bir grubun elinde toplanmasıdır (Tokgöz, 1994). Doğan Medya Grubu çapraz tekelleşmeye örnek gösterilebilir (Milliyet, Posta, Kanal D, Milliyetin haber sitesi ve çeşitli dergiler).

Aslında küresel medyanın da, tıpkı küreselleşme gibi bütünüyle yeni bir sistem olmadığı iddia edilmektedir. 20. yüzyılın büyük bölümünde iletişim ve medya ile ilgili kuruluşların büyük bölümünü ABD ve batılı şirketler yönettiği için bu iddia büyük oranda doğrulanmaktadır. 1990'larda baş döndürücü hızda gelişen iletişim teknolojileri sayesinde küresel medya ağının hızlı yükselişi ve Avrupa'da oldukça önemli bir yeri olan kamusal yayıncılığın yaşadığı büyük düşüş dikkati çekmektedir. McChesney (2003), durumu şöyle özetlemektedir:

Küresel medya bütünüyle yeni bir sistem değildir. Yüzyılın büyük bölümünde sinema, televizyon programları, müzik kayıtları ve kitaplara yönelik ihracat pazarı batılı şirketler ve genellikle ABD tarafından yönetilmiştir. Fakat radyo, televizyon, gazete ve süreli yayınlar yine ulusal kontrole ve mülkiyete tabi kılınmaktadır. 1990'lardaki asıl gelişme 50 büyük şirketçe yönetilen küresel ticari medya sisteminin hızlı yükselişi, ve 10 yıl öncesine kadar Avrupa'nın ve Dünyanın birçok noktasına hâkim olan kamusal hizmete dayalı yayıncılıkta yaşanan ciddi düşüştür. Örneğin İsveç ve Almanya'da dünyanın en güçlü kamusal yayıncılık sistemleri arasında olan büyük yayıncılar 1990'larda izleyici oranlarının yarıya düştüğüne tanık olmuşlardır. Bu dönemde hemen her yerde ticari temele dayanmayan ve kâr amacı gütmeyen medyaya sağlanan destek kesilmiştir (McChesney, 2003:21).

1990'larda oluşmaya başlayan küresel medya, artan yoğunlaşmalar ve çeşitlenmeler sonucu oluşan holdingler, küreselleşme ve yayıncılık alanında devlet müdahalesinin yani kuralların kaldırılması ile oluşmuştur. Yeni iletişim teknolojileri dışında, değişen medya sahiplik yapısı ve tekelleşme süreci bu dönemde etkin bir rol oynamıştır. Medya yapısının önemli ölçüde dönüşmesiyle beraber medyanın sahiplik yapısından içeriğine kadar birçok özelliği de değişmiştir. Küresel medyanın başlıca özellikleri şunlardır:

Küresel medyanın en önemli özelliği tekelleşme sonucu oluşan büyük holdingler tarafından yönetiliyor olmasıdır. Küreselleşme süreciyle birlikte medya alanında da neoliberal politikalar hakim olmuş ve devlet müdahalesini sağlayan kurallar kaldırılmıştır. Bunun sonucunda yatay, dikey ve çapraz birleşmeler sonucu oluşan holdingleşme vardır. Yoğun tekelleşme

sonucunda oluşan holdingleşme küresel medyanın en belirgin özelliklerinden biridir. Yukarıda da değinildiği gibi günümüzde dünya medya piyasasına çevre şirketleri saymazsak hemen hemen 10 büyük holding yön vermektedir. Televizyondan sinemaya; kitap satışından müzik piyasasına kadar bu 10 büyük şirket dünya medyasını yönetmektedir. Ayrıca bu 10 büyük şirket pazarı da elinde tutmakta, küreselleşme yanlılarının iddia ettiği gibi serbest olduğu ileri sürülen piyasaya diğer şirketlerin girmesini engellemektedir.

Küresel medyanın ikinci bir özelliği ise pazara hakim olan bu 10 büyük holding arasında rekabetin olmamasıdır. Çünkü bu 10 büyük holding aralarında yaptıkları anlaşmalarla dünya medya piyasasında ve pazarlarında reklam gelirlerinden elde edilen kâr pastasını bölüşmüşlerdir. Bu büyük holdingler rekabet etmekten öte bu büyük pazara girişi engellemek için stratejiler üretmektedirler. Bu 10 büyük holdingden News Corporation'un patronu Robert Murdoch'un "Ya şimdi güçlerimizi birleştiririz ya da birbirimizi öldürdükten sonra güçlerimizi birleştiririz" (Aktaran:McChesney:2003) sözü bu durumu açıklamaktadır.

Küresel medyanın üçüncü özelliği medyadaki sahiplik yapısının değişmiş olmasıdır. Önceleri Dünyada ve Türkiye'de geçerli olan "gazete sahibi gazeteciler" dönemi küresel medya döneminde yaşanan dönüşümler ile birlikte son bulmuştur. Yaşanan tekelleşme ve holdingleşme sürecinin ardından bu gelenek son bulmuş, medyanın gücünü fark eden büyük sermaye sahipleri medya patronu olmaya başlamıştır.¹⁹ İnşaat, ulaşım, banka vb. sektörlerde büyük sermayeleri olan patronlar medya yoluyla reklamlarını tanıtımlarını yapmak, hükümetlerle iyi ilişkiler kurmak ve medya piyasasının kaymağını yemek amacıyla medya sektörüne yatırım yapmış ve sahiplik yapısının değişmesine neden olmuşlardır. Dağtaş'a (2005) göre, medyada oluşan bu yeni sahiplik yapısı medya içeriklerinin belirlenmesinde de etkin olmuş, tamamen kâr güdüsüyle hareket eden, çokseslilik yerine çokkârlılık sağlamaya çalışan, kapitalist kültürü toplumda etkin hale

¹⁹ 1980 sonrasında medya sektörüne basın dışı sermayenin girmesiyle gazeteler, sahiplerinin elinde geleneksel işletmeler halindeyken, hızla büyük sermayenin eline geçmiş ve "gazete sahibi gazeteciler" döneminden, holding sahibi gazeteciler dönemine geçilmiştir (Dağtaş, 2005).

getirmeye çalışan bu yüzden gittikçe magazinleşen bir medya yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Küresel medyanın dördüncü özelliği kâr düşüncesiyle hareket ettiği için asli görevlerini unutması ve tamamen eğlenceye yönelik şirketleşmiş bir kültür yaratmasıdır. Medyada sahiplik yapısının değişmesiyle birlikte kamu yararı gözetilen medya da dönüşüme uğramış, hükümetleri denetleme, bağımsız kamuoyu oluşturma gibi asli görevlerini unutmuş tamamen kâr düşüncesiyle hareket ederek toplumu eğlendirmeye önem vermiştir. Böylece şirketleşen bir medya kültürü ortaya çıkmış ve küresel medyanın en önemli özelliklerinden biri olmuştur. Duran'a (2005) göre, düşünce ve ifade özgürlüğünün güvence altına alındığı demokratik toplumlarda, medya yasama-yürütme-yargıyı kamu adına izleyip denetler ve kamu çıkarlarının kollanmadığı durumlarda bu duruma müdahale eder, sorgular ve eleştirir. Bunlar medyanın asli görevleridir. Ancak günümüzde tamamen kâr güdüsüyle hareket eden medyadan bu asli görevlerini yerine getirmesi beklenemez.

Küresel medyanın ürünleri oldukça kalitelidir ve küreselleşmenin stratejisi gereğince ticari kazancı yüksek olan eğlence sektöründe üretilen ürünlerdir. Şirket medyasının bu durumu oldukça ürkütücüdür, çünkü politik görüşlerimize ve kültürümüze keskin sınırlamalar getiren küresel medya sistemi bütünüyle ticari bir sistemdir ve medyanın bütün önemli rollerini saf dışı etmiştir. Bu sistemde her şeyin ölçütü dolardır (McChesney, 2003).

Ayrıca medyada sahiplik yapısının değişmesiyle birlikte değişen bir diğer özellik medyada çalışanların ücretlerinde, iş güvenliklerinde çalışanları mağdur eden olumsuz uygulamaların ortaya çıkmasıdır. Medya çalışanları neoliberal politikaların sonucunda sendikadan ve iş güvenliğinden uzak, her an işten çıkarılma endişesi içerisinde çalışmaktadırlar. Medya patronu istediği anda istediği muhabiri ya da herhangi bir medya çalışanını işten çıkarabilmekte, sendikal haklardan yoksun medya çalışanı bu durum karşısında çaresiz kalabilmektedir.

Küresel medyanın bir başka özelliği ise uluslararasılaşmanın piyasaya hakim olmasıdır. Küreselleşme süreci ile birlikte medya endüstrilerinde

ürünler artık sadece ulusal pazarlar için değil, uluslararası pazarlar da göz önünde bulundurularak üretilmektedir (Özkan, 2006). Neoliberal politikaların etkileriyle birlikte dışa açılma, uluslararası sınırların kaldırılması ile küresel medyaya uluslararasılaşma hakim olmuştur. Örneğin CNN'in CNN Türk adı ile Türk pazarına girmesi bunun en güzel örneğidir.

Bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan yeni iletişim teknolojileri sayesinde internet ve bilgisayar teknolojisi ile küresel pazarlara girmek git gide kolaylaşmıştır. Küresel medya teknolojik yenilikleri kullanarak istediği pazara istediği zaman girebilmektedir.

Küresel medyanın önemli özelliklerinden biri de içeriğini en önemli destekçisi reklam verenlere göre düzenlemesidir. Bu yüzden küresel medyanın içeriğini de büyük oranda reklam verenler belirlemektedir. Reklam verenlerin isteği doğrultusunda içerikler belirlenmekte, halkın istekleri ikinci plana itilmektedir. Yapılan haberlere oldukça dikkat edilmektedir. Medya patronunun çıkarına uymayan veya reklam verenleri zedeleyecek haberler asla medya kanallarına yansımamaktadır. Bütün haberler ve içerik kontrol ve denetim altında tutulmaktadır. Böylece ticarileşme bütün medya sisteminin her ayrıntısına kadar nüfuz etmektedir. Tamamen kâr güdüsüyle hareket eden küresel medya reklam verenlerin belirlediği içeriklerle alıcılarını, ekranlarını ve sayfalarını doldurmaktadır.

Tekelleşen, ticarileşen ve tamamen kâr güdüsüyle hareket eden küresel medya, birlikte hareket ettiği şirketlerin reklam bağımlısı olarak onların hizmetine girmiştir. Reklam veren şirketlerin medyanın içeriğine müdahale etmesi artık olağanlaşmıştır. Hatta bazen içerik tamamen rakip şirkete karşı yürütülen reklam kampanyaları ile doldurulabilmektedir. Atabek'e (2003) göre, şirketlerin reklam verenlere bu derece bağımlı olması ve bu durumun olağan karşılanması medyanın reklam verenlerin hizmetinde olduğunu ve kamunun hizmetinde artık kimsenin olmadığını göstermektedir.

Küreselleşme sürecinde neoliberal politikalar, tekelleşme, holdingleşme ve yeni iletişim teknolojilerinin bulunması ile şekillenen küresel medya ve özellikleri ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Küresel medyanın oluşmasında ve küreselleşmenin dünyaya yayılmasında oldukça

önemli olan yeni iletişim teknolojileri ve özellikleri bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

2. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE TOPLUM

2.1. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE ÖZELLİKLERİ

1960-1980 yılları arasında iletişim teknolojileri alanında yaşanan yenilikler, enformasyon devrimi ya da dijital devrim olarak nitelendirilmiştir. Timisi (2003), bu devrimi diğerlerinden ayırt eden özellikleri şöyle özetlemektedir:

Önceki devrimlerden farklı olarak bu devrimde enformasyon üzerine çalışan teknolojiler yani yeni iletişim teknolojileri merkezdedir. Mikroşlemciler, kablo televizyon, fiber optik kablolar, uydu yayıncılığı, teletext, e-posta, video konferans, e-sohbet ve internet gibi çok geniş bir alanı içinde barındıran bu teknolojik devrim bilgisayar, telekomünikasyon ve mikroelektronik alanında meydana gelen gelişmelerin sonucudur (Timisi, 2003:80-81).

Teknoloji alanında meydana gelen bu gelişmeler de tesadüfi değil küreselleşme stratejisinin sonucudur. Bir önceki bölümde anlatılan küreselleşme süreci ile enformasyon devriminin önemli bağları vardır. Yeni iletişim teknolojileri hem dakikadan dakikaya değişen borsadaki enformasyondan haberdar olabilmek, böylece küresel pazarı kontrol edebilmek için önemli bir ihtiyaç hem de küreselleşmeyi dünyanın her alanına yayabilmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu teknolojiler küreselleşme stratejisiyle ortaya çıkmış ve görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak bu teknolojiler sadece küreselleşmenin çıkarları için kullanılmamış; ilerleyen bölümlerde değineceğimiz “ötekinin sesi olan” alternatif medyanın oluşumunda da önemli bir araç olmuşlardır.

Yeni iletişim teknolojilerinin özelliklerine bakılırsa kitle iletişim teknolojilerinde bulunmayan üç temel özellik göze çarpmaktadır. Bu temel özelliklerden ilki **karşılıklı etkileşimdir**. Bayhan'a (1995) göre, iletişim sürecinde karşılıklı etkileşimin varlığı gereklidir. Özellikle internet teknolojisi bilgi alışverişine hız kazandırmakta ve karşılıklı etkileşime olanak sağlamaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ile internet forumları, okuyucu

yorumları ve e-posta yoluyla bu karşılıklı etkileşim sağlanmaktadır. Okuyucu, dinleyici ya da izleyici yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla anında karşılıklı etkileşimi sağlayabilmekte, böylece iletişim süreci zenginleşmektedir. Bu geleneksel²⁰ basılı ve elektronik kitle iletişim araçlarındaki tek yönlü işlevi de değiştirmektedir.

Geleneksel medyada alıcı ile verici arasında etkileşim için doğrudan bir kanal bulunmamaktadır. Örneğin canlı müzik yayını yapan bir radyodan şarkı çalınmasını isteyen bir dinleyici bunun için üçüncü bir araca telefona muhtaçtır. Ancak yeni iletişim teknolojileri sayesinde böyle bir üçüncü kanala ihtiyaç duyulmamaktadır. İnternette müzik yayını yapan bir web sitesine giren ziyaretçi istediği müziğe tıklayıp dinlemekte, istediği anda istediği müziği dinleyebilmektedir (Eren, 2007). Huisman'a (2000:91) göre ise; büyük medyalar bize kabul ya da reddedebileceğimiz; ama geleneksel medyalarda etkileşim olmadığı için asla cevap veremeyeceğimiz mesajlar yöneliyor. Buna karşın bilgisayara bize bir cevap vermesini isteyerek yönelen biziz ve bu şekilde interaktifliğin ifadesi olan diyalog ortaya çıkıyor. Bu da yeni iletişim teknolojilerinin özellikle internet teknolojisinin karşılıklı etkileşimi oldukça arttırdığını gösteriyor.

Yeni iletişim teknolojilerinin ikinci temel özelliği **kitlesizleştirmedir**. Yeni iletişim teknolojileri büyük bir kullanıcı grubu içinde, her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlamaktadır. Böylece büyük bir grup içinde istenilen kişiyle, istenilen zamanda mesaj alışverişi yapılabilir. Bu durum yeni iletişim teknolojilerinin kitlesizleştirme özelliğini ortaya koymaktadır.

Kitlesizleştirme genel olarak, kitle iletişim sisteminin kontrolünün mesaj yapıcıdan alıcıya doğru kayması demektir. Kitlesizleştirme sayesinde sistemin kontrolü yavaş yavaş alıcıya doğru kaymaktadır (Timisi, 2003:82).

²⁰ Çalışmada “geleneksel” başlığıyla kullanılan medya, ticari kaygıları nedeniyle egemenden/ezenden yana tavır alan, ezilenin/ötekinin sesine kulaklarını tıkayan, yine ticari kaygıları nedeniyle kimi zaman doğru habercilik anlayışından ödün veren, çoksesselik yerine teksesliliği savunan, egemenden/ezenden yana olan tavrı nedeniyle kamuoyu adına hükümetleri denetleme/hükümet gözcülüğü yapma/kamuoyu oluşturma gibi asli görevlerini bir kenara bırakan medya oluşumları için kullanılmaktadır. Ana-akım medya, tekelci medya, yaygın medya, holding medyası ve bunun gibi daha pek çok başlıkla kullanılan özellikleri verilen medya oluşumları için çalışmada “geleneksel” başlığı kullanılacaktır.

Böylece her bireye e-posta yoluyla, forumla ya da elektronik sohbet yani *chat* ile ulaşılabilmektedir. Örneğin televizyon bütün herkes için aynı yayını yaparken, internette yayın yapan *youtube* adlı internet sitesinde kullanıcı binlerce görüntü içerisinden istediğine ulaşabilmektedir. Bu siteye ulaşan milyonlarca insan istediği görüntüyü istediği anda izleyebilmektedir. Bu da yeni iletişim teknolojilerinin ne kadar kitlesizleştirici olduğunu göstermektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin üçüncü önemli özelliği ise **eş zamansız olabilmidir**. Yeni iletişim teknolojileri birey için uygun bir zamanda mesaj gönderme veya alma yeteneklerine sahiptir. Geray'a (1997) göre, yeni iletişim teknolojilerinden önce mesaj alışverişi yapabilmek için ya aynı yerde bulunmak, ya da telefon gibi aletler vasıtasıyla aynı zaman dilimi içerisinde karşılıklı konuşmak gerekirken, artık e-posta yoluyla, ya da internetin getirdiği diğer olanaklar ile mesaj alışverişi yapabilmek için ille de aynı zamanda ve aynı yerde bulunmak gerekmemektedir. Örneğin, e-posta kullanıcı tarafından istenilen zamanda gönderilmekte, alıcı tarafından istenilen zamanda okunmakta ve istenilen zamanda da cevap yazılmaktadır. Kullanıcı kendisine en uygun zamanda mesajı almayı belirleyebilmektedir. Böylece kullanıcı isterse bilgiye ulaşmakta, isterse bekletebilmektedir. Yine Eren'e (2007) göre, yeni iletişim teknolojilerinin 'eşzamansızlık' özelliği 'aynı andalık' gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Özellikle internet sayesinde istenilen anda, istenilen zamanda karşıdaki bireyle mekan ve zaman olarak 'aynı andalık' gerekmeden mesaj alışverişi yapılabilmektedir.

Bunun en somut örneği elektronik postada karşımıza çıkmaktadır. Kişi gelen kutusundaki mesajlarını istediği kadar bekletip, istediği zamanda okuyabilmektedir. Yine bu mesajlara dilediği zamanda cevap yazabilmektedir. Bu üç özellik yeni iletişim teknolojilerini klasik kitle iletişim araçlarından ayıran temel özellikleri oluşturmaktadır. Bu özelliklerin dışında yeni iletişim teknolojilerinin enformasyon yapısında yarattığı önemli dönüşümler de vardır.

2.2. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE DÖNÜŞÜMLER

Yeni iletişim teknolojileri enformasyonun hızında, miktarında, yayıncılık alanında kısaca enformasyonun yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur.

Yeni iletişim teknolojileri elde edilebilen enformasyon miktarında önemli bir artış sağlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde tek kanallı yayıncılıktan, kablolu uydu yayıncılığına geçilmesi, teletext-videotext ve özellikle bilgisayar-internet teknolojisi enformasyon miktarını arttırmıştır. İnternet teknolojisi enformasyona ulaşımı oldukça kolaylaştırmış, kütüphanelere bile internetten ulaşılması enformasyon miktarında büyük bir artışa neden olmuştur. Friedman'a (1999:5) göre, mikroçip teknolojisindeki ilerlemeler bilgisayarların işlem gücünü oldukça arttırmıştır. Bilgisayar teknolojisindeki bu yenilikler telekomünikasyon teknolojisindeki yeniliklerle birleşince enformasyonun hızı, miktarı ve uzaklığı artmıştır ve sürekli artmaya devam etmektedir.

Yeni iletişim teknolojileri enformasyon ve bilgiye ulaşmada zaman ve mekan sınırlamalarını ortadan kaldırarak (eşzamansız olma özelliği) iletişim sürecini hızlandırmıştır. Uydu, internet haberin bilginin dünyanın her yerinde anında elde edilebilmesine olanak sağlamıştır. Tokgöz'e (1994:102) göre, iletişim teknolojileri sayesinde günümüzde iletişimde önemli bir hızlanma görülmüş, daha hızlı habercilik yapabilmek mümkün olmuştur. Yine Masuda'ya (1980:176) göre, yeni teknolojiler bilgi akışını oldukça hızlandırmış ve iletişim sürecine büyük bir ivme kazandırmıştır. Böylece işletmeler daha hızlı kararlar alarak verimliliklerini yükseltmişlerdir.

Yeni iletişim teknolojileri enformasyon sürecinde demokratikleşmeyi beraberinde getirmiş, alıcı kontrolünü arttırmıştır. Yeni iletişim teknolojileri kullanıcıya enformasyon üzerinde seçim özgürlüğü tanımıştır. Kablo tv, internet vb. teknolojiler az araç tek enformasyondan, çok kanal çok enformasyona geçilmesini sağlamış ve izleyicinin kontrolü ele almasını sağlamıştır. İzleyici birçok kanal arasında istediğini seçip onu izleyebilmektedir. Ayrıca kanalların içeriğine bakarak hangi bilgiye, hangi

programa ulaşacağını bilmekte, böylece bilinçli olarak bir tercih yapabilmektedir. Tüm bunlar alıcının enformasyon üzerindeki kontrolünü arttırmıştır. Friedman'a (1999) göre, yeni iletişim teknolojilerinden önce enformasyon her zaman yukarı doğru, emirler ise aşağıya doğru akardı. Ancak iletişim teknolojileri ile birlikte enformasyonun yukarı akışı değişti, enformasyon sürecinde demokratikleşmenin yaşanması ile birlikte karar süreci de demokratikleşti ve alıcı kontrolü sağlandı.

Yine yeni iletişim teknolojileri sayesinde kitlesel yayıncılıktan dar yayıncılığa geçiş sağlanmıştır. Yeni iletişim teknolojileri bir izleyici ya da kullanıcı grubu için hazırlanan mesajların doğrudan bu kitleye dağıtımına izin vermektedir. Televizyon kitlesel üretim ve dağıtıma izin verirken küçük gruplar için televizyonda programlar yapılması zor iken, yeni iletişim teknolojileri ile dar hedef grupları için mesaj hazırlanabilmektedir. Böylece grupların özellikleri dikkate alınarak her grup için ayrı bir mesaj oluşturulabilmekte, yeni iletişim teknolojileri sayesinde bu gruplara ayrı ayrı etkili mesajlar gönderilebilmektedir. Ramonet'e (2005) göre, kitlesel yayıncılık bütün mekanizmalarını demokrasinin önünü tıkamak için kullanmaktadır. Yeni teknolojiler sayesinde kitlesel yayıncılıktan dar yayıncılığa geçiş sağlanmış, böylelikle toplumun her kesimine seslenecek bir yayıncılık anlayışı ortaya çıkmıştır.

Yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı bir diğer dönüşüm medyanın ademi-merkezleşmesidir. Timisi (2003), medyanın ademi-merkezleşmesini şöyle anlatmaktadır:

Geleneksel iletişim araçları televizyon, gazete ve radyo hem iletişim araçlarının sahipliğinde hem de içeriğin belirlenmesinde merkeziyetçi bir yapıya sahipti. Tv istasyonları bir ya da birkaç kişinin sahipliğindeyken, uluslararası alanda tekellerin kontrolündeydi. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde bu hegemonyalar yıkılmaya başlanmıştır. Uydu yayıncılığı kapsam alanını genişleterek yerel kanalların önünü açmıştır. Çeşitlenme ve parçalanma ile kontrol tekeli çok merkezli hale gelmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, özellikle internet teknolojisi kullanıcıların kendi elektronik gazetesini oluşturmasına da imkan vermektedir (Timisi, 2003:84).

Medyanın ademi-merkezileşmesi ile ortaya çıkan çeşitlenme, parçalanma ve yerel kanalların önünün açılması tekellerin kontrolünü git gide zayıflatmaktadır. Tekellerin kontrolünün zayıflaması sonucunda ise uydu yayıncılığı ile yerel kanallar seslerini duyurabilmektedir. Böylece çoksesli yayıncılığa geçişte medyanın ademi-merkezileşmesi önemli bir safhayı oluşturmaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin iletişim sürecine kazandırdığı önemli bir yenilik, karşılıklı etkileşim kapasitesini artırmasıdır. Geleneksel medyanın etkileşim kapasitesi mektup ve telefon gibi oldukça sınırlıyken, internet teknolojisi, izleyicinin medya izleme ya da kullanımına müdahale etmesini sağlamakta, böylelikle karşılıklı etkileşimi kuvvetlendirmektedir. Şahin'e (1991:26-28) göre, yeni iletişim teknolojileri ile kitle iletişimin tek yönlü akışı eskilerde kalmıştır. Yeni teknolojiler alıcıya verici ile doğrudan ilişki kurma ve üretilen mesajı anında etkileme imkanı vermektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin enformasyon yapısında yarattığı tüm bu dönüşümlerle günümüzde yeni bir toplum yapısının doğduğu iddia edilmiştir. Sanayi, tarım ve hizmet sektörünün ardından enformasyonun yapısındaki dönüşüm nedeniyle önem kazanması sonucunda dördüncü sektörün enformasyon olduğu ileri sürülmüş, bu toplum yapısını savunan düşünürler bu topluma "enformasyon toplumu"²¹ adını vermişlerdir. Enformasyon toplumu kuramı da bu düşünürlerin²² savunduğu kurama verilen addır.

Kapitalizm 1970 ekonomik bunalımını Keynesyen politikaları rafa kaldırıp, neoliberal politikalara dönüş ve küreselleşme süreci ile aşmaya çalışmıştır. Törenli'ye (2004) göre, enformasyon toplumu, bilgi toplumu,

²¹ İngiliz Sanayi Devrimi sonrası oluşan, küreselleşme ve yeni iletişim teknolojilerinin bulunmasına kadar devam eden Sanayi Toplumu günümüzde enformasyon toplumuna evrilmektedir. Sanayi toplumuna geçişte nasıl ki sanayi devrimi etkinse ve fabrikaların kurulması, kapitalizmin git gide etkinleşmesi önemliyse, günümüzde de enformasyonun hayati önem kazanmasıyla, yeni iletişim teknolojilerinin bulunmasıyla (dijital devrim) enformasyon toplumu oluşmuştur. Küreselleşme süreci enformasyon toplumuna geçişte önemli bir etkiye sahiptir (Göker, 2008).

²² Enformasyon toplumu kuramını başta Daniel Bell, Alvin Toffler ve Marshal McLuhan olmak üzere birçok düşünür savunmuştur. Toffler "Üçüncü Dalga Uygarlığı" savıyla, Bell "Endüstri Sonrası Toplum" savıyla, McLuhan ise "Elektrik Çağı" savıyla enformasyon toplumu kuramını desteklemişlerdir. Toffler ile Bell enformasyon toplumu kuramı konusunda birbirinden farklı düşünceler geliştirmişlerdir. Toffler sanayi sonrası topluma geçerken radikal bir değişiklikten bahsederken; Bell ise eski yapının karakterinde meydana gelen değişimler olduğunu savunmuştur (Şan, 2006).

sanayi sonrası toplum, üçüncü dalga gibi tanımlamalarla ifade edilen yeni toplumsal yapı da gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeleri küreselleşme sürecine eklemleyebilmek için ürettiği stratejilerden biridir. Gelişmekte olan ülkelere ancak yeni iletişim teknolojileri sayesinde, enformasyon toplumunu yaratarak gelişebileceği, yoksa sistemde yerinin olmadığı, geri kalacağı mesajı verilerek sisteme eklenmesi istenmektedir.

2.3. DİJİTAL DEVRİM VE ENFORMASYON TOPLUMU KURAMI

Ekonomik değerlendirmeler tarım, sanayi ve hizmet sektörü üzerine yapılmış ancak dijital devrim olarak nitelendirilen yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ile birlikte kaybolan enformasyon sektörünün önemi ortaya çıkmıştır. ABD ve çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar enformasyon sektörünün Gayri Safi Milli Hasılanın önemli bir kısmını oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Birçok toplumbilimci bu topluma enformasyon toplumu²³ adını vermiş ve enformasyon toplumu kuramını ortaya atmışlardır. Bell (1970) bu topluma “Endüstri Sonrası Toplum”, McLuhan (1967) “Elektrik Çağı” veya “Enformasyon Çağı”, “Global Köy”, Toffler (1980) ise “Üçüncü Dalga” tanımlamalarını yapmışlardır.

Toplumbilimciler “enformasyon toplumu kuramı”nı oluştururken yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı enformasyon toplumunu övmüş, bu toplumun eşitlik, demokrasi ve evrensel uyum açısından çok ileri bir toplum yapısı yarattığını savunmuşlardır. Kuramı yaratan düşünürler enformasyon toplumu öncesinde eşitlik, demokrasi ve evrensel uyum açısından dünyanın çok geride kaldığını savunmuşlar, enformasyon toplumunun daha eşitlikçi, daha

²³ Enformasyon Toplumu tartışmalarına girmeden önce birbirine karıştırılan veri (*data*) – enformasyon (*information*) – bilgi (*knowledge*) kavramlarının ayırımı yapmak gerekir. Veri henüz üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış, anlamlandırılmamış, enformasyonun oluşmasını sağlayan parçalardır. Bir başka deyişle enformasyonun oluşmasını sağlayan, anlamlandırılmamış harf, sayı, simge ve sembollerdir. Kısaca enformasyonun hammaddesidir. Verilerin anlamlandırılmış biçimi, verilerin bir araya getirilmesiyle oluşan anlamlı semboller enformasyonu oluşturmaktadır. Enformasyon duyulabilir, görülebilir bir mesajdır. Bilgi ise değer kazanmış enformasyondur. Bilgi insanın elde ettiği enformasyonu yorumlayarak elde ettiği karar ve yeteneklerdir. Enformasyon üzerine düşünülerek, yorum yapılarak ancak bilgiye ulaşılabilir. Yani enformasyonun değer kazanmış halidir (Akolaş, 2004).

demokrat ve evrensel uyumun sağlandığı bir dünya yarattığını iddia etmişlerdir. Bu kuramı eleştiren düşünürler ise yeni iletişim teknolojilerinin ardından gittikçe eşitsiz ve antidemokrat bir toplum yapısına doğru ilerlendiğini, eşitsizliklerin gittikçe derinleştiğini, bilgiye ulaşmadaki eşitsizliklerin git gide pekiştiğini, antidemokratik uygulamaların arttığını ve evrensel uyum yerine gelişmişlere yönelik bir evrensel bağımlılık oluştuğunu iddia etmektedirler.

Birçok ulusüstü örgüt küreselleşme süreci içerisinde gelişmekte olan ülkeleri enformasyon toplumuna katabilme çabası içerisine girmiştir. Enformasyon toplumuna eklenme konusunda uluslar üstü örgütlerin çalışmaları “enformasyon zengini” ülkelerle “enformasyon fakiri” ülkelerin arasında yaşanan eşitsizliklerin ortaya konduğu UNESCO ve McBride raporları ile başlamıştır. 1995’te Brüksel’de yapılan “Enformasyon Toplumu” konulu G-7 toplantısı ile devam etmiştir. Mayıs 1996’da ise “Enformasyon Toplumu ve Kalkınma” konulu Midrand (Güney Afrika) Konferansı yapılmıştır. Bu toplantılarda ulusal enformasyon altyapılarının küresel enformasyon altyapısıyla nasıl bağlantılandırılacağı ve ileriye dönük stratejiler belirlenmiştir. Bu tartışmalara son dönemde bu güçlükleri aşma stratejilerini yoğunlukla görüşen UNESCO, WB, UN, OECD, ITU gibi uluslar üstü örgütlerin raporları, belgeleri kaynaklık etmektedir (Törenli, 2004).

2.3.1. Eşitlik Açısından Kurama Yaklaşımlar ve Eleştiriler

Marshall McLuhan’a (1951) göre, elektrik çağından önce yaşanan mekanik çağda kitle iletişimi iktidardakilerin egemen konumlarını kuvvetlendirmiş, belli bir azınlık için çalışmış, geniş kitlelere ise kendilerini avutacak popüler ürünler sunmuşlardır. Böylece mekanik çağda enformasyon eşit olarak dağılmamıştır. Ancak McLuhan’ın müjdelediği elektrik çağında ise enformasyon herkesçe toplanabilir bir ürün olmaktadır. İsteyen herkes enformasyona ulaşabilmekte, böylece sadece ilkel toplumda yaşanan eşitlik bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Dünyanın küresel bir köy olduğunu savunan Marshall McLuhan'ın, çizdiği bu tabloya göre, yeni iletişim teknolojileri, insanları eşit bir ortamda özgürleştirmektedir. Yani bilginin herkes tarafından üretilebileceğini, kolayca ulaşılabileceğini savunmaktadır²⁴

Yine Alvin Toffler'e (1980) göre, yaşadığımız çağ olan "Üçüncü Dalga" birinci dalga (tarım toplumu-küçük emperyalizm) ve ikinci dalganın (sanayi toplumu-büyük emperyalizm) yarattığı emperyalizme son verecek, demokratik ve yoksulluğun olmayacağı eşit bir uygarlık oluşacaktır. Birinci ve ikinci dalgada iletişim kanalları sadece zenginler için ayrılmışken üçüncü dalgada enformasyon herkese açık ve daha eşitlikçidir.

Enformasyon toplumu kuramcılarına göre yeni iletişim teknolojileri sayesinde kuzey ve güney ülkeleri arasındaki sanayi ve bilgi uçurumu enformasyonun eşit dağıtımıyla aşılabilecek ve daha eşit bir toplum ortaya çıkacaktır. Enformasyon toplumu senaryosunu kuranlar gelişmekte olan ülkeler ile gelişmişler arasındaki dengesizlikleri, enformasyon üretilmesi, işlenmesi sürecindeki dengesizliklere bağlamaktadırlar. Yeni iletişim teknolojileri ile taşınacak enformasyon bu farkı da kapatacaktır. Törenli de (2004:31) bu görüşü destekleyerek enformasyon toplumu kuramcılarının gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkları enformasyona ulaşmadaki farklılıklara dayandırdığını belirtmiştir. Enformasyon toplumu kuramcılarına göre yeni iletişim teknolojileri enformasyonun üretilmesi, işlenmesi ve erişilmesindeki dengesizlikleri ağlar üzerinden taşınacak enformasyonla aşacaktır.

Enformasyon toplumu kuramını eleştirenlere²⁵ göre ise kuramı savunanların iddia ettiği gibi bir eşitliğin sağlanması hemen hemen imkansız görünmektedir. Çünkü enformasyon toplumu senaryolarına bir ülkenin

²⁴ Avrupa Gazetecilik Öğrencileri Forumu (FEJS), 2005 Toplantı Raporu: Yeni Medya Mimarisi.

²⁵ Enformasyon toplumu kuramına eleştiriler genellikle Frankfurt Okulu ve diğer Marksist okullardan gelmiştir. Bu eleştiriler genellikle 1950'lerde hakim olan gelişme ve modernleşme teorilerinin eleştirisi olarak ortaya çıkmışlardır. Enformasyon toplumu kuramını eleştirenler bu kuramı savunanları Bağımlılık Kuramı adı altında incelemişler ve enformasyon toplumu kuramı savunucularının iyimser bakış açılarının aksine az gelişmiş ülkeler açısından gelişmişlik konusunda bir değişimin yaşanmayacağını iddia etmişlerdir (Koroğlu, 2004).

katılabilmesi için en azından bilgisayar ve telefon gibi iki teknolojiye sahip olması gerekmektedir. Bu teknolojilerde pazarda sıcak parayla satılan ürünler olduğu için bu teknolojilerin ilk kullanıcıları yine gelişmiş ülkeler olmaktadır. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler yine bu teknolojilerin kullanımında da diğerlerinde olduğu gibi gelişmişlere göre geride kalmaktadırlar. Gelişmişlerle gelişmekte olanlar arasında bu teknolojilere ulaşma bakımından büyük farklar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin dünyadaki toplam bilgisayarların sadece % 4'üne sahip olması aradaki bu uçurumu istatistiksel olarak gözler önüne sermektedir. Enformasyon toplumu kuramını eleştirenlere göre yeni iletişim teknolojilerine gelişmekte olan ülkeler bir "erişebilme sorunu" yaşamaktadırlar. Bu durum da var olan eşitsizliği derinleştirmektedir ve ilerleyen süreçte de dünyada gelişmişlerle gelişmekte olanlar arasında bir "dijital bölünmeye" yol açacaktır. Törenli'ye (2004:35) göre, Toffler (1980) ve McLuhan'ın (1951) enformasyon toplumu ve eşitlik hakkındaki iyimser bakış açıları gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki sömürü ilişkisini hesaba katmadan, gelişmekte olan ülkelere yeni fırsatlar sunacağını ileri sürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin köy kökenli, kırsal endüstrilerinin yeni iletişim teknolojileri yoluyla gelişkin bir ekonomiye kavuşmaları hemen hemen imkansızdır. Yeni iletişim teknolojileri ancak gelişmiş ülkeler için gelişmenin ön koşulu haline gelmiştir.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ve Dünya Bankası'nca 1984 yılında açıklanan verilere göre dünyadaki toplam 600 milyon telefonun sadece %10'u, dünya nüfusunun dörtte üçünü oluşturan gelişmekte olan ülkelerde bulunuyor. Sadece Tokyo şehrinde toplam telefon sayısı tüm Afrika kıtasındaki toplam telefonlardan daha fazladır. Özel bir kuruluş tarafından hazırlanan bir araştırmaya göre ise, telefonların % 70'e yakını 8 gelişmiş ülkede toplanmıştır. Bu araştırmalarda eşitsiz durumu istatistiksel olarak göstermektedir (Geray, 1994:85).

Yeni iletişim teknolojilerine ulaşma sorunu dışında kuramı eleştirenlerin iddia ettiği bir diğer sorun ise neyin enformasyon olarak pazarlanacağına ellerinde bulundurdukları güç nedeniyle gelişmişlerin karar

vermesidir. Geray'a (1994) göre, enformasyon sektöründe zirveye oynayan ABD istediği enformasyonu pazarda satmakta istediğini stratejik olarak gizleyebilmektedir. Bu durum da gelişmekte olanlar aleyhine bir durum yaratmakta ve eşitsiz bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır.

Kuramı eleştirenlerin parmak bastığı bir diğer sorun ise elde edilen enformasyonun işlenmesi ile ilgili sorunlardır. Gelişmiş ülkelerin teknik açıdan elde ettiği enformasyonu işleyecek kurumsal yapısı hazırken, mali ve teknik sorunlar yaşayan gelişmekte olan ülkeler pazardan elde ettiği enformasyonu işleyememekte, kurumsal ve teknik altyapısının olmaması, bu konuda eleman sıkıntısı çekmesi yüzünden yine eşitsiz bir ortam doğmaktadır. Törenli'ye (2003) göre, enformasyon toplumuna geçiş sürecinde enformasyonu işleme süreci önem kazanmaktadır. Dolayısıyla elde edilen enformasyonun işlenmesi için ekonominin büyüklüğü, gelişmişlik gibi standartları yerine getirme gibi zorunluluklar doğmuştur. Bu durum da enformasyonun işlenmesi hususunda gelişmekte olan ülkelerin sorun yaşayacağını göstermektedir. Kısaca gelişmekte olan ülkeler enformasyonu elde etme, işleme, üretmede içsel ve dışsal sorunlarla karşı karşıya kalmakta bu durumda eşitsizliği körüklemektedir.

Bazı düşünürlerde gelişmekte olan ülkelere transfer edilen teknolojinin aslında teknolojik bağımlılık yaratmaya yönelik olduğunu iddia etmektedir. Teknolojiyi ithal eden gelişmekte olan ülkeler sadece teknolojiyi değil, aynı zamanda onun oluşturduğu hayat tarzını da beraberinde getirmekte ve küresel bir boyuta taşımakta, dolayısıyla bu da medya emperyalizmini, daha da geniş tutacak olursak, kültür emperyalizmini de beraberinde getirmektedir.²⁶

2.3.2. Demokrasi Açısından Kurama Yaklaşımlar ve Eleştiriler

Demokrasi açısından kurama yaklaşımlarda da yine McLuhan ve Toffler isimleri öne çıkmaktadır. McLuhan (1951), elektrik çağından önce yeni

²⁶ Avrupa Gazetecilik Öğrencileri Forumu (FEJS), 2005 Toplantı Raporu: Yeni Medya Mimarisi.

iletişim teknolojileri henüz bulunmadığı için enformasyonun hızının düşük olduğunu, böylece otorite devrini ve temsili demokrasiyi zorunlu kılan bir durumun oluştuğunu belirtmektedir. Ancak günümüzde yeni iletişim teknolojileri sayesinde enformasyonun hızının yükselmesi ile birlikte otorite devrinin ve temsilci seçmenin gereği kalmamış, toplumun bütünün doğrudan ve anında katılımına izin veren demokrasi biçimlerine geçilmesi hızlanmıştır. Bu durumun oluşmasını sağlayan en önemli icat ise telefondur. Telefon sayesinde tele-demokrasi yolu ile doğrudan ve büyük katılımlar ile kamuoyu yoklamaları yapılabilmekte böylece yeni iletişim teknolojileri demokratik açılımlar sağlayabilmektedir.

Enformasyon toplumu kuramının bir diğer savunucusu Toffler'a (1980) göre ise "Üçüncü Dalga" ile birlikte temsili demokrasi içinden çıkamayacağı bir krize girmiştir. Bu krizden çıkmak için çoğunluk yönetimi yerini bölgesel, yerel azınlık yönetimlerine bırakmalıdır. Böylece yurttaşlar kendileri için temsilci seçmek yerine doğrudan kendilerini temsil imkanına kavuşturulmalı, temsili demokrasiden yarı doğrudan demokrasiye geçilmelidir. Toffler'a (1980) göre tüm bunları gerçekleştirecek olan yeni iletişim teknolojileridir. Enformasyon toplumu kuramına inananlara göre yeni iletişim teknolojileri merkezi bürokratik kontrolü yıkıp, alt seviyelerde siyasal katılımı arttıracaktır. Devletler "teknolojik zorunluluk" sonucu daha şeffaf olacak, daha az gizli olacak ve katılımcı karar verme mekanizmaları ortaya çıkacaktır. İletişim teknolojileri kullanılarak yeni bir demokrasi yaratılacak. Bu yurttaşların oylama yapılacak konularda eğitilmesini, tartışmalarda bulunabilmesini, sürekli olarak kamuoyu yoklamalarına katılabilmesini ve hatta kendisine ait konularda doğrudan oylamaya katılabilmesini mümkün kılacaktır. Tele-demokrasi sürecinde kamuoyu her şeyin hakimi olacak ve iktidardakiler halkın iradesini göz ardı edemeyecektir.

Enformasyon toplumu kuramının savunucularının demokrasi hakkındaki yaklaşımlarına ilk eleştiriler "katılım" yönünden gelmiştir. Finkelstein (1999), McLuhan'ın (1951) katılımdan söz ederken bilinçli bir çaba sonucu gerçekleşecek katılmadan değil, elektroniğin bizleri sarıp sarmaladığı

bir “kapsama” ilişkisinden söz ettiğini iddia etmektedir. Kuramı katılım yönünden eleştirenlere göre elektriğin yarattığı süreç hiçbir zaman okuma-yazmaya bağılı zihinsel sürecin yerini asla dolduramaz.

Yine kurama getirilen eleştirilere göre McLuhan (1951) ve Toffler’in (1980) iddia ettiği gibi telefonun yetki devrini sağlayacağı da gerçekten uzaktır. Telefon 1860’larda bürolara girmesine rağmen yetki devrini sağlamamış, aksine merkezi sistemi kuvvetlendirmiştir. Yöneticiler yetki devrini gerçekleştirirken birimlerin kontrolünü ve hesap vermelerini devam ettirmişlerdir. Böylece merkez tarafından örgütlenen bu yetki devri merkezi hiçbir zarara uğratmadan göstermelik bir yetki devri olarak kalmıştır. Mattelard’a (2001) göre, aslında yeni iletişim teknolojileri yetki devri, merkezi sistemin zayıflaması, demokrasi ve katılım için değil, aksine baskı yönünde çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki diktatörlükler yeni iletişim teknolojilerini muhaliflerin her türlü hareketini izlemek için kurdukları polis bilgi şebekelerinde kullanılmaktadır. Tüm bunlar göstermektedir ki enformasyon toplumu kuramı savunucularının iddia ettiği gibi yeni iletişim teknolojileri her zaman demokrasi ve katılım yönünde değil, kimi zamanlar da baskı yönünde kullanılmaktadır.

Enformasyon toplumu savunucularının ortaya attığı tele-demokrasi projeleri de önemli eleştirilere maruz kalmaktadır. Çelik’e (1998:53-59) göre, enformasyon kuramında yer alan tele-demokrasi projelerinin kısa sürede bütün dünyada ağırlık kazanacağı beklense de maliyet sorunları nedeniyle teknik imkan olmasına rağmen dünya genelinde uygulama alanı çok düşük kalmıştır. Böyle bir fikir gerçekleştirilse bile referandumda soru olarak neyin sorulacağına her zaman gücü elinde bulunduran merkezin yani iktidarın karar vereceği, tele-demokrasi projesinde bunun halk veya yerel girişimcilik olarak adlandırılmayacağı eleştirisi dile getirilmektedir. Neyin sorulacağına egemenlerin karar vermesi referandumun ne kadar demokratik olacağı, halkın beklentilerini karşılayıp karşılamayacağı, iktidarın tarafsız olup olmayacağı, antidemokratik uygulamalardan ne derece kaçınılacağı sorularını gündeme getirmektedir. Tüm bu çelişkilerin sonucunda tele-

demokrasi fikrini eleştirenler bunun demokratik bir girişim olamayacağı sonucuna varmışlardır. Gülsever de (1989), bu görüşü destekleyerek teledemokrasi fikrine şöyle bir eleştiri getirmektedir:

Teledemokrasi fikrini ortaya atanlar güç ilişkilerinin somutlandığı devlet alanını, iktidar ve güç alanını teledemokrasi analizinin dışında tutmaktadırlar. İktidar ve güç alanının bu analizin dışında tutulması da 'tarafsızlık' fikrinin gözden kaçmasına neden olmakta ve teledemokrasi analizinin çelişmesini oluşturmaktadır (Gülsever, 1989:173).

2.3.3. Evrensel Uyum Konusunda Yaklaşımlar ve Eleştiriler

McLuhan'a (1962) göre, bilgisayarlar teknolojik özelliklerinden ötürü evrensel anlayış ve birliği sağlamayı vaat etmektedir. Çünkü bilgisayarlar herhangi bir kodu ve dili anında bir başka kod ve dile çevirebilir. Böylece gelişmekte olan ülkelerin yeni iletişim teknolojileri sayesinde oluşan bu karşılıklı bağımlılık ilişkisinde daha avantajlı olacağını söyler. Elektrik çağından önceki mekanik çağda sadece gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlere bir bağı söz konusu iken McLuhan'a (1962) göre, elektrik çağında bilgisayarın bulunmasıyla birlikte artık bir evrensel anlayış ve uyumdan söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Toffler'e (1980) göre de, emperyalizmin olmayacağı üçüncü dalga toplumunda dünya ekonomisini daha adil ve dengeli bir hale getirebilmek, evrensel uyumu sağlamak için Nato, Dünya Bankası, IMF gibi örgütlere ya yeni alternatifler bulunmalı, ya da bu kurumlar tamamen dönüştürülmelidir. Teknolojinin nimetlerini karşılıklı bağımlılık temelinde daha yaygın hale getirecek ve yan etkilerini sınırlayacak yeni örgütler kurulmalıdır. Kısaca Toffler'e (1980) göre, üçüncü dalga toplumunda bir evrensel uyumdan söz etmek mümkündür. Ancak bu evrensel uyumun sağlanabilmesi için ulus üstü kurumlarda bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Ulus üstü kurumlarda yapılacak düzenlemelerin sonucunda tam anlamıyla bir evrensel uyumdan söz edilebilecektir.

Evrensel uyum konusunda da enformasyon toplumu kuramı savunucularına önemli eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerden en önemlisi “karşılıklı bağımlılık” kavramının gelişmiş ülkelerin kendi sermayelerine bağımlı kıldığı geliştirmekte olan ülkeleri gizlemek için uydurulan bir yalan olduğu eleştirisidir. Dickens’e (1992:1) göre, ekonominin ve pazarın küreselleşmesiyle birlikte gelişeceği öne sürülen karşılıklı bağımlılık ve işbirliğinin yerini ülkeler ve bölgeler arasında giderek artan eşitsiz gelişme almaktadır. ‘Global köy’, ‘global pazar’ gibi olguların ise, maddi dünyada herhangi bir somut karşılığı bulunmamaktadır. Karşılıklı bağımlılık konusunu eleştiren düşünürler, karşılıklı bağımlılığın sadece geliştirmekte olan ülkeler ile petrol ihracatçısı birkaç ülke arasında olduğunu söylemekte, geliştirmekte olan ülkelerin ise bu durumda “gelişmişlere bağımlılık”tan öteye gidemedikleri belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerine yaptıkları teknolojik yardımlarda gelişmişlere bağımlılık iddialarını kuvvetlendirmektedir. Öngen (2003), ekonominin ve pazarın küreselleşmesiyle birlikte özellikle enformasyon toplumu söylemiyle güçlenen karşılıklı bağımlılık ve işbirliğinin yerini ülkeler arasında gittikçe artan bir eşitsizliğin aldığını belirtmektedir. Türdeşleşen bir dünya yerine giderek kutuplaşan bir dünya oluşmaktadır. Bu koşullarda evrensel ve türdeş bir toplumun yerini uluslararası sermayenin dünya üzerindeki hegemonya arayışları almaktadır.

Evrensel uyum konusuna getirilen bir diğer eleştiri ise geliştirmekte olan ülkelerin enformasyonu işleyecek altyapıdan uzak oldukları için kendinden çıkan ham enformasyonu işlenmiş şekilde daha pahalıya geri aldığı, bu yüzden gelişmişlere bağımlı olduğu eleştirisidir. Geliştirmekte olan ülkeler yeterli teknolojik donanımı olmadığı için enformasyonu işleyememektedir. Gelişmiş ülkeler bu ham enformasyonu alıp işlemekte ve daha yüksek fiyatlara aldıkları ülkelere satmaktadır. Böylece geliştirmekte olan ülkeler kendilerinden giden ham enformasyonu üzerine para ödeyerek işlenmiş şekilde geri almaktadırlar. Tıpkı sanayileşmiş ülkelerin petrolü ham alıp işleyip aldıkları ülkelere daha pahalıya satması gibi. Burada da bir karşılıklı bağımlılıktan çok “bağımlılık” ortaya çıkmaktadır. Buna “enformasyon egemenliği” de denebilir.

Karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılan gelişmenin, gelişmekte olan ülkelerin kültürel ilişkilerini aşındırmakta olduğu ve önemli zararlar verdiği ileri sürülmektedir. Karşılıklı bağımlılık fikrini eleştirenlere göre, yeni iletişim teknolojileri de var olan koşullarda yeni bir tür “kültürel bağımlılık” süreci başlatacaktır. Medya emperyalizmi de denilen bu süreç ulus devletler söz konusu olduğunda, kendini bir ülkenin diğer bir ülkeyle medya ilişkisinde dengeli bir alışveriş yerine bir tarafın diğeri üzerinde etken olarak gören bir egemenlik olarak değerlendirilebilir. Medya emperyalizmi ilişkisinde, egemenlik sağlayan taraf bu egemenliği ya ticari ve siyasal strateji olarak ihraç eder ya da bu egemenliği kasıtsız bir şekilde veya farkında olmadan ya da tam tersine bilinçli bir şekilde siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkilerindeki egemen etkilerle yayar.²⁷

Toffler'in yeni uluslar-üstü kurumlar önerisi de teknolojinin onu üretenden tarafsız olacağı ilkesi üzerinde şekillenmiştir. Ancak teknolojiyi üreten bunu tarafsız bir şekilde dağıtamayacağı için Toffler'in bütün uluslararası sorunların teknoloji ile çözüleceği ve teknoloji ile global bir refahın yaratılacağı görüşleri de eleştirilmekte, kabul edilmemektedir.

2.4. İNTERNET VE DEMOKRATİK KATILIM

Enformasyon toplumu kuramı daha eşit, demokrat ve evrensel uyumun olduğu bir dünyanın yeni iletişim teknolojileri yolu ile yaratılacağını iddia etmiş, ancak çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin dünyayı eşitlik, demokrasi ve evrensel uyum açısından bu derece değiştireceği kabul görmese de özellikle internet teknolojisi sayesinde katılımcı demokrasiye büyük katkısı olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminler doğrultusunda gelişen iletişim teknolojileri ve özellikle internet, pek çok demokrasi yanlısına, “doğrudan demokrasi” umudu vermiştir. Burada kastedilen yurttaşların, önemli konularda seçilmiş temsilciler yerine doğrudan karar verebilmesidir; pek çok kişinin kafasında çok hızla gerçekleştirilen referandum (tele-demokrasi) fikri oluşmuştur.

²⁷ Avrupa Gazetecilik Öğrencileri Forumu (FEJS), 2005 Toplantı Raporu: Yeni Medya Mimarisi.

Dünya üzerinde, Nova Scotia-Kanada, Oregon, Texas - ABD, v.b. pek çok yerde telefon, mektup, e-posta ile çeşitli boyutlarda oylama, eğilim belirleme deneyleri yapılmaktadır (Akgül, 2001). Ancak doğrudan demokrasi için henüz teknik, ekonomik ve kültürel altyapı yeterli bir zemin oluşturamamıştır. Bu yüzden internet teknolojisinin daha çok katılımcı demokrasiye hizmet edeceği, halkı demokrasiye katılması için önayak olması beklenmektedir.

Katılımcı demokrasi, isteyen yurttaşların karar verme sürecine gözlemci olması, katkıda bulunması ve yer yer müdahil olmasını gerektirir. Katılımcı demokraside bilgili, örgütlü vatandaşların, hesap verme, bilgi verme, hesap sorma mekanizmalarıyla seçilmişleri ve atanmışlara yön göstermeleri, denetlemeleri esastır. İnternetin getirdiği olanaklar, bilgilenme, tartışma, çözüm oluşturma, görüş bildirme boyutlarıyla, hızlı, zahmetsiz, ucuz ve yaygın olarak hayata geçme şansına sahiptir. Yurttaş; adaylar, meseleler, olayların gelişimi hakkında detaylı bilgiye kolayca sahip olabilmektedir. Meselelerin farklı boyutlarını, ilgili uzman görüşlerini, ilgili verileri öğrenebilmektedir. Zaman ve mekânda dağılmış yurttaşlar, örgütlenerek, ortak hareket edebilmekte, bir süreç içinde çözüm oluşturabilmektedir.

2.4.1. İnternet Yoluyla Katılım Şekilleri

İnternet teknolojisinin katılımcı demokrasiyi sağlayan (halkın örgütlenerek ortak hareket edebilmesini, herhangi bir konuda kamuoyu oluşturabilmesini sağlayan) özellikleri elektronik forum, webblog, wiki ve wikiler, elektronik posta, anket, tele konferans, sohbet (*chat*), *world wide web* (internet sitesi) olarak sayılabilir.

2.4.1.1. Elektronik (Sanal) Forumlar

Eski Roma'da halkın toplandığı siyasi, sosyal ve kültürel konular hakkında tartışmalar yaptıkları, bilgilerini paylaştıkları, aynı zamanda pazar yeri olan yerlere forum denirdi. Bu forumlar Roma kamusal alanının en

önemli örneklerini oluşturuyordu. Günümüzde ise gelişen teknolojiler ve internetle birlikte bu forumların yerini elektronik ya da sanal forumlar aldı. Elektronik forumlara katılan yurttaşlar; siyasal, sosyal ya da kültürel bir konu hakkında tartışma, örgütlenme ve kamuoyu oluşturma fırsatı buldular. Geleneksel medyaların antidemokratik uygulamaları karşısında, yurttaşlar çeşitli konular hakkında seslerini duyurabilecekleri, başka insanlarla tartışabilecekleri, aynı görüşü paylaşan insanlarla örgütlenebilecekleri alanlar olarak elektronik forumları kullanmaya başladı. Bu nedenle insanların tartışıp, örgütlendikleri bir alan olarak elektronik forumlar, internetin katılımcı demokrasiye hizmet eden özelliklerinden biridir. Ersöz'e (2005) göre, internetle birlikte kullanmaya başladığımız elektronik forumlar sayesinde bireyler demokratik katılım sürecinde daha etkin bir rol oynamaktadırlar. Elektronik forumlarla oluşan sanal kamusal alan sayesinde görüşlerini belirtmekte, örgütlenebilmektedirler.

2.4.1.2. Webbloglar (Blog)

“Sanal ortam günlükleri” diye de bilinen *Webbloglar*, etkileri oldukça geniş alanlara yayılan, çok sayıda güncel gelişme ve olayın yorumlanması işini üstlenmektedirler. Gazete gibi geleneksel yazılı medyalara göre en büyük avantajları ise, olayları sıcaklığına aktarabilme yetenekleridir. Bu nedenle gerek doğruluk, gerekse hızlilik açısından son derece ciddi işler başarabilmektedirler. *Blog*'ların bir diğer önemli özelliği de, olayları anında aktarması ve sürekli yorumlama yetenekleriyle toplumun belleğini son derece canlı tutmayı başarabilmeleridir. Köse (2007), geleneksel medyaların egemen ideolojinin kusurlarını örtmeye çalıştığını, *blogların* ise toplumun hafızasını sürekli canlı tutarak demokrasi adına önemli bir görev üstlendiğini ifade etmektedir. Köse (2007), *blogların* özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

Salt habercilik boyutunda değil, aynı zamanda bilgi paylaşımı ve tartışma platformları olarak da her tür konuda webbloglara rastlamak mümkündür: din, teknoloji, bilimsel araştırma, tarım, sinema, politika, günlük yaşam. Tüm bu webblog türleri,

herhangi bir konudaki kişisel görüşlerin kolektif platformlara taşınmasına aracı olmaktadır (Köse, 2007:10).

Propaganda işlevleri de asla küçümsenmeyecek boyutlarda olan *webblog'lar*, internet uzamındaki etkili bir “medya-karşıtı iktidar biçimi”ni simgelemektedirler. “*Pro-webblog*” ya da “*anti-webblog*” olarak da adlandırılan bu tartışma platformları, gazetecilerin tekelci medya sisteminde söylemeye cesaret edemediklerini söyleme gücüne sahip olabildikleri gibi, aynı zamanda büyük basın organları tarafından taşınan enformasyonun da güncelleştirilmiş başka bir versiyonunu açığa vururlar.

2.4.1.3. Wiki ve wikiler

En kısa tanımlamayla *Wiki*, her ziyaretçinin sayfalarını dilediği gibi düzenleyebildiği bir web sitesidir. *Wiki*, kolektif ve işbirliğine dayalı bir iletişim ortamını ifade etmektedir. Son derece dinamik bir görünüme sahip olan *wiki'ler*, sanal ortamdaki karşılaşmaların ve görüş alışverişlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı ortamlardır. Köse (2007), *wikilerin* özelliklerini şöyle özetlemektedir:

Yazılı ve görsel belgelerin kolektif üretim ve paylaşımına dayalı bir modelini oluşturan wiki, günümüzde birçok topluluk ya da cemaat tarafından, kolektif bazı tasarılar ve amaçlar üzerinde işbirliği yapmak, eylemde bulunmak ya da enformasyon akışının hızını artırmayı sağlamak için kullanılmaktadır. Bu özellikleriyle wiki'ler, hızlı haberleşmeyi sağladıkları gibi, merkezi olmayan ve dolayısıyla da bir ölçüde denetim dışı kalabilen yeni bir enformasyon havuzunun yaratımına da kaynaklık etmektedirler. Wiki'ler kurulu düzen karşısında söyleyecek farklı ve daha özgün şeyleri olan kişilerin alternatif bir yayın organı konumundadır. Uygulamada, bir wiki'nin webblog'dan farkı, genel olarak, webblog'un, siteyi kuran bir tek kişinin ya da birkaç kişinin düşüncelerini, yorum, analiz ya da taleplerini dile getirmesine karşılık; wiki'nin “ortak çıkarları ya da felsefeyi paylaşan bir grubun sesini açığa vurması”dır (Köse, 2007:16).

Wiki'lerin diğer forumlarından farkı da, içeriğinin sürekli olarak ve hızla yenilenebilmeye olanak sunmasıyla ilgilidir. *Wiki'lerin* içeriğinden ve

yapısından kendilerini sorumlu hisseden cemaatler, yaptıkları sürekli güncellemelerle söz konusu iletişim ortamına bir canlılık ve evrimci bir siyasal nitelik katmaktadırlar. Bir *wiki* için belki de en büyük özellik, düşünce ve tartışma ortamını sürekli olarak etkin ve canlı tutmaya dönük olarak sahip olduğu bu müdahaleye açıklık durumudur. Çünkü bu niteliği sayesinde *wiki*, pek çok sayıda insanı bir konu ya da sorun etrafında örgütleyebilme yeteneğiyle, oluşturduğu haber gruplarıyla, geleneksel iletişim ve haberleşme biçimlerinden farklı olarak daha fazla işlevsel bir görünüm sunmaktadır. Herkes tarafından çok yakından tanınan *Wikipedia* adlı site, pek çok ulusal sitenin de içeriğinin oluşumuna destek verdiği uluslararası düzeyde hizmet veren özgür bir ansiklopedidir. *Wikiler* de tüm bu özellikleriyle katılımcı demokrasiye hizmet eden özellikler arasında gösterilmektedir.

2.4.1.4. Elektronik Posta (E-posta)

En yaygın internet uygulamalarından biri olan e-posta da, site kullanıcıları ve gazeteciler arasında kurduğu etkileşimli iletişim sayesinde, kullanıcının haberin içeriğine katkıda bulunmasını sağlayabilmektedir. Bu anlamda e-postanın da haber siteleri için bir haber kaynağı olduğu düşünülebilir.

Ayrıca e-posta yoluyla habere yorumlar yapılabilir, haber düzeltilebilir ve yine e-posta yoluyla haber sitesini okuyanlar, aboneler arasında bir karşılıklı etkileşim ve örgütlenme sağlanabilir. Bu koşulları sağladığı için e-postalarda katılımcı demokrasiye hizmet eden özelliklerdendir.

2.4.1.5. Anket

Anketler de yine katılımcı demokrasiyi sağlayan önemli bir özelliktir. Anketler sayesinde siyasal, sosyal ya da kültürel konular hakkında halkın ne düşündüğü öğrenilmekte ve bu önemli konularda halkın görüşleri ön plana çıkarılmaktadır. Genellikle haber sitelerinde yer alan anketler aracılığıyla yurttaşlar, çeşitli konulardaki görüşlerini dile getirmekte, geleneksel medyanın

teksesliliğine, kendilerine söz hakkı vermeyişine bu şekilde de olsa karşı çıkmaktadırlar. Bu bakımdan anketler yurttaşın sesinin duyurulmasını sağlayarak, internetin katılımcı demokrasiyi sağlayan bir başka özelliği olmaktadır.

2.4.1.6. Tele Konferans

Bilgisayar aracılığıyla iki bireyden başlayarak geniş çaplı katılıma olanak veren tartışmaya dayalı uygulamadır. Mesajlar merkezi bilgisayara gönderilir ve diğer katılımcılar için açık bırakılır. Oluşacak metnin düzeni hakkında bütün katılımcılar eşit söz sahibidir. Böylece metin tek bir yazarı olmayan, topluluğun ortak ürünü olan bir metin halini alır (Timisi, 2003).

2.4.1.7. Sohbet (*Chat*)

İnternet kullanıcıları arasında eş zamanlı olarak mesaj alışverişine izin veren "*Chat*" yüz yüze iletişim biçimine yakınlığı örnekleyen bir uygulamadır. Kişisel bilgisayarda yazılan mesajlar anında diğer ekranda görülmekte, böylece metinler arasında etkileşimli bir değişime olanak sunmaktadır (Timisi, 2003).

2.4.1.8. *World Wide Web* (İnternet sitesi):

İnternetin en yaygın uygulamasını oluşturan *Web*, İsviçre'de bilim adamlarının teknolojiyi ortak çalışma ve bilgi alışverişinde bulunmaları amacıyla geliştirilmiştir. *Web*, kaynak keşfetme ve erişim için bir izleme aracıdır. Çeşitli formlardaki bilgilerin yerini belirlemek, bu bilgilere erişmek, indirmek veya göstermek için birçok standart protokol isteyen bir sunucu sistemidir. *Web* siteleri Haziran 1993'te 130 iken, Haziran 1996'da 230000 sayısına ulaşmıştır (Timisi, 2003).

2.5. İNTERNET DEMOKRASİSİNE ELEŞTİRİLER VE YENİ EGEMENLİK SÜRECİ

İnternet, yukarıda saydığımız katılım şekilleriyle insanların ortak bir alanda görüşlerini paylaştıkları, kamuoyu oluşturabildikleri, örgütlenebildikleri bir ortamı yaratmakta böylece katılımcı demokrasiye önemli katkılar sunmaktadır. Ancak, internet teknolojisine erişebilmek için maddi açıdan, eğitim açısından bir takım yeterliliklerin bulunması gerekmektedir. Ayrıca bu yayınlar üzerinde egemen güç tarafından yapılan denetlemeler, baskılar ve sınırlandırmalar da kimi zaman internet yoluyla katılım şekillerini sekteye uğratmaktadır. İnternete ulaşımı engelleyen güçlükler maddi zorluklar, internetin ticarileşmesi, denetim ve kontrol olarak sayılabilir. Ayrıca internette oluşan sanal kamusal alanın kolektif eylemi zayıflattığı ve internetin bir seçkinler demokrasisi yarattığı eleştirileri de internetin katılımcı demokrasiyi sağladığına ilişkin görüşlere yapılan eleştirileri oluşturmaktadır.

2.5.1. İnternete Erişimde Maddi Zorluklar

İnternet teknolojisine erişebilmek için en azından iki teknolojinin, bilgisayar ve telefonun bir arada olması gerekmektedir. Ayrıca internet de belirli bir ücret karşılığında sağlanabilmektedir. Bilgisayar alabilmek içinde belirli bir para gerekmektedir. İşte tüm bunlar zaten sesini yoksul olduğu için duyuramayan kitle için internete erişimi de güçleştirmektedir. Maddi koşullar nedeniyle toplumun önemli bir kesimi internete erişememekte, bu da demokratik katılım için önemli olan internetten uzak kalma sonucunu doğurmaktadır. Böylece toplumun önemli bir kesimi internete maddi koşullar nedeniyle ulaşamadığı için sanal ortamda oluşan kamusal alana da katılamamaktadır. Atabek'e (1997) göre, dünyada internet kullanıcılarının toplam dünya nüfusunun çok az bir kısmını oluşturması internete ve dolayısıyla internet yoluyla oluşturulan sanal kamusal alanlara erişimin hala çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durumda internetin hala gerçek bir potansiyel olarak kullanılmadığını gözler önüne sermektedir.

Maddi zorlukların dışında internete erişebilmek için okuma yazma bilmek ve bilgisayar kullanmayı bilmek gerekmektedir. Asgari okuma yazma bilmek ve en basit bilgisayar programlarını kullanabilmek hem internete erişebilmek için, hem de internette yer alan tartışmalarda yer alabilmenin olmazsa olmaz koşuludur. İnternete erişebilmek için okuma yazma bilmenin ve bilgisayar kullanmayı bilmenin gerekmesi de yine halkın önemli bir kesiminin internete erişebilmesini engellemektedir.

2.5.2. İnternetin Ticarileşmesi

Yeni iletişim teknolojilerinin her türlü ticari kontrol ve tekelin dışında kaldığı görüşü, ekonomi politikçiler tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştiriler iki temel üzerinden hareket etmektedir. Bunlardan ilki, iletişim pazarında yaşanan tekelleşme olgusu; medya pazarını 10 büyük holdingin elinde tutması, diğeri ise birinciyle de ilişkili olarak enformasyon ve kültürel üretimin artan oranda ticarileşmesidir. Timisi'ye (2003) göre, internet başlangıçta üniversite ve araştırma kurumları tarafından kullanılırken bugün özelleştirmenin getirdiği sonuçlar ile bireylere kültürel hizmet satan bir özel pazar halini almaktadır. Yapılan araştırmalar (com) uzantılı ticari internet sunucu adreslerinin (gov) uzantılı devlet sunucu adreslerinden ve (edu) uzantılı akademik sunucu adreslerinden çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Edu, gov ve org domainler ile com domainler arasında gittikçe artan uçurum, internetin mevcut ulusal ve uluslar arası yapıları, süreçleri yeniden üreteceği ve asla alternatif olamayacağı endişelerini arttırmaktadır (Atabek, 1996). Ayrıca son zamanlarda gelişen, internetten elektronik alışverişin oldukça yayılması, evden kredi kartı vasıtasıyla kolayca alışveriş yapılabilmesi de internetin ticari yönünü artıran gelişmelerdir. Radyoların, televizyonların internet ortamına taşınması, özellikle elektronik gazetelerin internette geniş yer bulması da reklamverenleri internet sektörüne kaydırmıştır.

İnternetin ticarileşmesinin bilgi kaynaklarına erişim ve özgür iletişim açısından çok önemli sonuçları olacaktır. İnternet büyük sermayenin ilgisini çekmeye devam ettikçe ve ticarileşme süreci git gide yaygınlaştıkça tamamen özel sektöre açık bir mecra haline gelecek, böylece enformasyon zengini ve enformasyon fakiri arasındaki uçurum iyice açılacaktır (Aksoy, 1994).

İnternetin git gide ticarileşmesi çoğulculuk, ötekinin sesini duyurma, aktif katılım gibi söylemlerle demokrasi açısından internete olumlu yaklaşanlara önemli bir tehdit oluşturmaktadır. İnternette tekelleşme ve ticarileşmenin artmasıyla internet ile ulaşılması planlanan demokratik amaçlar, kâr amaçlarının gerisinde kalmış ve ikinci plana itilmiştir. İnternetin ticarileşmesi de internetin katılımcı demokrasi yönünü sekteye uğratan nedenlerden biridir.

2.5.3. Denetim ve Gözetim

Egemen ideolojinin geleneksel medya kanalları üzerinde RTÜK başta olmak üzere gazete ve radyoları denetlediğini biliyoruz. İnternet alanında yani sanal âlemde de bu konuda bazı denetleme ve sınırlamalar getirilmiştir. İktidarlar internet siteleri üzerinde uyguladığı denetleme ve sınırlama yoluyla bu alanı denetim altında tutmak istemektedir.

Türkiye'de de hükümet geçtiğimiz yıllarda çocuk pornosunu engellemek adına İnternet Denetleme Kurulu adı altında yeni bir denetim merkezi kuracağını açıkladı. Bunun ardından hükümetin çocuk pornosu gerekçesiyle internetteki birçok özgürlüğü kısıtlayacağı, internet üzerinden hükümete yapılan eleştirileri sindirmeye çalışacağı konuşuldu. Birgün gazetesinde çıkan bir haber de internet üzerinde çocuk pornosu bahane edilerek bir denetim süreci yaratılmaya çalışıldığını ifade ediyor:

AKP Hükümetinin George Orwell'in bireylerin gizliden gizliye denetlendiği kurgusal bir toplumu işlediği 1984 romanını hatırlatan Elektronik Ortamda İşlenen Suçların Önlenmesine Dair Kanun Tasarısı Taslağı, çocuk pornosu ile mücadele adı altında internete 'denetim' getirmesinden endişe ediliyor.

Hükümetin, çocuk pornosunu önlemek amacıyla içerik kontrolünden yayınları kaldırmaya kadar bir dizi önlem almamaya hazırlanması, 'haberleşme özgürlüğü ve internet erişimine sansür yolunun açıldığı' tartışmasını gündeme getirdi (Birgün, 5 Şubat 2007).

Görüldüğü gibi iktidarların internet alanına yaptığı denetleme ve sınırlama da internete ulaşımı dolayısıyla da katılımcı demokrasiyi engellemektedir. Tüm bu sınırlamalar bize şunu göstermektedir ki her ne kadar yeni iletişim teknolojilerinin farklı bir özgürlük alanı yarattığı liberal görüş tarafından kabul görse de, eleştirel yaklaşım tam tersine yeni iletişim teknolojilerinin yeni egemenlik ve iktidar alanları yaratmak için olanaklı olduğunu tartışmaktadır. Bu eleştiriyi yapanlar Foucault'un Panoptikon²⁸ (1975) benzetmesini kullanarak, elektronik ortamda yeni iletişim teknolojilerinin, yeni bir gözetleme ve kontrol olanağı yarattığını belirterek eleştirmektedir. Eskiden fabrikalarda, hapisanelerde uygulanan bu gözetleme ve kontrol, yeni iletişim teknolojileri sayesinde bütün toplumu kontrol edebilmenin önünü açmış, bu durum da yeni egemenlik ve iktidar alanlarının önünü açmıştır.

2.5.4. Sanal Kamusal Alan ve Kolektif Eylemin Zayıflaması

İnternet demokrasisini engelleyen nedenlerden başka internet demokrasisine getirilen eleştirilerde önemlidir. Bu eleştirilerden ilki sanal alanda oluşan kamusal alanın gerçek kamusal alanın yerini tutmayacağı ve bu durumun kolektif eylemi zayıflatacağı eleştirisidir. Bu eleştiriye göre bir arada olmaya dayanan kamusal iletişimin teknolojik alanlara kayması demokrasinin temel öncüllerinden olan kolektif eylemin zayıflamasına neden olacaktır. Bu yaklaşıma göre toplumsal hareketlerin tarihi, dayanışma ve örgütlenmeyi ortak çıkarların elde edilmesinde temel koşul göstermektedir.

²⁸ Foucault'un tasarladığı panoptikon hapisane sekizgen biçiminde bölmelerden oluşan bir binadır ve tam ortasında bir gözetleme kulesi vardır. Kuleden bütün hücreler görülmekte ama hücrelerden kuledekiler görülmemektedir. Amaç kulede hiç kimse olmasa bile mahkumların sürekli izlendiği fikrine kapılmalarını sağlamaktır. Böylece izlenmese bile sürekli izlendiği ya da izlenebileceği düşüncesi aşılana mahkum kendine bir oto kontrol mekanizması geliştirir ve kendini denetlemeye başlar (Foucault, 1975).

Dayanışma ve örgütlenme olmadan herhangi bir toplumsal hareketin başarıya ulaşması söz konusu değildir. Dayanışma ve örgütlenmenin sanal kamusal alanlarda gerçekleştirilmesi ise oldukça zordur.

Sanal ortamda yaratılan kamusal alanın fiziksel anlamda yaratılan kamusal alanın yerini doldurabileceği iddia edilse bile, bu sanal ortamın bireylerin yüz yüze gelebildiği, birbirleriyle sosyalleşebildiği, birlikte paylaştıkları kent mekanlarının ve bu mekanlarda geçen kamusal yaşamın yerini tam anlamıyla alabilmesi ütopyaadan öteye gidebilecek gibi görünmemektedir (Bilsel, 2007). Sanal kamusal alana yöneltilen eleştirilere göre gerçek bir kamusal alanın, örgütlenmenin yerini asla sanal kamusal alan alamaz. Gerçek bir kamusal alanda kolektif eylem oldukça güçlüdür. Anında karar alabilme ve bunu aktif bir şekilde kolektif eyleme dönüştürebilme oldukça kolaydır. Sanal kamusal alanda ise kolektif eylem oldukça zayıftır. Bu yüzden sanal kamusal alandan kolektif eylem adına çok fazla şey beklememek gerekir. Mertli'ye (2004) göre, sanal kamusal alanda başkalarıyla ilişkilerimiz çok daha zor ve belirsiz bir hale gelmektedir. Eski kamusal alanlarda ve dayanışma biçimlerinde kolektif eylem daha güçlüyken, günümüzde sanal kamusal alanda toplumsal bağlar ortadan kaybolmaktadır. Bu durumda fiziksel kamusal alana göre sanal kamusal alan kolektif eylem gücünü zayıflatmaktadır.

2.5.5. İnternet Bir Seçkinler Demokrasisi mi Yaratıyor?

İnternet demokrasisine getirilen bir diğer eleştiri ise internetin bir seçkinler demokrasisi yarattığı eleştirisidir. İnternet demokrasisini engelleyen nedenlerin başında sayılan maddi zorluklar internete toplumun alt tabakalarının ve maddi durumu kötü olan insanların erişimini engellemektedir. Bu süreç sonucunda internete erişen kesimin toplumun orta ve üst tabakaları olduğu belirtilmekte ve internette oluşan sanal kamusal alanların ziyaretçilerinin de bu tabakalardan insanlar olduğu ileri sürülmektedir. Böylece internete toplumun alt tabakasındaki insanların erişiminin olmadığı, internetin tamamen bir seçkinler demokrasisi yarattığı,

oluşan seçkinler demokrasisinin alt tabakaları kapsamadığı, bu yüzden de bunun demokrasi olamayacağı belirtilmektedir.

Yeni iletişim teknolojileri sağladığı katılım yolları sayesinde oluşturduğu sanal kamusal alanlarla katılımcı demokrasiyi teşvik etmesinin yanı sıra asli görevlerini yerine getiremeyen küresel ticari medya ağının karşısında sesini bir türlü duyuramayan “ötekinin” sesini duyurmasını sağlayan “alternatif medya” kanallarına da önyak olmuştur. Tamamen küresel dev holdinglerin elinde olan bu nedenle girişin imkansız olduğu küresel medya pazarına girmesi olanaksız olan “alternatif medya”, yeni iletişim teknolojilerinin bulunmasının ardından özellikle internet sayesinde bir soluk alabilmiştir. İnternet siteleri sayesinde ötekinin sesini duyurabilme fırsatı yakalayan “alternatif medya” git gide yaygınlaşmaktadır.

2.6. İNTERNET VE ALTERNATİF MEDYA

2.6.1. Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif Arayışlar ve Alternatif Medya

Medya kamuoyu oluşturma ve toplum adına iktidarları denetleme işlevlerini yerine getirdiği için demokrasilerin sağlıklı işlemesi açısından oldukça önemlidir. Medya, halkı doğru bilgilendirmek ve bunun sonucunda kamuoyu oluşturmak adına ortaya çıkmış, küreselleşme ve neoliberal politikaların sonucunda çok hızlı değişen dünya koşullarıyla birlikte medyanın da amaçları değişmiştir. Kapitalist sistemin ve piyasa koşullarının değişmesinin etkisiyle medya, ticari bir işletme olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Ticari işletmelerin amacı kârlarını maksimize etmektir. Dolayısıyla medya da değişen koşullarla birlikte ticari bir işletme kimliğine bürünmüş ve sadece kârını maksimize etme amacı gütmüştür. Medya ayakta kalabilmek için, kârını tabi ki yükseltmeye çalışacaktır. Ancak medyanın temel amacı olan bilgi verme, ekonomik, siyasi ve kültürel olaylarda kamuoyu oluşturma, bilinçlendirme ve yönlendirme hiçbir zaman kâr olgusunun arkasında düşünülemez. Bu amaçlar medyanın olmazsa olmaz temel

amaçlarıdır. Medya, demokrasiye katkı sunabilmesi için bu temel amaçlarını diğer bütün amaçlarının önünde tutmalıdır. Peter ve Cmiel'e (1997:256) göre, medyanın asıl amacı kamuyu eğitmektir. Medya kamuoyunu ilgilendiren konularda doğru enformasyonu topluma vermeli ve kamuoyunun bu enformasyon doğrultusunda oluşmasına hizmet etmelidir. Medyanın amacı kamuoyunu önceden belirlemek ve yaratmak olmamalıdır. Dolayısıyla medya kamuoyu yaratmak amacıyla enformasyonu kendi çıkarları doğrultusunda uyarlamamalıdır.

Ancak son yıllarda medya ekonomisinde yaşanan gelişmeler, yatay, dikey, çapraz tekelleşmeler ve medya sahiplik yapısının değişmesi bu amaçların erozyona uğramasına neden olmuştur. Bu amaçların erozyona uğramasının en önemli nedeni ise medyayı kârlı bir alan olarak görmeye başlayan holdinglerin medya sektörüne atılmasıdır. Günümüzde ekonominin dışa açılması, serbest piyasaya geçiş, küreselleşme ve özelleştirme gibi değişimler medyanın farklılaşmasına yol açmıştır. Medyayı kârlı bir alan olarak görmeye başlayan, medyanın gücünü fark eden büyük sermaye; siyasal çevrelerde itibar sağlamak, toplumsal denetim sağlamak, kredi alımlarında ve devlet ihalelerinde nüfuz sağlamak, reklam harcaması yapmak yerine kendi medya kuruluşlarında kendi ürünlerinin reklamını yapmak gibi amaçlarla medya sektörüne yönelmiştir. Herman ve Chomsky (2006)'de medyanın güçlü grupların denetiminde olduğunu kabul etmekte medyadaki bu sistemin nasıl işlediğini anlatmaktadır:

Medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların ve iktidarların çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu çıkarların temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri vardır ve medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptirler. Normal olarak bu, kaba müdahaleyle değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi, editörlerin ve çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılıdır. Böylece medya kendi çıkarlarını düşünerek reklam veren kuruluşlara, güçlü iktidar odaklarına mülkiyet ve denetim ilişkileri ile bağımlı olur. Böylece medyaya sahip olan reklam verenler, medyanın çıkar ilişkileri kurduğu iktidar odakları haberleri birinci derecede

belirleyen ve uygun çizgide düşünen personeli temin ederler ve temel ilkelerin ve ideolojilerin tespit edilmesinde de anahtar rol oynarlar (Herman ve Chomsky, 2006:15).

Holding patronlarının medya sektörüne yönelmesi ve yaşanan tekelleşme, özelleştirme süreçlerinin ardından temel kaygısı kâr olan, medyanın temel amaçlarını önemsemeyen anti-demokratik ve teksesli medya kuruluşları ortaya çıkmıştır. Bu şirketler ticari kaygıları nedeniyle iktidarlarla ve diğer kurumlarla işbirliği içerisine girmiş, “doğru” habercilik anlayışına gölge düşürmüşlerdir. Bu şirketler çoğu zaman yine ticari kaygıları ön planda tutarak egemen ideolojinin sesi olmuş, yerele, ötekine, egemen ideolojiye muhalif seslere sayfalarını, ekranlarını, alıcılarını kapatmışlardır. Bu durum da gazetesiyle, radyosuyla, televizyonuyla birçok medya kanalı varken, teksesliliğin oluşmasına yol açmıştır. Böylelikle büyük sermayenin yöneticisi olduğu medya kanalları sadece egemen ideolojinin sesini yansıtan kanallar haline gelmiş, teksesli, anti-demokratik kanallar olmuşlardır.

Medyanın asıl görevi olan doğru bilgi aktarımı ve kamuoyu oluşturma amacı, özel sermayenin mülkiyetinde tamamen erozyona uğramıştır. Günümüzde tekelci sermayenin yönetimindeki medya kuruluşlarının bu önemli temel amaçtan uzaklaştığı, aktarılan bilgi ve haberde tekelinin özel yargılarının, tercihlerinin yansıtıldığı görülmektedir. İktidarla arasını bozmak istemeyen tekelci sermaye yönetimindeki medya kuruluşları, kamuoyunu yanlış bilgilendirerek manipüle etmektedir. Böylece kamuoyu oluşturma gibi önemli bir işlevi olan medya, bu işlevini yanlış bilgilendirme yoluyla kamuoyunu manipüle etme işlevine dönüştürmektedir. Temel amacı ticari kaygı olan medya kuruluşları, demokrasinin çok önemli bir ayağı olan kamuoyu oluşturma işlevini toplumu yanlış bilgilendirerek yerine getirememekte, böylece anti-demokratik uygulamalar içine girmektedir.

Egemen ideolojinin sesi olan, muhalif seslere, yerele, “öteki”ne kanallarını kapatan geleneksel medya, demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan çokseslilik işlevini de göz ardı etmektedir. Ticari kaygıları nedeniyle muhalif seslere yer vermemekte, önemli devlet ihalelerini almak, borçlarını erteletmek gibi hedefler uğruna çokseslilikten ödün vermektedir. Yine

kamuoyu adına üstlendiği, demokrasinin devamı açısından çok önemli bir görev olan kamuoyu adına kamu gözcülüğü yapmak, yani iktidarı kamu adına denetlemek amacı da ticari kaygılar nedeniyle bir kenara bırakılmaktadır. Tüm bunlar göstermektedir ki egemen ideolojinin sesi olan büyük sermayedarların elindeki tekeli medya, demokrasi açısından çok önemli olan amaçlarını bir kenara bırakmış, ticari kaygılarını bu amaçların önünde tutmaya başlamış ve anti-demokratik, teksesli kanallar haline almışlardır.

Medya tekellerinin ellerinde bulundurduğu gücü egemenlerden yana kullanması sonucunda oluşan teksesliliği, anti-demokratik ortamı kırmak için, gerçekleri halka duyuracak, medyayı sermayenin sesi olmaktan kurtaracak alternatif, radikal medya kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Atabek'e (1997) göre, geleneksel medyayı sürekli takip etmek durumunda kalan izleyiciye yönelik ideolojik bombardımana karşı alternatif medya arayışları uzun zamandan beri sürmektedir. Uydu teknolojisi, kısa dalga radyo yayıncılığı ile umutlanan alternatif medya arayışları yaşanan başarısızlıklarla ümitsizliğe kapılsa da 1990'ların ikinci yarısından itibaren internet teknolojisi ile yeniden ümitlenmiş gözükmektedir.

Henüz üzerinde tam bir anlaşmaya varılamamış, hala tartışılmakta olan bir kavram olmasına rağmen "alternatif medya" tanımı, genellikle şirketleşmenin dışında kalan, egemen güçlerden bağımsız hareket edebilen kitle iletişim teknolojileri ve oluşumları için kullanılmaktadır.

Alternatif medya, doğru ve güvenilir habercilik anlayışı içinde, bildiğimiz görsel ve yazılı medyanın dışında, bu medyaların yazmadığı ya da açıklamadığı haberleri sunan, ülkenin yerel haberlerini de içeren, yeri geldiğinde ana medya kanallarına muhalif olabilecek bir medya kanalı olarak tanımlanabilir (Karaca, 2002). Bu tanıma göre gerçek anlamda bir alternatif medyanın varolabilmesi için, profesyonel bir ekibin veya bir haber merkezinin bulunması, bu merkezde de büyük medyada yer verilmeyen gizli ya da yer altında kalmış haberlerin sunulması gerekir. Diğer bir tanımda Mutlu (1994:35), alternatif medyayı yerleşik ve kurumsallaşmış siyaseti açıkça reddeden veya ona meydan okuyan kitle iletişim biçimleri olarak tanımlamaktadır. Bunlar 'Köktenci (radikal)' veya 'yer altı' iletişim araçları

olarak da adlandırılırlar ve parlamenter oydaşma ve tartışmaların tanımlanmış sınırları dışında kalan siyasal ve toplumsal öğretileri temsil etmek suretiyle geleneksel iletişim araçlarına karşıt bir konum alırlar. Köse (2006), ise alternatif medyayı şöyle anlatmaktadır:

Alternatif medyanın felsefi temeli, kendini küresel düzenin hâkim ideolojik yapısının, geleneksel medyanın baskın ticari habercilik kodlarının dışında konumlamasıyla ilgilidir. Geleneksel medya ticari kaygıları ön planda tutarken alternatif medya için ticari kaygılar önemsizdir. Geleneksel medyalar hemen hemen ortaya çıktığından beri, açık bir şekilde iktidarın ve egemen görüşün sözcüsü olmuşlardır. Ticari kaygıları olmayan alternatif medyaların ifade özgürlüğünü sınırlandırıcı herhangi bir kısıtlamada bulunması beklenemez. Bu yüzden habercilik algılayışı, olaylara siyasal, ekonomik ya da simgesel seçkinlerin ciddi haber kaynağı olarak görüldükleri egemen medya bakış açısına karşılık, öncelikle olaylara sıradan yurttaşın, halkın gözünden bakmayı gerektiren sivil bir inisiyatifi temel alır. Bu bağlamda, radyo, TV, gazete ve web sitesi olarak alternatif medyalar ortak bir görüşe sahiptir: Yurttaşın kulak vermek ve demokrasi savunusu yapmak. Yine alternatif medyalar, sözü değişimin aktörlerine vermişlerdir; sivil toplum, sendikalar, işçiler, köylüler bu değişimin aktörleridirler (Köse, 2006:2).

Alternatif medya yerel, sivil yurttaşlar arasında iletişimsel bir kanal yaratmaya öncelik vererek, herkesin kendi görüşünü özgürce ifade edebileceği serbest, katılımcı bir platform sunar. Bu yönleriyle de bugün alternatif medyalar, yine “demokratik tartışmaları besleyen ve zihinleri yeni çoğulcu düşüncelere açan enformasyon üretim organları” haline gelmişlerdir (Maazou, 2006).

Alternatif medyayı egemen medya kuruluşlarından ayıran önemli farklardan biri de, habercilik algılaması ile izleyici arasındaki ilişki konusunda göze çarpılmaktadır. Alankuş (2001), egemen medya ile alternatif medya arasındaki habercilik ve izleyici algılaması farklılığını şöyle belirtmektedir:

Egemen medya kuruluşlarının izleyici algılayışları, çevresinde olup bitenlere karşı pasif olan güçsüz ve etkisiz izleyici modeline göre oluşturulmuştur. Buna karşın alternatif medya kuruluşları yalnızca haber vermekle yetinmeyip herhangi bir sorun ya da konu hakkında okuyucusunu/izleyicisini bilgilendirip, bilinçlendirerek onları kendilerini ilgilendiren

sorunlarda harekete geçirici bir örgütlenmeye teşvik etmektedir. Egemen medya kuruluşları izleyiciyi pasif görmekte ve onların ezilmiş hallerini bu yüzden meşrulaştırmaktayken, alternatif medya kuruluşları izleyicisini bilgilendirip, bilinçlendirerek onların aktif olarak harekete geçmesini sağlamaktadır (Alankuş, 2001:4).

Alternatif medyaların bu anlayışları sıradan yurttaşı yani izleyiciyi egemen medya bakış açısının tanımladığı gibi “düzeni bozan, olay çıkaran insanlar” olarak görmemekte, iktidar ilişkileri içinde güçsüz ve baskılanmış olan, temsil edilmeyen kişi ve gruplar olarak tanımlamaktadır. Alternatif medyalar işte bu temsil edilmeyen kişi ve grupların sesi olmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden de demokrasi açısından çok önemli bir işlevi yerine getirmekte, tekseslilik yerine alternatif olarak, halkı da demokrasinin içine sokarak çoksesliliğe önayak olmaktadır.

2.6.2. Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet Yayıncılığının Özellikleri

Küresel ölçekte yeni bir iletişim ve yayıncılık ortamı olan internet teknolojisinin, modern toplumlarda yaşanan aksaklıkları giderecek bir teknoloji olduğu kabul görmüştür. Gerçekten de internet, toplumsal ilişkileri dönüştürebilecek benzersiz özelliklere sahiptir. Özellikle gazetecilik açısından düşünüldüğünde internetin mevcut uygulamaları dönüştüreceği ve olumlu yönde etkileyebileceği iddia edilmektedir. Çevikel'e (2003) göre, internet medyasının haber üretim ve dağıtım süreçlerini diğer haber medyalarına göre karşılıklı etkileşim özelliğiyle daha demokratik, katılımcı, çoksesli ve özgür hale getirebilme potansiyeli vardır. Ancak bu potansiyelin kullanılabilmesi belli toplumsal, ekonomik ve kültürel koşulların oluşmasına ve belli sorunların aşılmasına bağlıdır.

Yine Dağtaş ve Derelioğlu'na (1999:1) göre, son yıllarda kitle iletişim alanında tek sesli, anti-demokratik geleneksel yayıncılık karşıtı arayışlar gözlenmektedir. Bazı uzmanlarca 21. yüzyıla damgasını vuracağı ileri sürülen "İnternet yayıncılığı" sahip olduğu yapısal özellikler, bireylerin aktif katılımına dayalı olması ve "doğrudan demokrasi"ye dönük siyasal ve kültürel

açılımlar içermesi nedeniyle alternatif medya kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak, internet yayıncılığı, ezilenlerin, egemen görüşe muhalif olanların, yerelin ortaya koyduğu düşünsel temeller doğrultusunda yapılandırılırsa gerçek anlamda alternatif medya modeli oluşturabilecektir.

Haber siteleri ve özellikle internet, temsil ettikleri alternatif medya nitelikleriyle, salt enformasyonun farklı sunulmasının da ötesinde önemli bir amaca hizmet etmektedirler. Bu yeni medyaların en önemli özelliği, öncelikle, egemen/küresel medyanın kaçınılmaz biçimde tabi olduğu reklamcılıkla gizli anlaşma yapmayı reddetmeleridir. Çünkü alternatif medya olarak internet ya da haber sitelerinin kâr amaçları diğer amaçlarının önünde değildir. Bu alternatif medyaların tek amacı halkın doğru habere ulaşması ve geleneksel medyaların reklam verenler ve iktidar odaklarıyla olan çıkar ilişkileri nedeniyle veremedikleri haberleri vermektir. Bu nedenle bu siteler, bütün bir Irak Savaşı boyunca, Amerikan halkı tarafından kitlesel olarak yabancı gazetelerle birlikte takip edilmişlerdir.

Alternatif medyayı, egemen medyadan ayıran en önemli özellik, daha öncede belirtildiği gibi ticari kaygılarının olmamasıdır.²⁹ Ayrıca alternatif medya internetin karşılıklı etkileşimi ön plana çıkaran özelliklerinden dolayı karşılıklı etkileşime olanak vermekte, kullanıcı okuduğu haberle ilgili yorum veya eleştiri yapabilmektedir. Ayrıca internette yer alan haber siteleri geleneksel medyalara göre oldukça hızlıdır. İnternet ortamında, bilgiye çok daha kısa zamanda ulaşılmakta, bu bilgi daha kısa sürede düzenlenmektedir. Alternatif medya yayıncı ve okuyucu açısından özgürleştirici bir ortam sunmaktadır. İnternet olanakları sayesinde haberler çok hızlı bir şekilde güncellenebilmekte, okurun habere 24 saat boyunca dilediği zaman ulaşabilmesi sağlanmaktadır. İnternet üzerinden yayın yapan alternatif medyaların bir diğer önemli avantajı okur-gazeteci-yazar arasındaki dengenin okur lehine değişmesidir. Okur tepkisini aracısız bir şekilde anında verebilme imkanına kavuşmuş bulunmaktadır. Bu da okurun haberin oluşumuna

²⁹ Alternatif medyayı diğer medyalardan ayıran önemli bir özellik mülkiyet yapısının ve kaygılarının farklı olmasıdır. Alternatif bir medya kuruluşunun mülkiyeti ticari bir kuruluştaki ya da devlet kontrolünde olmamalıdır. Dolayısıyla mülkiyetinin ticari bir kuruluştaki olmaması zorunluluğu da ticari kaygılarının olmadığı anlamına gelmektedir (Atabek, 2003).

doğrudan etkide bulunmasını sağlamaktadır. İnternet üzerinden yapılan alternatif medya yayıncılığında tekelciliğin önlendiği, yayıncılıkta fırsat eşitliğinin sağlandığı görülmektedir. Geleneksel medya ortamında bu büyük holdinglerin baskın olduğu pazarda günlük bir gazete çıkarmak hemen hemen olanaksızken, internet ortamında *online* bir gazete çıkarmak geleneksel medyaya göre oldukça kolaydır. Sermaye açısından bakacak olursak internet üzerinden alternatif bir medya kanalı oluşturmak için çok büyük bir sermayeye ve altyapıya ihtiyaç yoktur. İyi bir bilgisayar sistemi ve yazı işleri kadrosu ile dünyanın her yerine online yayın yapılabilmektedir (Karaduman, 2003).

Ayrıca internet sitesine konulacak bir sayaç vasıtasıyla siteye kaç kez girildiği, hangi haberin ve yazarın ne kadar okunduğu da maliyetsiz bir şekilde tespit edilebilmektedir. Okuyucunun eleştirileri, yorumları basit bir mesaj panosuyla alınabilmekte, anketler vasıtasıyla kamuoyu yoklamaları zahmetsiz bir şekilde yapılabilmektedir. İnternet gazeteciliği gazetecinin mesleki yapısında da dönüşümlere neden olmuştur, internet gazetesinde çalışan bir muhabir oldukça birikimli olmak zorundadır. Çok hızlı bir şekilde haber geçildiği için kimi zaman bir editör gibi karar verebilmeli, kimi zaman bir muhabir gibi haberden habere koşabilmelidir. Albert'e (2006) göre ise alternatif medyayı geleneksel medyalardan ayıran temel özellikler şunlardır:

Alternatif medya çalışanları arasındaki gelir farklılıkları muntazaman azalmalıdır. Tipik güç ve kararları etkileme hiyerarşileri azaltılmalı ve olanaklar elverdiği ölçüde tamamen kaldırılmalıdır. Karar alırken kullanılan araçlar katılımcı ve demokratik olmalıdır. Her katılımcının kendi tercihlerini geliştirecek, ortaya koyacak ve gerektiğinde etkili şekilde savunacak bilgisi, güveni, zamanı ve güvencesi olmalıdır. İş bölümünün toplumsal cinsiyet ve ırka göre tanımlanması muntazaman azalmalıdır. İzleyiciler, okuyucularla ilişkiler, kurumlarda uyulmaya çalışılan değer ve normlara uygun olmalı, onları geliştirmelidir. Özellikle açıklık, diyalog ve eksiksiz bir iletişim değer ve normlarına uygun olmalıdır. Başka alternatif medya projeleriyle ilişkiler destekleyici nitelikte olmalıdır. Alternatif medya kurumlarının gündemi sadece öz-korumayla sınırlı olmamalı, alternatif projenin bir bütün olarak ilerletilmesini de içermelidir (Albert, 2006:2)

Geleneksel medyaya göre tüm bu avantajlara sahip olan internet üzerinden yayın yapan alternatif medya siteleri, geleneksel medyayı kendi yapısında dönüştürmüştür. Okur ve gazeteci üzerinde önemli dönüşümler yaratan internet üzerinden yayın yapan alternatif medya siteleri; geleneksel gazeteciliği bitirebileceği, gazete tirajlarında düşüşe neden olduğu gibi eleştirilere maruz kalsa da bu önemli avantajları sayesinde geleneksel medyada yansıtılmayan ötekinin sesi olmaya çaba göstermektedir.

3. PAULO FREIRE’NİN YAKLAŞIMIYLA ALTERNATİF MEDYA

Bu bölümde alternatif medyaya ünlü Brezilyalı pedagog Paulo Freire’nin “*Ezilenlerin Pedagojisi*” kitabında oluşturduğu yaklaşımdan hareketle bakılmaya çalışılacaktır. Freire, ezilenler için oluşturduğu pedagojide, ancak ezilenlerin dünyayı dönüştürebileceğini, bunun sonucunda ezenleri de özgürleştirebileceğini belirtmiş; ezilenlerin dünyayı dönüştürmeleri ve kendileriyle birlikte ezenleri de özgürleştirmeleri için problem tanımlayıcı eğitim ve diyalogun öneminden bahsetmiştir. Alternatif medya kısmına geçmeden önce Freire’nin ezilenler için oluşturduğu pedagojinin ana hatlarına değinmekte yarar vardır.

3.1. FREİRE’NİN EZİLENLER İÇİN PEDAGOJİSİ

Paulo Freire, ezilenler için oluşturduğu pedagojide, kapitalist sistemin eşitsiz bir durum olduğunu belirtmekte, öncelikle ezilenler tarafından bu sistemin eleştirel bilinçle deşifre edilmesi gerektiğini düşünmekte, ancak sistemin deşifre edilerek dönüştürüleceğine inanmaktadır. McLaren’e (2006:252) göre, Freire’nin pedagojisi, kapitalizmin üretici işgücü, sermaye, üretim, değişim ve bunların tarihsel bağları ile gelişimi arasında var olan güçlü diyalektik tutarsızlıklarına karşı geliştirilen eleştirel bilinç için verilen mücadele hakkında bir öyküdür.

Freire’nin ezilenler için oluşturduğu pedagojiye göre varolan eşitsiz durumu dönüştürecek olanlar, kendilerini ve ezenlerini özgürleştirecek olanlar ezilenlerdir.³⁰ Ezenler ellerinde bulundurdukları iktidar gücünü hiçbir zaman özgürleşme için kullanamazlar. Ancak ezilenler özgürleşme için kuvvetli adımlar atabilirler. Freire’ye (1998) göre, iktidarlarını kullanarak, sömüren,

---

³⁰ Freire’nin yaklaşımına göre varolan sistem ezilenler için olduğu kadar ezenleri de içine alan tüm insanlık için aslında bir sorun teşkil etmektedir. Freire, bu sorunu insandışılaşma olarak tasvir etmektedir. Varolan sistem insandışılaşmanın bir örneğidir. Bu sistemde ezenlerde ezilenlerde insandışılaşmışlardır. Varolan sistem ezilenlerin gücü sayesinde dönüştürülecek ve ezenler ile ezilenler ancak bu şekilde özgürleşerek insanlaşacaktır. Bu yüzden Freire’nin yarattığı pedagojide ezenlerin de ezilenlerle birlikte özgürleşeceği ve bu insandışılaşmadan kurtulacağı belirtilmektedir (Freire, 1998).

gasp eden ezenler, bu iktidardan ne ezilenleri ne de kendilerini özgürleştirme gücünü alamazlar. Sadece ezilenlerin zayıflığından doğan erk, hem ezilenleri hem de ezenleri özgürleştirecek kadar kuvvetli olacaktır.

Ancak ezilenler dünyayı dönüştürme, ezenleriyle birlikte kendilerini özgürleştirme yolunda çeşitli engellerle karşı karşıyadır. Freire'ye (1998) göre, ezilenlerin ezenlerin yerini alma isteği, ezilme karşısında takındıkları kadercî tavırları, kendilerini ezenlerin bilinciyle özdeşleştirmeleri³¹, ezilenlerin yenildiğini görmedikleri için sahip oldukları yenilmişlik duygusu, tüm bunların sonucunda varolan eşitsiz sistemi deşifre edememeleri ve bunun gibi pek çok çelişki ezilenlerin mücadelesinde önemli engelleri oluşturmaktadır.

Freire (1998), ezilenlerin özgürleşme yolunda karşılaştığı engelleri şöyle belirtmektedir:

Ezenlerle ezilenlerin mücadelesinde ezilenler hemen hemen her zaman özgürleşmeye çabalamak yerine ezenlerin yerini alma eğilimindedir. Ezilenler kendilerini ezenlerin karşıtı olma düşüncesinden kurtaramadıkları için böyle düşünmektedir. Ezilenler özgürleşmenin değil, karşı kutbuyla özdeşleşmenin özlemine çekmektedir. Ezilenlerdeki bu özgürlük korkusunun nedenlerinden biri kural belirlemedir. Ezenlerle ezilenler arasındaki ilişkinin temel öğelerinden biri olan kural belirleme, bir insanın başka bir insana seçimini dayatması demektir. Bu da belirlenen insan bilincini, belirleyeninkiyle uyumlu bir bilince dönüştürür. Böylelikle ezilenlerin davranışı belirlenmiş olur, ezenin ilkelerini izler. Ezilenler kendilerini ezenlerin ilkeleriyle içselleştirmeleri sonucunda kadercî tavır sergilerler. Varolan durumu kabullenir kaderlerine razı olurlar. Ezilenler bu kadercî tavırla sömürünün ürünü olan çilelerini tanrının iradesi gibi görürler. Ezilenlerin ezenlerin yerini alma isteği, ezenlerin bilinciyle hareket etmesi, kendilerini ezen bilinciyle özdeşleştirmeleri, ezenlerin sömürüsü karşısında devam eden kadercî tavırları devam ettiği sürece özgürleşme yolunda önemli engeller olarak kalacak ve ezilenlerin direncini kıracaktır (Freire, 1998:23-24).

³¹ Ezilenlerin kendilerini ezenlerin bilinciyle özdeşleştirmeleri, yani ezenlerin yerini alma istekleri Freire'nin pedagojisinde güzel bir örnekle ifade edilmektedir. Freire'ye göre, tarım reformu isteyen köylülerin asıl amaçları özgürleşmek değil, toprağı ele geçirmek ve diğer çalışanların patronu olmaktır. Yine Freire'ye göre toprağı ele geçiren köylü eski arkadaşlarına karşı toprak sahibinden daha zorba davranmaktadır (Freire, 1998).

Freire'nin pedagojisini değerlendiren Peter McLaren (2006:212) ise pedagojinin bu çelişkileri aşmaya çalıştığını şöyle ifade etmektedir:

Freire'nin devrimci düşüncesi, ezen-ezilen kutuplarının tersine çevrilmesini varsaymaz, yani ezilenin ezenin yerini almasıyla sonuçlanacak bir çözümden yana değildir. Freire'nin pedagojisi sömürü ve gücün dikeyleşmesinin olmadığı, toplumun alt kesimlerinin dünyayı okumanın dışında bırakılmadığı ya da okumaların yasaklanmadığı bir toplumu, ortaklaşa, yeniden yaratmaya kararlıdır (McLaren, 2006:212).

Pedagojiye göre ezilenlerin özgürleşme yolunda karşılaştıkları engellerin ve yaşadıkları çelişkilerin ana nedeni varolan sistemi deşifre edememeleri ve bunun sonucunda bu sistemin dönüştürülmesine inanmamalarıdır. Ersoy (2007), Freire'nin pedagojisinin ezilenlerin bilinçlenmelerini engelleyen içsel ve dışsal yapıların üstesinden gelmek için bir 'eylem teorisine' gereksinim olduğu tezinden hareket ettiğini belirtmektedir. Ezilenlerin kendi durumlarını içinden çıkılmaz bir durum olarak görmek yerine 'kısıtlayıcı ancak dönüştürülebilir bir durum' olarak değerlendirmeleri gerekmektedir. Ezilenlerin şu andaki durumu dönüştürülebilir bir durum olarak değerlendirmeleri bilinçlenmelerini sağlayacak ve praksişi³² de beraberinde getirecektir. Ezilenler özgürleşme yolunda engellerle karşılaşmamak ve çelişki yaşamamak için varolan durumu dönüştürülebilir bir durum olarak algılamalı, dönüştürebilmek içinse varolan durumu algılayıp deşifre etmelidir. Şu aşamada praksisin gerçekleşmesi için öncelikle varolan durumun deşifre edilmesi gerekmektedir.

Freire'ye (1998) göre, varolan durumun deşifre edilmesi ve dönüştürülmesi sistemin uyguladığı eğitim modelleriyle imkansızdır. Bu yüzden Freire, özgürleşme yolunda pedagoji için çok önemli olan problem tanımlayıcı eğitim ve herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu diyalog ortamından söz etmektedir. Ezilenlerin özgürleşmeleri yolunda sistemi deşifre

³² Yaşamı varoluşu değiştirme/dönüştürme edimlerinin tamamına verilen ad (www.wikipedia.org. 22.03.2008). Praksis, Freire'nin yaklaşımı için çok önemli bir kavramdır. Ezilenler, pedagojide belirtilen eğitim modelleri ve diyalog sayesinde sistemi deşifre edecek, varolan sistemin dönüştürülmesi ile praksis gerçekleşecektir.

etmesi ve dönüştürmesi için, dolayısıyla Freire'nin pedagojisi için problem tanımlayıcı eğitim ve diyalogun çok büyük bir önemi vardır.

3.1.1. Freire'nin Pedagojisinde Eğitim Modelleri

Freire'nin pedagojisine göre sistemin şu anda uyguladığı eğitim modeli bankacı eğitim modeli olarak tanımlanmaktadır. Bankacı eğitim modelinde öğrenciler yatırım nesnelere öğretmenler ise yatırımcı rolündedir. Öğretmenler hiçbir şey bilmediğini varsaydığı öğrencilere onlarla iletişim kurmadan, diyaloga önem vermeden sürekli bir şeyler anlatır, yani tahviller çıkarır. Öğrenciler yatırılan bilgileri kabul ve tasnif eder, kesinlikle sorgulamaz. Böylece ortaya öğretmenin yatırımcı, yani özne olduğu; öğrencinin yatırım nesnesi olduğu bir eğitim modeli çıkar. Freire işte bu modele bankacı eğitim modeli demektedir. McLaren'e (2006:211) göre de bankacı eğitim modelinde öğretmen, bilginin kendi başına öz-eleştirel olduğunu iddia ederek, mekanik bir şekilde öğrencinin hafıza bankasına yatırır. Öğrenciler bu bilgileri sorgulamadan alırlar. Yine Aytaç'a (2003) göre, bankacı eğitim otoriteye uymayı ve ezber yapmayı vurgular. Bankacı eğitim modelinde öğretmenler pasif, edilgen durumdaki öğrencilere önemsiz, basitleştirilmiş, konformist³³ bilgileri depolar. Böylece eleştirel bilinçlerini zayıflatır.

Bankacı eğitim modelinde öğretmen özne öğrenciler nesnedir. Bankacı eğitim modelinde bilgi, öğretmenin hiçbir şey bilmeyen öğrenciye verdiği armağandır. Bu durumda ezen-ezilen ilişkisinin baskın olduğu topluma ayna tutmaktadır. Öğrenciler bankacı eğitim modelinde kesinlikle edilgendir. Öğretilenlere karşı çıkma, onlara eleştiri getirme ya da öğretilenler hakkında söz söyleme hakları yoktur. Yalnızca kendilerine verilen bilgileri alıp tasnif etmekle uğraşmak zorundadırlar. Böylece bu bilgiyi istiflemekle ne kadar meşgul olurlarsa, dünyayı dönüştürecek eleştirel bilinçleri de o kadar sığ kalır. Sevinç'e (2000) göre, bankacı eğitim modeli çocukların

³³ Konformizm, ilke olarak ya da uygulamada çevresinde kabul görmüş ya da egemen durumda olan davranış modellerine, düşünce tarzlarına uyan kimsenin hareket tarzıdır. Toplumun değer yargılarına, geleneklerine saygı duyma, onlarla uyumlu ve barışık olarak yaşama eğilimi olarak da adlandırılmaktadır <http://www.turkcebilgi.com/Konformizm> 05.07.2008.

özgürleşmeleri ve potansiyellerinin gelişmesi yönünde hareket etmez. Bilgilerin depolanması yoluyla çocuğun eleştirel bilincini zayıflatıcı etkide bulunur. Öğrenciler, kendilerine verilen edilgen rolü kabul ederlerse, dünyayı olduğu gibi yani ezen-ezilen ilişkisinin kaderci tavrıyla benimsemek zorunda kalırlar. Bankacı eğitim modeline göre ezilenler sağlıklı toplumun patolojisidir. Ancak bankacı eğitim yoluyla değiştirilerek sağlıklı toplumun kalıplarına uygun hale getirilebilirler.

Yine bankacı eğitim modeli öğretmen-öğrenci ilişkisinin tartışma yaparak, diyalog kurarak birbirine öğreten bir partner ilişkisi olmasına da karşıdır. Çünkü böyle bir ilişki öğretmen-öğrenci ilişkisinin çözülmesine, kural koyan öğretmenin rolünü öğrenciyle değiştirmesine yol açar. Bu da ezenin erkinin zayıflamasına, ezen konumunun altının oyulmasına, kısaca özgürlük davasına hizmet eder. Selek'e (2005) göre, öğretmen-öğrenci ilişkisinde anlatan-anlatılan konumu ezen-ezilen ilişkisindeki iktidar konumunu açıkça yansıtır. Anlatan özne, onu dinleyen anlatılanlar pasif nesne konumundadır. Bu konumdaki öğretmen-öğrenci ilişkisinin bozulması iktidarın amaçlarının sapmasına yol açar. Bu yüzden insanlar ne kadar edilgen eğitilirse, dünyayı olduğu gibi kabul etmeleri, yeni kurallara sorgulamadan uymaları kolaylaşır. Bankacı eğitim modelinde yer alan ders saatleri, okuma ödevleri, yazılı ödevler, sınıf geçme kıstası da tamamen öğrenciyi edilgenleştirmeye, başka şeyleri düşünmesini engellemeye hizmet eder.

Freire oluşturduğu pedagojide sistemin devamlılığını sağlayan bankacı eğitim modelinden kurtulmak için, ezilenlerin özgürleşmeleri için bankacı eğitim modelinin karşısına problem tanımlayıcı eğitim modelini koymaktadır. Freire'nin pedagojisi temel olarak sistemi deşifre etmeyi amaçladığı için problem tanımlayıcı eğitimin başlıca amacı da varolan sistemin bir problem olarak görülmesi, bu problemin eleştirel bilinç sayesinde deşifre edilerek dönüştürülmesidir. Freire'ye (1998) göre, okuryazarlık sadece kişinin kendisine dışarıda empoze edilen talimatları emmesine yarayan bir vasıta olarak hizmet etmemelidir. Okuryazarlık kişinin eleştirel perspektifini ve yaratıcı gücünü ifade etmesi için bir araç olarak kullanılmalıdır.

Problem tanımlayıcı eğitim modeli eleştirel bilinci su yüzüne çıkarır. İnsanların tarihin özneleri olmasını sağlamak için çabalar. Ezilenlerin geleneksel uyuşukluklarından silkinip eleştirel bilinçlerini geliştirmeyi hedefler³⁴ Temel amaç eleştirel bilincin oluşturulması olduğu için, problem tanımlayıcı eğitim ilk olarak klasik öğretmen-öğrenci ilişkisinin çözülmesini içermektedir. Problem tanımlayıcı eğitimde öğretmen ve öğrenci bir partner ilişkisi kurmaktadır. Otoriteye dayalı klasik öğretmen-öğrenci ilişkisinin karşısında özgür eşitlikçi bir diyalog ortamı içinde, öğretene bir çok şeyi öğrencisinden öğrendiği bir partner ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu partner ilişkisinde hiç kimse diğerdenden üstün değildir, kimse kimseye ders vermez. Sadece diyalog ortamı içerisinde herkesin birbirine bir şeyler öğrettiği bir ilişki mevcuttur. Selek (1998), partner ilişkisinin sayesinde oluşan bu yeni durumu şöyle ifade etmektedir:

Özgürlükçü olan ve insanları yaratıcı sürecin özneleri haline getiren bir eğitim çalışması bilgi aktarımından değil, idrak ediminden oluşur. İdrak edimi de diyalog aracılığıyla gerçekleşir. Problem tanımlayıcı eğitimde öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri ortadan kalkar ve yeni bir terim doğar: Öğretmen-öğrenci, Öğrenci-öğretmen” (Selek, 2005:2).

Ancak Freire (1998), problem tanımlayıcı eğitim modelinde öğretmenin rolünü etkin sorumluluktan sessizce kaçan, her zaman yandan hareket eden “bir kenardaki rehber” veya sahne arkasındaki “kolaylaştırıcı” olarak görmemektedir. Öğretmenin rolü diyalog ortamını sürekli canlı tutan, sorumluluk alan, öğrencilerin koşullanmaları bozulduğunda buna müdahale eden ve alternatif görüşlerin sürekli olarak sunulmasını mümkün kılan bir roldür.

Freire (1998), problem tanımlayıcı eğitimin faydalarını şöyle ifade etmektedir:

Bankacı eğitimde aktaran ve onu ezberleyen vardır. Dolayısıyla eleştirel düşüncenin önü kesilir. Problem tanımlayıcı eğitimde ise aktaran ve ezberleyenin yerini diyalog

³⁴ <http://www.koxuz.org/anasayfa/node/522> 18.04.2008.

çinde hep birlikte idrak etme alır. Bu şekilde eğitimci kendi düşüncelerini öğrencilerinin düşünüşü çerçevesinde sürekli yeniden biçimlendirir. Öğrenciler artık uysal dinleyiciler değil, öğretmenle diyalog içinde eleştirel düşünenlerdir. Böylece problem tanımlayıcı eğitim eleştirel düşünmenin kapısını sonuna kadar açar. Özgürleşme pratiği olarak eğitim, insanın soyut, yalıtılmış ve dünyadan bağımsız olarak var olduğunu reddeder. Problem tanımlayıcı eğitimde insanlar, dünyayı sadece durağan bir gerçeklik olarak değil, dönüşüm içindeki bir gerçeklik olarak anlamaya başlar (Freire, 1998:60-61-62-63).

Problem tanımlayıcı eğitimde klasik öğretmen-öğrenci ilişkisinin çözülmesiyle, partner ilişkisinin bu ilişkinin yerini almasıyla birlikte öğrencilerin edilgen, pasif rolleri de değişmektedir. Klasik öğretmen-öğrenci ilişkisinde öğretmen özne öğrenciler nesne iken, problem tanımlayıcı eğitim ile birlikte öğrencilerde eleştirel bilinçlerini kullanan öznelere dönüşmektedir. Bankacı eğitim modelinde bilgi hiçbir şey bilmediği varsayılan pasif, edilgen nesne konumundaki öğrencilere verilen bir armağan olarak kabul edilirken; problem tanımlayıcı eğitimde bilgi, partner ilişkisi içerisinde öznelere eleştirel bilinçleri sayesinde, eşitlikçi bir diyalog ortamı içerisinde ulaştıkları bilgiler olarak kabul görmektedir.³⁵

Kısaca iki eğitim modelini karşılaştırsak, bankacı eğitim diyaloga direnirken, problem tanımlayıcı eğitim diyalogu gerçekliği deşifre etmede önemli bir araç olduğu için olmazsa olmaz koşul sayar. Bankacı eğitim öğrencileri nesneleştirir, problem tanımlayıcı onları eleştirel düşünürler haline getirerek özneleştirir. Bankacı eğitim yaratıcılığı önler, bilinci evcilleştirir, problem tanımlayıcı eğitim ise yaratıcılığa dayanır ve eylemde bulunmayı teşvik eder. Bankacı eğitim sürekliliği vurgular ve gericileşir, problem

³⁵ Freire'nin bilginin aktarımına karşı çıkması, öğrenciyle öğretmen arasındaki diyalog sonucunda bilginin ortaya çıkmasını istemesi inşacılığa benzetilmektedir. İnşacılık (*constructivism*) temelde bir bilgi kuramıdır; buna göre, bilgi pasif olarak edinilmez aktif olarak inşa edilir. İnşacılara göre, aklın biliş veya idrak işlevi, "ontolojik gerçekliği" keşfetmeye değil, deneyimsel dünyanın örgütlenmesine hizmet eder. İnşacılara göre öğrenciye hazır bilgiler aktarılamaz; öğrencinin kavramları anlaması için aktif olması gerekir; bir başka deyişle, öğretmen bilgi aktarmamalı, her bir öğrenci kendi bilgisini kendisi inşa etmelidir. Öğretmen kolaylaştırıcı olmalı, öğrenci öğrenme sorumluluğunu üstlenmelidir. Freire'nin pedagojisinde oluşturulan problem tanımlayıcı eğitim modelinde de öğretmen bilgi aktarımında bulunmaz. Öğretmen ve öğrenci eşitlikçi bir diyalog ortamında bilgiyi inşa eder (Gür, 2006).

tanımlayıcı eğitim ise köklerini dinamik bugünden alır ve devrimci hale gelir. Bankacı eğitim her yönüyle öğrencileri sisteme uyumlu bireyler haline getirmeye çalışarak ezenin yanında yer alırken, problem tanımlayıcı eğitim insanların kurtuluşları için mücadele etmeleri, bunun içinde sistemi deşifre edip dönüştürmeleri gerektiği temel tezinden hareket ederek ezilenin yanında yer alır.

3.1.2. Özgürleştirici Pedagoji İçin: Diyalog

Freire'nin oluşturduğu pedagoji ya da eğitim kuramı daha önce de belirtildiği gibi temel olarak herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu, herkesin kendi sözünü söylediği, hiç kimsenin söz hakkının gasp edilmediği bir diyalog üzerine odaklanmaktadır.³⁶ Varolan sistemde ezenlerle ezilenler arasında böyle bir diyalogun olması mümkün değildir. Çünkü ezenler ezilenlerin söz hakkını gasp etmekte ve eşit bir diyalog ortamını imkansız kılmaktadırlar.³⁷ Bu yüzden kendi sözünü söyleme hakları elinden alan ezilenler ilk önce bu haklarını tekrar kazanmalı ve bu ihlali durdurmalıdırlar.

Freire'ye (1998) göre, diyalogun içinde düşünce ve eylem olmak üzere iki boyut vardır. Diyalog sürecinde bu iki boyuttan biri bile feda edilecek olsa diyalog süreci büyük zarar görmektedir. Ezilenler için oluşturulan pedagoji aynı zamanda praksişi içerdiği için diyalogun eylem boyutu büyük önem kazanmaktadır. Bu yüzden pedagojiye göre gerçek bir söz söylemenin anlamı aynı zamanda dünyayı dönüştürmektir. Ayhan'a (1997) göre, Freire'nin pedagojisi eğitimcinin ve eğitilenin bilgiyi birlikte araştırdıkları bir süreç olarak nitelendiği "diyalog" üzerine odaklanır. Ancak pedagoji praksişi üzerine kurulmuş olduğundan, yalnızca entelektüel bir süreç olmayıp eylemi de öngörmektedir. Yine pedagojiye göre düşünce olmadan da eyleme

³⁶ Freire özgürlük için diyalog sürecinin öneminden bahsetmektedir. Konuşma diyalog içinde bir pratiğe dönüştürüldüğünde öznenin Öteki'ye doğru açılmasıyla birleşir. Böylece diyalog sürecinde öteki de özneleşir. Herkesin özneleştiği bu diyalog süreci gerçeklik yorumunun açık bir şekilde ifade edilmesine yardımcı olur (Mclaren, 2006).

³⁷ Ezenler cehaleti mutlaklaştırma eğilimindedirler. Ezilenlerin yeteneklerine karşı derin bir kuşku geliştirir ve onları yetersiz görürler. Bu yüzden şartlar izin verse bile, ezilmişlik durumunu reddettikleri için ve rasyonalize etmedikleri için, ezenlerle dürüst bir diyalog geliştirmek mümkün değildir (Ersoy, 2003).

geçilemeyeceği için, düşünce eylemin ilk safhasını oluşturduğu için bu ikisi birbirinden ayrı düşünülemez. Freire (1998), düşünce içindeki bu iki boyutun önemini şöyle ifade etmektedir:

Bir söz eylem boyutundan yoksun bırakıldığında sözün yerini boş laf, lafazanlık, yabancılaştırıcı dırdır alır. Böylece dünyayı dönüştürme yükümlülüğü ortadan kalkar, eylem olmayınca dönüşüm olmaz. Düşünce bir yana bırakılıp tek yönlü olarak eylem vurgulanırsa, söz aktivizme dönüştürülmüş olur. Aktivizm de diyalogu imkansız kılar. Sözün her biçimdeki bölünüşü gerçek olmayan düşünce biçimleri yaratır. İnsani varoluş suskunluk içinde kalamaz, sahte sözlerle beslenemez, gerçek sözlerle insanların dünyayı dönüştürmekte kullandığı sözlerle beslenebilir (Freire, 1998:65).

Düşünce ve eylem diyalog için bu kadar önem taşıırken, diyalog sürecinde bir başka olmazsa olmaz ise herkesin eşit söz hakkına sahip olmasıdır. İçinde düşünce ve eylemin olduğu gerçek sözü söyleme, dünyayı dönüştürmek için söz söyleme üç beş kişinin imtiyazında olan bir şey değildir. Pedagojiye göre hiç kimse diğerinin söz hakkını gasp ederek onun yerine konuşamaz. Diyalog sürecinde kimsenin fikirlerini diğerine dayatması, diğeri üzerinde egemenlik kurması yoktur. Selek'e (2005) göre, dinlemeyi bilmek kuşkusuz bir erdemdir, ancak bu bir diyalog ortamında, dinlediğimiz söz üzerine düşünebilme ve ona yanıt verebilme imkanına sahip olduğumuz ve ayrıca söylediğimiz sözün de aynı biçimde dinleneceğine güven duyduğumuz bir durumda böyledir. Bir monoloğu dinlemek ise, Freire'nin ifadesiyle ezilmektir.

Pedagojiye göre devrimci bir liderin bile hiç kimsenin söz hakkını gasp etme hakkı yoktur. Devrimci lider de herkese eşit söz hakkı vermeli, hiç kimsenin söz hakkının gasp edilmediği eşit, özgürlükçü bir diyalog ortamı yaratabilmelidir. Devrimci lider de başkalarının adına konuşursa, adına konuştuğu kişilerin sözlerini çalan buyurgan bir edimde bulunmuş olur. Bu yüzden devrimci liderler için de herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bir diyalog ortamı çok önemlidir. Che Guevera'nın Sierra Maestra'daki bir köyde yaşadığı anı eşit bir diyalog ortamının özgürleşme açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir:

Sierra Maestrada'ki insanların sorunlarıyla her gün temas halinde olmanın sonucu olarak, halkımızın hayatında tam bir değişim gerektiğine kesinlikle ikna olduk. Tarım reformu fikri berraklaştı. Halkla bütünleşme artık sadece bir kuram değildi, bizim özsel parçalarımız haline gelmek zorundaydı. Gerillalar ve köylüler ayrılmaz bir kütlenin potasında erimeye başladılar. Bu uzun süreçte fikirlerin ne zaman gerçekleşeceğini ve bizim ne zaman köylülüğün bir parçası haline geleceğimizi kimse kesin olarak söyleyemez. Ancak Sierra'nın bu yoksul, eziyet çeken dost insanları devrimci ideolojimizin biçimlenmesine ne kadar büyük bir katkıda bulduklarını hayal bile edemezler (Freire, 1998:145-146).

Ancak Freire'ye (1998) göre, bazı devrimci önderler ezenlerin yaptığı yanlışa düşmekte, halkın beynini yıkamak için bankacı eğitimin büyüüne kapılmaktadır. Halkın yanında savaşmak yerine, halkı kendi saflarına katma peşine düşmektedir. Oysa ki devrimcinin rolü, halkla birlikte özgürleştirmek ve özgürleştirilme, halkı "kazanmak" değil. Bu yüzden devrimci önderler halkla diyalog kurarak içinde bulunulan nesnel durumu kavramalarını sağlaması gerekir. Bugünkü somut durum cevap gerektiren bir problem olarak ele alınmalı ve halkla diyalog içerisinde bu problemin nasıl çözüleceği ve dünyanın nasıl dönüştürüleceği eleştirel biçimde ele alınmalıdır.

Diyalog sürecinde düşünce ve eylem boyutunun bir arada olması, herkesin eşit söz hakkına sahip olması koşullarının yanı sıra diyalogun oluşması için bir takım farklı koşullar da bulunmaktadır. İnsanlar arasında diyalog kurulabilmesi için sevgi, alçakgönüllülük, inanç, umut ve eleştirel bakış gereklidir. Taraflar arasında diyalog kurulabilmesi için sevgi ve alçakgönüllülük esaslarında birbirlerine yaklaşmaları gerekir. Alçakgönüllülük yoksa herkesin birbirini bastırmaya çalıştığı, öne çıkmaya çalıştığı bir ortam oluşur. Bu durum da bazılarının söz haklarının gasp edilmesine yol açar. Diyalog süreci aynı zamanda praksisi de içine aldığı için tarafların birbirlerine bu yolda inanmaları gerekmektedir. Yine praksis için umut gerekmektedir, çünkü umutsuzluk aynı zamanda suskunluk demektir. Dünyayı dönüştürmeyi amaçlayan gerçek bir diyalog için eleştirel düşünme cesareti gerekmektedir. Ancak eleştirel düşünce ile dünya dönüştürülebilir. Ersoy (2003), diyalogun

sevgi, alçak gönüllülük, insanlığa ve onun yaratıcı gücüne inanç, eleştirel düşünce olmadan varolamayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla diyalog, aşk, alçakgönüllülük ve inanç üzerine kurulduğunda yatay bir ilişki haline gelir ve diyaloga katılanların karşılıklı güveni bu temelin mantıksal bir sonucu olur. Tüm bu koşulların yerine getirildiği bir diyalog ortamı devrimci eylemin bizzat kendisini oluşturur. McLaren diyalogun oluşması için sevginin öneminden şöyle bahsetmektedir:

Diyalog dünya ve insan için derin bir sevgi olmadan var olamaz. Bir yaratma eylemi olarak dünyanın adlandırılması sevgiyle aşılammışsa olanaksızdır. Sevgi aynı zamanda diyalogun esası ve diyalogun kendisidir. Bu yüzden dünyayı sevmezsem, hayatı sevmezsem, insanları sevmezsem diyaloga giremem (McLaren, 2006:230).

Freire'nin pedagojisinde bu şartların yerine getirildiği bir diyalog ortamı ezilenlerin söz haklarını geri almaları, böylece dünyayı dönüştürmeleri ve praksişi gerçekleştirmeleri için çok önemlidir. Diyalogun önemi, praksisin gerçekleşmesi açısından ilk aşamayı oluşturduğu için pedagoji açısından hayati öneme sahiptir.

3.1.3. Freire'nin Pedagojisinde Kültürel İstila ve Kültürel Eylem

Freire, ezilenler için oluşturduğu pedagojide diyalogcu eylem kuramının kültürel sentezi; diyalog karşıtı eylem kuramının ise kültürel istilayı amaçladığını belirtmiştir. Diyalog karşıtı eylem kuramının amaçladığı kültürel istilada istilacılar, herhangi bir grubun kültürel bağlamına sızarak³⁸, istila ettikleri gruba kendi kültürlerini, kendi yaşam tarzlarını, kendi bakış açılarını dayatırlar ve istila edilen grubun yaratıcı gücünü durdururlar. Kısaca istila edilen gruba kendi yaşam tarzlarını dayatır ve bu yaşam tarzı

³⁸ Kültürel istila sürecinde istila edenler herhangi bir grubun kültürel bağlamına sızarken teknolojiyi, özellikle yeni iletişim teknolojilerini kullanırlar. Teknoloji insanlaşmayı geliştirmek yerine, ezenlerin hizmetinde çalışmakta, insanları “nesnelere” statüsüne dönüştürerek kültürel istila “aracı” olarak kullanılmaktadırlar (Turan, 2002).

doğrultusunda yaşamaya zorlarlar. Bu duruma bir nevi kültür emperyalizmi³⁹ demek de doğrudur. Yücesan-Özdemir'e (2007) göre, kültürel istilada istila edenler, istila edilenlere "sosyal dışlanmış"lar olarak seslenir, istila edilenlerin kendi sözlerini, ifadelerini ve kültürlerini yok sayarlar. Pedagojiye göre kültürel istila nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin kesinlikle bir şiddet eylemidir. Kültürel istilada istila edenler belirler, edilenler buna uyarlar. İstila edenler biçimlendirir, edilenler biçimlendirilirler. Kültürel istilada bir süre sonra istila edilenler, istila edenin normlarını, hedeflerini, dünyaya bakış açılarını benimser ve istila edenin gözüyle dünyaya bakarlar. Bu durumda istilacıların durumunu istikrarlı hale getirir ve istilacıların hedefine ulaşmasını sağlar. Freire (1998), kültürel istilaya şöyle bir örnek vermektedir:

New York kentinde eğitim programı uygulayan Full Circle öğretmenlerinden biri başına gelen şu olayı anlatır. New York'un bir gettosundaki bir gruba köşe başında koca bir çöp yığını gösteren kodlanmış bir durum sunulmuştu. Grubun toplantı yaptığı sokaktı bu. Katılanlardan biri önce, "Bir Afrika ya da Latin Amerika sokağı görüyorum" dedi. Öğretmen, "Niçin New York'ta değil?" diye sordu ve şu cevabı aldı. "Çünkü biz Birleşik Devletlerdeyiz ve burada böyle şeyler olmaz. Bu adam kültürel açıdan o kadar büyük bir istilanın kurbanı ki gerçeklik o kadar aşağılayıcı ki bu gerçeklikle arasına mesafe koyuyor. Başarı ve kişisel kazanma kültürü tarafından koşullanmış yabancılaşmış bir kişi için içinde bulunduğu konumun nesnel olarak kötü olduğunu kabul etmek, kendi başarı olanaklarını tıkamakla eşanlamlı görünür. Buradaki durumda istilacı kültürün mitlerinin ne kadar güçlü olduğu açıkça bellidir (Freire, 1998:133).

Yine pedagojiye göre diyalogcu eylem kuramının kültürel istilaya karşı kültürel eylemi ortaya çıkardığı görülmektedir. Kültürel eylem sosyal yapıyı korumak ve değiştirmek için sistematik ve amaçlı bir eylem biçimidir. Kültürel eylem varolan sosyal yapıyı korumak için çalışırsa egemenliğe, varolan sosyal yapıyı değiştirmek, dönüştürmek için çalışırsa insanların

³⁹ Kültür emperyalizmi bir toplumun kendi kültürel değerlerini ve ideolojisini başka bir ülkenin halkına benimsetmesidir. Bir ulusun değerlerini ele geçirmek için etkin bir kontrol yöntemi olarak kabul edilir. Kültür emperyalizmi diğer emperyalizm yöntemlerinin uygulanması için uygun zemini hazırlar. http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCl%C3%BCr_Emperyalizmi 23.04.2008. Freire'nin pedagojisinde belirttiği kültürel istila, kültürel emperyalizm olarak değerlendirilebilir.

özgürleşmesine hizmet eder. Diyalogcu kültürel eylemin amacı sosyal yapının çelişkilerini deşifre ederek, insanların özgürleşmesine hizmet etmektir. Diyalog karşıtı kuramın hedefi sosyal yapıdaki çelişkileri gizemlileştirmek iken, diyalogcu kültürel eylemin hedefi bu çelişkileri çözümlenmek ve insanları bu sayede özgürleştirmektir. Kültürel eylem özgürleşmeyi amaç edindiği için kültürel istilada, istila edilenlerin uğradığı 'sosyal dışlanma'yı da bertaraf etmek zorundadır. Bu yüzden istila edilenleri kendi ifadeleriyle konuşmaya, kendi bakış açılarıyla dünyaya bakmaya, kendi kültürlerini yaşamaya ve bunun için mücadele vermeye çağırmalıdır. Kültürel istilada aktörler, kendi dünyalarından gelip istila ettiklerinin dünyalarına girerler. Kültürel eylemde ise başka bir dünyadan halkın dünyasına gelen aktörler, istilacı olarak davranmazlar. Halka öğretmek, aktarmak üzere değil, halkla birlikte halkın yaşamını öğrenmek ve bu yaşamı değiştirip, dönüştürmek için gelirler. Kültürel istilada istila eden özne, edilenler nesne iken; kültürel eylemde aktörler ve halk herkes öznedir. Çünkü kültürel sentezde aktörler ve halk dünyaya karşı ortaklaşa yürütülen eylemin hazırlayıcısı ve yürütücüsüdürler. Kültürel istilada kuralları koyan, biçimlendiren, kurallara uyan ve biçimlenen vardır. Kültürel sentezde ise aktörler herhangi bir konuda dayatmada bulunmadığı için, gerçekliği eleştirel olarak analiz eden ve tarihsel sürece özne olarak müdahale eden aktörler vardır. Bu yüzden kültürel sentez, egemen durumdaki yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı kültürü aşmanın bir aracıdır. Bu yüzden her gerçek devrim aynı zamanda kültür devrimidir.

Paulo Freire'nin ezilenler için oluşturduğu pedagojiye kimi çevrelerden eleştiriler⁴⁰ de gelmiştir. Pedagojiye getirilen ilk eleştiri öğretmenlerin söz kısmından aktivizme yani eyleme geçişlerini sağlayacak olan açıklamaların pedagojide çok fazla yer almıyor olmasına dayanmaktadır. Öğretmenlerin eylemliliğe nasıl geçecekleri hakkında pedagojide yeterli açıklama bulunmamaktadır. Bu durum da söz ile aktivizmin bir arada yer aldığı süreci

---

⁴⁰ Freire'nin pedagojisine yapılan eleştiriler genel olarak daha çok söze yer verdiği, pratiğe nasıl geçileceği konusunda eksiklikler bulunduğu için aktivistlerden ve pedagoji boyunca erkek egemen bir yapı yansıtıldığı için Feministlerden gelmiştir. Freire'nin pedagojisindeki eksiklikleri eleştirel pratiğe geçişi savunan aktivistler ve cinsiyet ayrımcılığı yapıldığını ileri süren feministler dile getirmiştir (McLaren, 2006:223-224).

olumsuz etkilemektedir. McLaren'e (2006) göre, Freire'nin oluşturduğu pedagojide öğretmenlerin eleştirel düşünceden eleştirel pratiğe nasıl geçeceklerini anlamamıza yardımcı olmak için az izahat vardır. Yine de Freire'nin bu zayıflığı aynı zamanda onun düşüncesinin dayanıklılığını göstermektedir. Pedagojiye getirilen bir diğer eleştiri ise pedagojinin idealist bir ütopyadan öteye geçemeyeceğini göstermektedir. Ancak Freire'nin özellikle Brezilya'da yaptığı başarılı eğitim çalışmaları pedagojinin işlerliğini göstermiştir. Pedagojinin bir ütopyadan öteye geçtiğinin açık bir kanıtıdır. Yine McLaren'e (2006) göre, pedagojinin ütopya olarak görülmesi pratik yararlılığını gözden kaçırma riski taşımaktadır. Onun yaptığı okuryazarlık kampanyasının başarısı dikkate alındığında pratik yararlılık apaçık gözler önüne serilmektedir. Pedagojiye getirilen diğer eleştiriler ırkçılık sorununun lanetlense bile yeterince sistematik olarak tahlil edilemediği, erkek önyargılarını aşmadığı ve kadın sorununa fazla eğilemediği eleştirileridir. Ancak McLaren (2006), pedagojinin eksikleri olduğunu kabul etmiş ve şu sözlerle Freire'yi savunmuştur:

Freire'nin oluşturduğu pedagojide tabi ki eksiklikler bulunmaktadır. Yine de bu eksiklikler, hiçbir şekilde Freire'nin çalışmalarının dehasını, cesaretini ve şefkatini azaltamaz (McLaren, 2006:223).

3.2. FREİRE'NİN YAKLAŞIMINA GÖRE ALTERNATİF MEDYA

Freire'nin pedagojisinde belirttiği sistemin deşifre edilmesi sürecinde karşımıza alternatif medya çıkmaktadır. Pedagoji için oldukça önemli olan, sistemin dönüştürülmesi için ilk aşama olan sistemin deşifre edilmesi süreci ancak alternatif medyalar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Geleneksel medyalar siyasi, ekonomik çıkarları nedeniyle bu görevi yerine getiremezler. Devlet ya da özel sektör karşısında bağımsız davranamaz ve eleştiri gücünden yoksun kalırlar. Alternatif medya kanallarını aksine geleneksel medya kanalları iktidar veya sermaye ile olan karşılıklı çıkar ilişkileri dolayısıyla, Freire'nin teriminden yola çıkarsak ezenden yana olan tavrı nedeniyle, sistemin eksiklerini

kapatmayı, gerçekleri mitleştirerek bazı olumsuzlukları örtmeyi, magazinleşmeyi arttırarak, eğlence kültürünü öne çıkararak insanların sistem hakkında düşünmesini engellemeyi amaç edinir. Gürkan (2005:166) geleneksel medyanın egemenden/ezenden yana olan tavrını şöyle belirtmektedir:

Günümüzde giderek artan siyasal gerilimler karşısında geleneksel yönetici sınıflardan yana tavrını dönüştüremeyen medya⁴¹, meşruiyet sorununu önemli bir parçası haline gelmektedir. Bu habercilik anlayışı siyasal/ekonomi merkezli, iyice daralmış bir haberciliği sunmaktadır. Bu anlayış içerisinde bazen yapay krizlerle gündem kaydırılmakta ya da mevcut siyaset popülist bir çerçevede eleştirilip, böylelikle yeniden üretilmekte, merkezin gündeminin dışına çıkılmasının önü tıkanmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye’de medya kendini, toplumsal istikrarın savunulmasına adanmıştır, bu istikrara tehdit olarak gördüğü her farklı projeyi dışlamakta ve marjinalleştirmeye çalışmaktadır. Bu da onu toplumdan daha da kopartarak içinde bulunduğu krizi derinleştirmektedir (Gürkan, 2005:166).

Gürkan’a (2005:166) göre, geleneksel medyanın bu krizden çıkmasının tek yolu egemenden yana olan söylemini dönüştürmesi, yerele-ötekine kulak vererek çoğulcu bir perspektiften bakabilmesi olarak gözükmektedir. Medyanın toplumdaki hakim anlayışı eleştirel bir süzgeçten geçirip, alternatif/farklı olana yaşam hakkı tanıyacak toplumsal bir uzlaşma yönünde ilkeli tavır alabilmesi bu krizden tek çıkış yolu olarak görülmektedir. Ancak mevcut sermaye yapısı ve git gide artan tekelleşme sürecinde bu hemen hemen imkansız bir durumu karşımıza çıkarmaktadır. Yine de geleneksel medyanın statükocu zihniyet⁴² kalıplarını kırmasının diğer bir yolu da onu böyle bir zihniyet kırılmasına zorlayacak şekilde alternatif oluşturan alternatif ve yerel medyanın varlığıdır.

⁴¹ “Yönetici sınıflardan yana tavrını dönüştüremeyen medya” diyerek belirtilen medya sermayenin ve iktidarın yanında yer alan geleneksel medyadır.

⁴² Statüko yerleşik sistem, yapı, düzenleme ve bu sistem, yapı ve düzenlemelerin değişmesinin beklenmediği, istenmediği durumları belirtmek için kullanılan terimdir (<http://tr.wikipedia.org> 23.04.2008). Statükocu zihniyet varolan sistemin korunmasını isteyen zihniyet anlamında kullanılmaktadır.

Sistemin deşifre edilmesi ancak devlet ve özel sektör karşısında bağımsız, özgür veya özerk olabilen, ticari kaygıları olmayan, şirket mantığıyla hareket etmeyen alternatif medya kanallarının eleştirileri aracılığıyla yapılabilir. Alternatif medya kanalları ancak “eleştiri” yoluyla sistemin deşifre edilmesine katkı sağlayabilirler. Alternatif medya bu eleştiriye geleneksel medyada ses imkanı bulamayan ezilenlerin sesi olarak gerçekleştirilmeye çalışarak sistemin deşifresinde ezilenlere özne rolü yüklemeye çalışır. Binark (2007), ezilenlerin özne rolü kazanmalarının önemini şöyle belirtmektedir:

Neoliberal ekonomik, toplumsal ve kültürel politikaların gündelik yaşamı ve zihinleri belirlediği sistemde ezilenlerin özgürleşebilmesi için, dünyayı adlandırma işleminin seçkinlerin tekelinden alınarak bir şekilde halkın eline verilmesi, halkın bu adlandırma sürecine etkin olarak katılabilmesi önem kazanmaktadır. Böylece ezilenlerin özgürleşmesi için nesne konumundan özne konumuna yükselebilmesi, ancak alternatif medyaların dünyayı dönüştürmek için onlara söz hakkı vermesiyle gerçekleşebilmektedir. Böylece alternatif medyalar ezilenlere söz hakkı vererek sistemin deşifresi ve dünyanın adlandırılması için ezilenden yana tavrı ile deşifre sürecine büyük katkı sağlamaktadır (Binark, 2007).

Alternatif medyalar “eleştiri” yoluyla deşifre sürecine yaptıkları katkının dışında, “eleştirel medya okuryazarlığı” ile geleneksel medyanın üretim, sermaye ve çıkar ilişkilerini ortaya çıkarılmasını sağlayarak da sistemin deşifre edilmesi sürecine önemli katkılar sunarlar. Binark’a (2007) göre, eleştirel medya okuryazarlığı, geleneksel medyanın kültürel metinleri üretme koşullarını ve süreci gösteren, gündelik yaşam koşulları üzerinde metinlerin yerini belirleyen, medya kullanım pratiklerinin insanların zihinlerinde oluşturdukları durumları ortaya çıkaran somut uygulamalar üzerinden ele alınmalıdır. Yine Giroux’a (1998) göre, ancak eleştirel bir okuryazarlık bilinci kazanmış birey toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve öznelliğin kültürel tanımlarının tarihsel ve toplumsal yapılar olarak inşa edildiğinin farkına varır. Bu yüzden okuryazar olmak aynı zamanda insanın sesi, tarihi ve geleceği ile ilgili haklarını geri kazanma savaşında varolmak ve etkin olmaktır. Geleneksel

medyanın haber üretim süreci, bu sürecin arka planında yer alan sermaye ve üretim ilişkileri, bu metinlerin insanların bilişsel dünyalarını etkilemesi ancak alternatif medya aracılığıyla ortaya çıkarılabilir. Geleneksel medyaların eleştirel yönden pasif ve egemenden yana olan yanlı tutumu ancak eleştirel medya okuryazarlığı vasıtasıyla ortaya çıkarılabilirse sistemin deşifresine yine önemli katkılar sunulabilir.

Freire'nin oluşturduğu pedagojide öncelikli olan sistemin deşifre edilmesi ve sistemin dönüştürülebilirliğinin gösterilmesi, alternatif medya tarafından da önemli ölçüde destek görmektedir. Alternatif medya kanalları gerek geleneksel medyaların çıkarları nedeniyle yapmaktan çekindiği "eleştiri" görevini yerine getirerek, gerek geleneksel medyaların söz hakkı vermediği ezilenlere söz hakkı verip onları özneleştirip, dünyayı adlandırmada onların söz söyleme hakkını iade ederek, gerek geleneksel medyanın statükocu zihniyet kalıplarının kırılması için çalışarak, gerekse eleştirel medya okuryazarlığını önemseyip ezilenlere bunu yerleştirmeye gayret ederek, geleneksel medyanın çıkar ilişkilerini bu sayede su yüzüne çıkararak sistemin deşifre edilmesi için çok önemli katkılar sunmaktadır. Alternatif medya kanalları sistemin deşifresi için sunduğu bu katkıların dışında ezilenlerin pedagojisi için hayati öneme sahip olan eğitim, diyalog, birlik, örgütlenme ve kültürel eylem süreçlerine de gereken önemi vermekte, özgürleşme sürecinde çaba sarf etmektedir.

3.2.1. Eğitim ve Diyalog Açısından Alternatif Medya

Freire'nin pedagojisinde ezenlerin çıkarına hizmet eden bankacı eğitim modeli ve ezilenlerin özgürleşmeleri için problem tanımlayıcı eğitim modeli olmak üzere iki eğitim modelinden bahsedilmektedir. Medyanın da topluma bilgi aktararak bir nevi eğitim verdiği düşünülürse, geleneksel medyanın bankacı eğitim modelini örnek aldığı, bankacı eğitim modeliyle özdeşleştiği görülebilir. Nasıl ki bankacı eğitim modelinde öğrenciler yatırım nesnelere; öğretmen ise yatırımcı rolünde ise, geleneksel medyada da medya kuruluşu

bilgiyi veren, izleyici ise pasif bir şekilde yığılma bilgiyi alan konumundadır.⁴³ İzleyici pasif bir konumda bulunduğu için geleneksel medya kanalları tarafından verilen bilgiyi sorgulamaz olduğu gibi alır. Geleneksel medya tarafından verilen bütün bilgileri eleştirmeden, sorgulamadan olduğu gibi doğru kabul ederek aldığı için eleştirel bilinci oldukça zayıflar. Köse (2007), bu yargıyı şöyle desteklemektedir:

Egemen medya söyleminin, kolay yaşama düşüncesine yaptığı vurgular öylesine güçlü ve yoğundur ki, okuyucu-izleyicideki potansiyel eleştirel enerjiyi, neredeyse daha kaynağındayken kurutmuş gibidir (Köse, 2007).

Geleneksel medya kanalları bankacı eğitim modelini uygulayarak ezenin iktidarını pekiştirmeyi, ezilenleri bu iktidarı kabullenmeye ikna etmeyi, bu nedenle ezilenlerin dünyayı olduğu gibi kabul etmesini sağlamayı, eleştirel bilinçlerini zayıflatarak pasifleştirmeyi, edilgenleştirmeyi, çevresinde olup bitene duyarsız kalan bir kitle yaratmayı ve böylece ezenin iktidarını korumayı bir görev kabul eder. Yıldırım'a (2007) göre küreselleşme çağında medya endüstrisi, sermaye birikiminin sürükleyici sektörü haline gelmekle kalmamıştır. Daha önemlisi, medya, ideolojik ve politik iktidar mücadelesinin de en etkili silahı olmuştur. Medya, ezilen sınıfları düzenin değişmezliğine ikna etmenin, 'gönüllü kulluk' üretmenin en az din kadar etkili ideolojik kontrol aygıtı haline gelmiştir. Çağımızda egemen sınıfın oyun planı, süngüden ve minareden önce medya ile kurulmakta, ezilenler medya sayesinde kontrol altında tutulmaktadır. Yine Albert de (2006) tıpkı Yıldırım gibi medyanın hiyerarşik yapıyı koruyucu özelliğine değinmiştir:

Özel veya devlet mülkiyeti olsun, geleneksel bir medya kurumu çoğunlukla kârı azamileştirmeyi veya esas gelir kaynağı için seçkin bir izleyici/okuyucu kitlesini reklam veren kuruluşlara satmayı amaçlar. Böyle bir medya kurumu neredeyse her zaman toplumun tanımlayıcı hiyerarşik sosyal ilişkileriyle uyum içinde olacak ve onları pekiştirecek şekilde yapılanmıştır. Bu yüzden izleyicisinin de toplumun hiyerarşik

⁴³ Pasif ve aktif izleyici, güçlü etkiler, sınırlı etkiler kuramları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Erdoğan ve Alemdar, 2002.

sosyal ilişkilerine uyum içerisinde davranmasını, diğer bir deyişle izleyicisinin varolan sisteme saygılı, statükocu bir yapıya bürünmesini ister. Böylece geleneksel medyanın özdeşleştiği bankacı eğitim modeli ile pasif, edilgen bir rol verilen izleyici nesne konumuna düşürülür. Geleneksel medya kanallarının özne olduğu izleyicinin nesne olduğu bir süreci izleyici kabullenir (Albert, 2006:2)

İzleyicinin nesne olduğu, varolan düzeni olduğu gibi kabul ettiği, bu sistemi dönüştüremeyeceğine ikna edildiği verili durumu tersine dönüştürecek olan ise Freire'nin bu durumdan çıkış olarak gösterdiği problem tanımlayıcı eğitim modelini uygulamaya çalışan alternatif medya kanallarıdır. Alternatif medya kanalları var olan durumu deşifre etmeyi amaç edindiği için öncelikle bu durumu bir problem olarak görmeyi ve bu problemi çözmeyi amaç edinmektedir. Geleneksel medya kanallarının yaptığı sistemin korunması için yapılan 'sistemin dönüştürülemeyeceği' mitini tersine çevirmekte, bu sistemin bir problem olarak algılanması gerektiğini, bu problemin de çözülebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Bu yüzden geleneksel medya kanalları ile arasındaki en önemli fark budur. Köse'ye (2007) göre, geleneksel medya söylemine yöneltilebilecek en geçerli eleştirilerden biri, söz konusu söylemin dünyayı asla bir problem algılama ve çözme yeri olarak görmemesidir. Oysa alternatif medyalar bütün söylemlerini bu problem algılama ve çözme eylemi üzerine kurmaktadır.

Alternatif medya kanalları problem tanımlayıcı eğitimi uygulamaya çabaladıkları için, amaçları da sistemin deşifre edilmesi olduğu için, aktif-özne konumundaki izleyiciyi yaratmak isterler. Bankacı eğitim modelindeki pasif, eleştirel bilinci güdük kalmış izleyici yerine, eleştirel bilinci yüksek, okuduğunu, izlediğini sorgulayan anlayan, tartışan ve gerektiğinde okuduğuna, izlediğine müdahale eden izleyici tipini yaratmayı amaçlarlar. Çünkü ancak böyle bir izleyici sistemin deşifre edilmesi ve dönüştürülmesi için ön ayak olacaktır. Albert'e (2006) göre, alternatif bir medya kanalı toplumun tanımlanan hiyerarşik ilişkilerini alt üst etmek üzere yapılandığı için, izleyicisinin de verili durumu sorgulayan, eleştiren, bu verili durumu dönüştürmek için çaba sarf eden bir izleyici olmasını ister. Alternatif medya

kanalları aktif konumdaki bu izleyicinin bilgilerini, eleştirilerini, uyarılarını önemser ve gerektiğinde izleyicisinden de bir şeyler öğrenmeye çalışırlar. Freire'nin pedagojisinde belirttiği gibi eşitlikçi bir diyalog ortamı içerisinde öznelerin birbirlerini eğittikleri bir idrak edimini oluşturmayı amaçlarlar. Bu yüzden de bankacı eğitim modelini uygulayan geleneksel medyaların aksine, herkesin kendi söz hakkına sahip olduğu, eşitlikçi bir diyalog ortamını oldukça önemserler.

Geleneksel medyalar izleyiciye nesne rolü verdikleri için zaten diyalog ortamını baştan reddetmişlerdir. Pasif konumdaki izleyici hiçbir sürece müdahale edemediği için, sadece kendisine verilen bilgiyi doğru kabul ederek aldığı ve sorgulamadığı için diyalog ortamı başlamadan bitmektedir. Oysa alternatif medyalar, soran, sorgulayan, eleştiren, tartışan, aktif/özne konumunda olan izleyici tipini yaratmayı amaçladıkları için eşit, özgürlükçü, herkesin söz hakkına saygılı bir diyalog ortamını oldukça önemli görmekte, böyle bir diyalog ortamının hem izleyiciye hem de kendilerine sistemin deşifresi ve dönüştürülmesi sürecinde ciddi kazanımlar getireceğini bilmektedirler. Böyle bir diyalog ortamını hem editörün, yöneticinin, muhabirin, sekreterin, stajyerin, genel yayın yönetmeninin bulunduğu kurum içinde hem de izleyicilerle olan ilişkisinde yani kurum dışında yaratmaya çabalamaktadırlar. Binark (2007), böyle bir diyalog ortamının önemini şöyle belirtmektedir:

Freire'nin kavradığı şekliyle diyalog, öğrencileri kendi yaşamlarını biçimlendirme, toplumsal gerçeklerin ve her türlü eşitsizlik ilişkilerinin farkına varma ve yaşamlarını bu kavrayışla yeniden kurabilme yetisini kazanmış güçlendirilmiş özneler olmalarını sağlar. Eleştirel medya okuryazarlığı anlayışı, izleyicilerin medyaya ve medya metinleri dolayısıyla üretilen hakikat rejimine müdahil olabilmelerine olanak sağlar. Bu da izleyicilerin diyalog ortamında özneleşmelerini beraberinde getirir (Binark, 2007:177).

Özetle belirtmek gerekirse geleneksel medya kanalları sistemin devamlılığını savundukları, ezenden/egemenden yana tavır aldıkları için bankacı eğitim süreci ile kendilerini özdeşleştirmekte ve diyalog ortamını hiç

önemsememektedirler. Ancak alternatif medya kanalları sistemin deşifresini/dönüşümünü amaçladıkları için varolan durumu bir problem olarak gören problem tanımlayıcı eğitim modelini uygulamaya çabalamakta ve yine bu modelin gerçekleşmesi için olmazsa olmaz bir şart olan eşitlikçi, özgürlükçü, herkesin müdahale edilmeksizin kendi sözünü söyleyebildiği bir diyalog ortamını gerek kurum içinde gerek izleyicilerle olan ilişkilerinde oluşturmaya gayret etmektedirler.

3.2.2. Kültürel Eylem Açısından Alternatif Medya

Medyaya kültürel istila ve kültürel eylem penceresinden bakıldığında da tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi burada da bir mücadelenin olduğu görülmektedir. Kültürel istilaya uğramış medya ve kültürel eylemi gerçekleştirmeye çalışan medya olarak iki ayrı kutbu görebilmek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi kültürel istila, bir grubun kültürel bağlamına sızarak kendi yaşam tarzını, hayata bakışını, ifadelerini istila edilene dayatma, istila edilenin ifadelerini, kültürünü yok sayarak onu “sosyal dışlanmış” olarak görmedir. Bugün ister basılı yayın olsun, ister televizyon olsun medyaya bakıldığında küreselleşme sürecinde oluşan baskın tüketim kodlarıyla karşı karşıya gelmekteyiz. Hemen her gazetede veya programda yoğun reklam bombardımanlarına, insanları tüketim çılgınlığına sevk edecek yayınlara maruz kalmaktayız. Küreselleşme sürecinde medyaya egemen olan güçler yani ezenler, ezilenlerin kültürel bağamlarına özellikle yeni iletişim teknolojilerini kullanarak sızmakta ve tüketim ve eğlence kültürünü ezilenlere adeta dayatmaktadır. Taşgetiren'e (2007) göre, iletişim araçları, müthiş bir kültürel akış sağlamakta ve iletişim araçlarına egemen olan güç odaklarınca yönlendirilmektedir. Yüzeysel bir iletişim özgürlüğünden veya çok kültürlülükten söz edilirken, öte yanda, güç odaklarının yönlendirdiği bir kültürel istila da temel insanî bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yine Gürkan'a (2005:163) göre, Küresel enformasyon ağının ve kültürel üretimin Batının egemenliği altında olması medyayı kültürel emperyalizmin bir aracı durumuna sokmuştur. Bu popülist söylem yaygınlaşıp benimsendiği oranda,

egemenin yani ezenin⁴⁴ gücü yara almayacak, ancak bu arada ezilenin özgürlük ve değişim beklentilerine denk düşen söylemler askıya alınabilecektir.

Böylece tüketim kültürünün dayatmasıyla ezilenlerin kültürel değerleri aşındırılmış olmakta, varolan sistem hakkında düşünceleri engellenmeye çalışılmakta, pasif/edilgen bireyler olarak nesneleştirilmektedirler. Özellikle geleneksel medyada ezilenin ifadelerine yer verilmemekte, ezilenlerin “sosyal dışlanmışlık” çerçevesinde kültürleri, yaşama bakışları yok sayılmaktadır. Geleneksel medyada çoğunlukla sendika, örgütlenme, ezen/ezilen vb. birçok kavrama yer vermemeye özen gösterilmektedir. Çoğu gazetede sendika haberleri hemen hemen yer almamakta, ancak büyük grevler ya da sendika eylemleri geleneksel basına konu olabilmektedir. Yine geleneksel medyada ezilenler ve özellikle varoşlarda yaşayan toplumun yoksul kesimleri değişik kavramlarla anılmakta “sosyal dışlanmış” oldukları bu kavramlar aracılığıyla ezilenlere hissettirilmektedir. Yücesan - Özdemir’e (2007) göre, Sosyal dışlanmışlara ‘fobik yaklaşım’ baskın değerlerin taşınmasında ve toplumsal nefretin üretilmesinde yeni bir basamaktır. Özdek’e (2002) göre, ‘Sosyal dışlanmışlar’ psikopat, suç makinesi gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Yine Erdoğan’a (2001) göre, ‘Romantik-popülist’ yaklaşım ise, sosyal dışlanmışları ‘çaresiz’, ‘kader kurbanı’, ‘yardım edilesi’ ve ‘el uzatılması’ gerekenler olarak görmekte ve sahte yüce gönüllülük⁴⁵ burada devreye girmektedir.

Kültürel istilanın önüne geçmek ise Freire’nin pedagojisinde belirttiği gibi ancak kültürel eylem ile mümkündür. Geleneksel medya kanallarının karşısında kültürel eylemi gerçekleştirmek üzere alternatif medya kanalları karşımıza çıkmaktadır. Alternatif medya kanalları özellikle geleneksel medyanın hiçleştirdiği, ötekileştirdiği, ‘sosyal dışlanmış’ muamelesi görenlerin

⁴⁴ Makalede merkez/egemen ve çevre/yerel söylemi kullanılırken, alıntı yapılırken ezen ve ezilen olarak değiştirilmiştir.

⁴⁵ Sahte yüce gönüllülük Freire’nin pedagojisinde yer alan bir kavramdır. Freire’ye göre sahte yüce gönüllülük ezenlerin erkini yumuşatma yolundaki girişimleridir. Ezilenlere acıyarak onlara maddi ve manevi yardım yapmanın adı sahte yüce gönüllülüktür. Çünkü sahte yüce gönüllülük yoksulluğu oluşturan sebepleri ortadan kaldırmayı amaçlamaz, aksine bu nedenlerin sürekliliğini ve ezilenlerin konumlarını değiştirmemeyi amaçlar. Freire’ye göre gerçek yüce gönüllülük sahte yardımseverliği ortaya çıkaran nedenleri yok etmektir (Freire, 1998).

olduğu yerden, onların kavramlarıyla, onların ifadeleriyle, onların bakış açılarıyla haberlerini oluşturmakta ve kültürel eyleme önemli katkılar sunmaktadırlar. Otan (2004) alternatif medyanın ezilenlere katkısını şöyle anlatmaktadır:

Emekçiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri, ezilenler, horlananlar ve yok sayılanlar eğer alternatif medya olmazsa ses imkanından yoksundurlar. Alternatif medya yoksa ezilenlere ses imkanı veren bir kanal bulunamaz. Bu yüzden alternatif medya yoksa ezilenlerin de ses imkanı yok demektir (Otan, 2004:3).

Alternatif medya, geleneksel medyanın kullanmaktan kaçındığı ifadeleri, özellikle işçi hakları, sendika, birlik, örgütlenme ya da sadece sınıf açısından bakmazsak kadın hakları, insan hakları, çocuk hakları, kadın sömürüsü vb. kavramları özellikle kullanmaya çalışmaktadır. Alternatif medya kanallarının bu tarz bir dil yarattığını söylemek de aslında yanlış olmayacaktır. Böylece ezilenlerin yaşam tarzlarını, kültürlerini, ifadeleriyle yansıtmaya çalışarak kültürel istilayı kırılmaya uğratmakta, ezilenleri kültürel eylem konusunda desteklemektedir. Çalışmanın konusu olan BİA'da yayınlanan bir haberden (01.04.2008) alınan bölüm ezilenlerin ifadelerine önem verildiğini göstermektedir:

Tuzla tersanelerinde iş cinayetlerine, taşeronlaştırma ve sigortasız çalışmaya karşı mücadele sürüyor. Pazar günü (30 Mart) Kalkavan ailesine ait Sedef Tersanesi'nde çalışan 31 yaşındaki işçi Çam iskeleden kafa üstü düşerek ağır şekilde yaralandı.

Bu sabahki eylemde tersane önünde konuşan TİB DER Başkanı Zeynel Nihadioğlu ölümleri durdurma ve tersane işçilerinin birliğini oluşturma çağrısı yaptı (BİA, 01.08.2008)

Yukarıda bir bölümü verilen haber geleneksel medyada herhangi bir işçi ölümü olarak verilebilir, belki de bu haber geleneksel medyanın sütunlarına ya da haber programlarına giremeyebilirdi. Ancak alternatif bir medya kanalı olan BİA bu konuyu haberleştirdiği gibi kullandığı ifadelerde olaya işçilerin tarafından bakmak, onların ifadeleriyle haberi oluşturmak için

bir çaba sarf etmektedir. 'İş cinayeti', 'taşeronlaştırma', 'sigortasız çalıştırma', 'tersane işçilerinin birliği' gibi ifadelerle yer vererek işçilerin bulunduğu yerden haberi oluşturduğunu, ezilenlerin tarafında durduğunu göstermektedir.

Alternatif medya sadece ezilenlerin kavramlarını ön plana çıkarmamakta aynı zamanda ezilenlere (işçiye, çiftçiye, kadına, çocuğa, eşcinselle) sayfalarında, sitelerinde ya da ekranlarında yer vererek kültürel istila sürecinde oluşan nesne statüsünü aşmayı ve ezilenleri özneleştirmeyi de amaçlamaktadır. Alternatif medyada kendine konuşma ve ses imkanı verilen ezilenler özneleşme/aktifleşme sürecine dahil olmakta, ezilenlere yönelik olan durumu dönüştürmek üzere en azından seslerini duyurabilmek, bu sayede örgütlü bir mücadele oluşturabilmek için bir fırsat yakalamaktadırlar.

II. KISIM

4. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BİLGİLER

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle tekelleşme, holdingleşme, özelleştirme, deregülasyon, medyada sahiplik yapısının değişmesi gibi medya ekonomisinde yaşanan değişimlerin sonucu olarak yalnızca ticari kaygılarını düşünen, bu çıkarlar yüzünden doğru habercilik anlayışını zaman zaman gölgeleyen, sadece sermaye yanlısı teksesli bir medya ortamı oluşturan geleneksel medyanın karşısında, sermaye medyasını ve dolayısıyla bu medyada oluşan teksesliliği kıracak alternatif medya kanalları oldukça önem kazanmıştır. Geleneksel medya karşısında alternatif medyanın önem kazanması bu alanda yapılacak araştırmalarında önemini arttırmıştır.

Türkiye’de ise son yıllara bakıldığında alternatif medya konusunun önemi artmasına rağmen, teorik olarak bu konuda yapılan incelemeler ve araştırmalar yetersizdir. İnternet üzerinden yayın yapan ve bu araştırmanın konusu olan “BİA” adlı internet sitesinin yerel medya eğitim programları, konferanslar yoluyla çeşitli çalışmalar yaptığı, yapılan çalışmaların kitap şekline dönüştürüldüğü ve akademisyenlerden de önemli destekler aldığı görülmektedir. Ancak Türkiye’deki üniversiteler ve yapılan teorik çalışmalar göz önüne alındığında alternatif medya konusunda yapılan çalışmaların daha çok “internet gazeteciliği” konusunda yapıldığı görülmekte, alternatif medyayı küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri ve toplum üzerinden inceleyen çalışmaların yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Alternatif medya konusunda yapılan teorik çalışmaların yetersiz kalması, alternatif medyanın geleneksel medya karşısında nasıl bir direnç noktası oluşturacağı, alternatif medyanın yaşadığı sorunlar ve engellemeler, nasıl alternatif bir medya olunabileceği, yeni iletişim teknolojileri sayesinde alternatif medyanın neleri başarabileceği, alternatif medyanın ezilenlerin sesi olmasının nasıl sağlanabileceği,

geleneksel medya ile alternatif medya arasındaki farklılıkların ne olduğu, alternatif medyanın amaçları ne olduğu gibi pek çok sorunun yanıtı kalmasına neden olmaktadır. Alternatif medya alanının tüm bunların sonucunda net bir şekilde ortaya konulamaması alternatif medya alanını da bulanıklaştırmakta hangi kanalın gerçekten bir alternatif oluşturduğu, hangi kanalın geleneksel medyanın yaptıklarını tekrarladığı da açık bir şekilde belirlenememektedir. Ayrıca yine bu alanda yapılan teorik çalışmaların yetersiz kalması alternatif medyanın yaşadığı zorluklar ve sorunların ortaya çıkmasını engellemekte, çözüm yollarının bulunmasını da zorlaştırmaktadır.

Alternatif medya konusunda yapılan teorik çalışmaların yetersiz kalması sonucu yanıtı kalan sorulara cevap bulabilmek amacıyla “BİA” çerçevesinde bir araştırma yürütülmüştür. Bu araştırma çerçevesinde küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri, demokratikleşme, Freire’nin yaklaşımı ve alternatif medya ile “BİA”nın kurum içi işleyişi konularının yönetici, koordinatör ve editörün bakış açısıyla irdelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca alternatif medyanın Freire’nin bakış açısıyla irdelenmesi de bir diğer yeniliği de ortaya koymaktadır. Bu çalışmayı önemli kılan noktalardan birisidir.

4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde “BİA” betimleme yöntemi ile tanımlanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise araştırmada yer alan derinlemesine görüşme ve web sayfası içerik analizi yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

Araştırmada kullanılan derinlemesine görüşme ve web sayfası içerik analizi yöntemiyle amaçlanan, istatistiksel bir sonuç elde etmek değildir. Bu yöntemlerin kullanılması ile amaçlanan alternatif bir medya örneği olan BİA yöneticilerinin ve editörlerinin, küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri, alternatif medya, Freire’nin yaklaşımı ve kendi kurumları ile ilgili görüşlerini toplu bir şekilde ve açık bir ifade ile ortaya koyabilmektir.

Bu çalışmada daha gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek, daha açık ve doğru bilgileri birebir çalışanlardan alabilmek, karşılıklı etkileşimin

avantajlarından yararlanabilmek için veri toplama tekniği olarak BİA yöneticileri ve çalışanlarıyla derinlemesine görüşme yöntemi kullanılması tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme yöntemi dışında, BİA internet üzerinden yayın yapan bir kuruluş olduğu için web sayfası yönteminden de faydalanılmıştır. Bu uygulamalar alt bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

4.2.1. Betimleme Yöntemi

Betimleme araştırmaları evreni temsil ettiği düşünölen bir gruba dayalı olarak genelleme yapmaya yarayan bir yöntem içerir. Bu tür araştırmalar objelerin, varlıkların, kurumların ve çeşitli alanların “ne” olduğunu açıklamaya çalışır (Kaptan, 1995). Betimleme yönteminde araştırılan obje, varlık, kurum, kuruluş veya alanla ilgili güncel veri toplanır. Betimleme yöntemi genel olarak “ne oluyor, nasıl oluyor” sorusuna yanıt arar. Bu sorular ışığında araştırmancının konusu olan alanın ne olduğu anlatılmaya çalışılır. Bu çalışmada da BİA kuruluşu, amaçları, çalışmaları doğrultusunda tanımlanmaya çalışılmıştır.

4.2.1.1. BİA'nın Kuruluşu

BİA, Türkiye'deki medya ortamının teksesliliğinden rahatsız olan IPS İletişim Vakfı, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) ve TTB (Türk Tabipleri Birliği) gibi sivil toplum kuruluşlarının alternatif bir medya adına duydukları gereksinimle; “yerellerin sesi” olmak üzere yola çıktı. Ekonomik, siyasal, yasal zorluklar nedeniyle yerel medya kuruluşlarının ayakta durabilme mücadelelerinin bulunduğu yerde doğdu (Alankuş, 2001). BİA Koordinasyonu, 130'u aşkın yerel radyo, gazete ve TV'yi “üretim temelinde bir dayanışma ve haberleşme ağı” çevresinde bir araya getirdi. BİA Projesi, 13 Ocak 2001'de İzmir'de toplanan “Kuruluş Konferansı”ndan bu yana habercilik etkinliğini internetteki haber sitesi www.bianet.org'da sürdürüyor.

2000-2003 yılları arasında tamamlanan BİA projesinin ardından, 17 Kasım 2003'ten itibaren "Medya Özgürlüğü ve Bağımsız Gazetecilik İzleme ve Haber Ağı Projesi" IPS İletişim Vakfı'nca sürdürülüyor. Kısaca BİA² diye adlandırılan proje vakfın 2000-2003 arasında sürdürüp tamamladığı BİA projesinin kazanımları üzerine kuruldu. Proje şu anda "haklar için habercilik, haberciler için özgürlük" açılımıyla Biaküp olarak devam ediyor. Nadire Mater'in danışmanlığında ve Ertuğrul Kürkçü'nün koordinatörlüğünde yürütülen projenin masraflarının yüzde 80'i Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları ve Demokrasi İnisiyatifi (EIHDR) Programı'ndan sağlanan hibe ile karşılanıyor. BİA Projesi, yerel haberci ve iletişim eğitimcileriyle, kamu yararına meslek kuruluşları temsilcilerinden oluşan 16 kişilik bir Yürütme Kurulu tarafından yönlendiriliyor. Proje çerçevesindeki habercilik etkinliği esas olarak İnternet'te "www.bianet.org" haber sitesi üzerinden sürdürülüyor. Editoryal masa, yerel medyanın çalışmalarıyla; insan hakları, toplumsal cinsiyet, çocuklar, azınlıklar ve ihmal edilen toplulukları merkeze alan günlük üretiminin yanı sıra, kadının insan hakları ve kadına dair haberlere odaklanan "Kadının Penceresi" ve İngilizce BİA haberlerinin sunulduğu "News in English" sayfalarını da yayınlıyor.

BİA Yerel Medya Eğitim Programı, ağ üyesi yerel gazete, radyo ve televizyon çalışanlarının eğitimi aracılığıyla, Türkiye'deki uluslararası gazetecilik meslek ilkelerine saygılı gazetecilik/yayıncılık anlayışıyla davranan yerel medyanın nitelik olarak güçlendirilmesi için çaba gösteriyor.

4.2.1.2. BİA'nın Amaçları

BİA, yola çıktığı 2000 yılından bu yana genel amacını "yerellerin sesi" olmak diye belirledi. Hedefini geleneksel medya karşısında sivil toplumun kendisini ifade edebilmesinin aracı olarak güçlü bir yerel/sivil medya ağı olarak koydu (Alankuş, 2001).

BİA'nın internet sitesinde yer verdiği amaçlar ise şöyle belirtiliyor:

- Toplumun enformasyonun sosyal ve kültürel değeri konusunda bilgilendirmek.

- Her alandaki hak ihlalleri ile ifade özgürlüğünün sınırlarını genişletmek üzere gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulanışını izlemek ve haberleştirmek.

- Çok sesliliği ve kamu yönetimine katılımı arttırmak için yerel medyayı desteklemeye ve güçlendirmeye devam edebilmek.

- İnsan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık ve daha nitelikli bir biçimde ele alınmasını özendirmek.

- Gazetecilik standartlarını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek.

- Şu anda Biaküp adıyla devam eden projede ise “haklar için habercilik ve haberciler için özgürlük” amaçlanıyor.⁴⁶

BİA'nın genel amaçları ise: çoksesliliği ve yönetime katılımı arttırmak için yerel medyanın güçlendirilmesi, egemen medyanın oluşturduğu teksesliliğin kırılması, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesi ile mevcut gazetecilik anlayışı ve pratiğinin dönüştürülmesi olarak belirtiliyor.

4.2.1.2.1. Egemen Medyanın Oluşturduğu Teksesliliğin Kırılması ve Çoksesliliği, Yönetime Katılımı Arttırmak için Yerel Medyanın Güçlendirilmesi

BİA yerel medyanın güçlenmesini, öncelikli olarak yerel medya kuruluşlarının ekonomik, siyasal ve yasal güçlükler karşısında ayakta kalması olarak görüyor. Ancak bu güçlenmeyi yerel medyanın, yaygın ticari medyayla rekabet etmesi olarak tanımlamıyor. Çünkü yerel medya, yaygın ticari medyadan farklı bir “üretim” gerçekleştiriyor. Yaygın ticari medyanın yereli, muhalefeti, ötekini görmeyen teksesli, anti-demokratik yaklaşımına karşılık, günümüzün yersiz-yurtsuzlaşmış insanına coğrafi veya kültürel olarak kendilerini ait duyabilecekleri “yerler” göstererek, ötekine (kadına, azınlıklara veya ezilenlere) ses vererek, çoksesli, demokratik yaklaşımı ön plana koyuyor (Alankuş, 2001). Böylece geleneksel medyadan farklı bir üretim gerçekleştirerek, bu üretimle yerelin, ötekinin, muhalifin sesi olmayı

⁴⁶ <http://www.bianet.org/BİA/sayfa/hakkimizda> 23.05.2008.

amaçlıyor. Bu yüzden de BİA yerel medyanın güçlendirilmesine büyük önem veriyor. İnternet sayfasında bu tür haberlere yoğun olarak yer vererek, bu çabanın lafta kalmadığını desteklediğini gösteriyor.

Geleneksel medya ile alternatif medya ikisi de aynı temel işlevi –bilgi ve eğlendirme- yerine getiriyor gibi gözükse de, bunu farklı biçimlerde yapıyorlar. Geleneksel medya bu temel işlevi sermayenin ve egemenin sesi olarak, teksesli ve anti-demokratik bir anlayış içerisinde yaparken, alternatif medya ise bu temel işlevini yerele, muhalife ve ötekine ses vererek, çokselsli ve demokratik bir şekilde yapmaya özen gösteriyor. BİA çalışmasında da bunu açıklıkla görebiliyoruz.

BİA çalışmalarında yerel medyanın alternatif bir şekilde örgütlenerek haber yapmasını ve sesini duyurmasını katılımcı demokrasi açısından vazgeçilmez bir amaç olarak görüyor. Çalışmalarını bu amaç doğrultusunda devam ettiriyor.

4.2.1.2.2. Türkiye’deki Medya Ortamının Demokratikleştirilmesi

Türkiye’de medya ortamı anti-demokratik ve teksesli geleneksel medya kuruluşlarının tekelinde işlevini sürdürüyor. BİA Türkiye’deki bu anti-demokratik medya ortamını yeni iletişim teknolojileri yani internet yoluyla demokratikleştirmeyi amaçlıyor.

Türkiye’de yerel medyanın, azınlık medyasının, muhalif/alternatif sayılabilecek medyanın radyo televizyon ve gazete olarak işlevini yerine getirebilmesi günümüz koşullarında oldukça zor görünüyor. Yasal düzenlemeler, ekonomik-siyasal-yasal baskılar, reklam gelirlerinin azlığı (reklam pastasının büyük bir bölümünü dev medya holdingleri bölüştüğü için), frekans dağılımında yaşanan güçlükler, RTÜK tarafından kapatılma korkusu, hiçbir kamusal destek görememe ve bunun gibi sayamadığımız birçok sorun alternatif radyo, gazete ve televizyonların yayın yapmasını hemen hemen imkansızlaştırıyor. Alankuş’a (2001) göre, bu yüzden birçok medya kuruluşu bu zorlukları aşmak için şu yollara başvuruyor:

Birçok yayın kuruluşu çareyi ya mevcut statükocu siyasal partilerden birine yaslanmakta (Ulusal Kanal – İşçi Partisi, Kanal Türk – CHP) böylece alternatif olma niteliğini yitirmekte ya da yaygın İstanbul medyasının yerellerdeki temsilcilerine yönelmekte buluyor. İkisini de yapamayanlar ya kapanıyor/kapatılıyor, ya da mevcut çizgilerini sürdürdükleri için hiçbir hukuki bahane bulunamıyorsa gazetecilik yapmaktan alıkonulacak sayısız bürokratik gerekçeden bir tanesi kullanılarak bedeller ödemek zorunda bırakılıyor (Alankuş, 2001:18).

Tüm bu nedenlerden ötürü alternatif medyanın kendisine yeni yollar, değişik çözümler üretmesi gerekiyor. BİA da bu yolda, alternatif medya açısından giderek ucuzlama eğiliminde olan yeni iletişim teknolojilerini özellikle de interneti kullanarak Türkiye'deki anti-demokratik, teksesli medya ortamının internet aracılığıyla çoksesli bir medya ortamına dönüştürülebileceğine, teksesli medya ortamının demokratikleştirilebileceğine inanıyor.

4.2.1.2.3. Mevcut Gazetecilik Anlayışı ve Pratiğinin Dönüştürülmesi

Demokrasinin işletilmesi için iki önemli kurum parlamento ve medyadır. Demokrasiyi seçtiğimiz milletvekilleri hayata geçirirken, onların doğrularını, yanlışlarını, hatalarını bize aktarıp bilgilendirecek, böylece bir kamuoyu oluşmasını sağlayacak, onları bizim adımıza denetleyecek olan medyadır. Türkiye'de politikacılara ve medyaya olan güvensizlik de demokrasi açısından iç karartıcı gözükmektedir.

Türkiye'de demokratikleşmenin önündeki en önemli engellerden biri olan gazetecilere olan güven yitimi, tamamen gazetecilik anlayışında ve pratiklerinde oluşan etik çöküntüden kaynaklanmaktadır. Bu etik çöküntünün en önemli nedeni 1980'lerden sonra medya ortamında yaşanan yoğun tekelleşmedir. Çünkü gazetelerinin, televizyonlarının, dergilerinin, radyolarının yanında futbol kulüpleri, film şirketleri, bankaları, inşaat şirketleri, holdingleri olan birinin elindeki medya gücünü bunların çıkarları için kullanacağı açıktır. Bu çıkarları düşünürken de, iktidarla iyi ilişkiler kurmak zorunda olduğu, bu yüzden de muhalefeti bastırma zorunluluğu hissetmesi

de doğaldır. İşinden kovulmak istemeyen ya da mesleğinde yükselmek isteyen gazetecilerinde kendine yüklediği misyon, mecburen medya patronunun misyonuyla aynı doğrultuda olmalıdır. Çünkü bu misyonu içinde bulunduğu sermaye yapısı belirlemektedir. Bu ortamda haber değerini patronunun çıkarlarına göre belirleyen, sürekli müdahale edilen, özerkliği kalmamış bir editöryal süreç ve bu sürecin emrinde çalışan etik açıdan sorumsuz muhabirler ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden BİA projesini yönetenler, etik açıdan çökmüş mevcut gazetecilik anlayışının ve pratiğinin dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Doğru ve sorumlu gazeteci, dinsel-etnik-cinsel-kültürel açıdan farklı olana saygılı, kamuoyu oluşturma ve kamu gözcülüğü yapma görevinin sorumluluğunu taşıyan (bu yüzden doğru haber verme sorumluluğunu taşıyan), patronun değil halkın çıkarlarını gözeten, kâr amacına değil demokratikleşme amacına hizmet eden, ötekine ses veren gazeteci olmak zorundadır. BİA da bu yönde gazetecileri yetiştirmeyi ve barındırmayı, bu gazetecilik anlayışını geliştirip yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.

4.2.1.3. BİA Yerel Medya Eğitim Çalışmaları

BİA yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmek ve bu amaçları yaygınlaştırmak amacıyla Yerel Medya Eğitim Çalışmaları düzenlemektedir. Yerel Medya Eğitim Çalışmaları, ağ üyesi yerel gazete, radyo ve televizyon çalışanlarının eğitimi aracılığıyla, uluslararası gazetecilik meslek ilkelerine saygılı, ilkeli gazetecilik/yayıncılık anlayışıyla davranan gazeteciler yetiştirmeyi, yerel medyanın nitelik olarak güçlendirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Yerel medya kuruluşları çalışanlarına yönelik iki aşamalı olarak teorik ve teknik eğitim programlarının 2001'de gerçekleştirilen birinci aşamasına 9 kent merkezi/bölgede 141 yerel medya kuruluşundan (58 gazete, 51 radyo, 12 radyo-TV, 18 TV, 1 haber ajansı ve 1 online gazete) 270 yerel medya profesyoneli katıldı. 2002 sonu ve 2003 başında gerçekleşen ikinci

aşamasına ise 3 kent merkezi/bölgede 169 medya kuruluşundan (87 radyo, 82 gazete) 213 yerel medya profesyoneli katıldı.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sevda Alankuş'un⁴⁷ danışmanlığında yürütülen program kapsamındaki Eğitim Atölyelerinde Ankara, Anadolu ve Bilgi Üniversiteleri Eğitim Fakülteleri'nden iletişim eğitimcileri ile kıdemli gazeteciler yerel habercilerle buluştu.

Bu çalışmaları 4 ana başlık altında toplarsak, Medyayı İzleme ve Hukuksal Yardım, Yerel Medya ve İfade Özgürlüğü Hakkında Eğitim Çalışmaları, Radyo Programları Çalışmaları, Uluslararası Bağımsız Medya Forumu Düzenleme Çalışmaları olarak ele alınabilir.

4.2.1.3.1. Medyayı İzleme ve Hukuksal Yardım

Medyanın toplum yararını esas alan, politik ve etik olarak sorumlu bir haberciliğe yönelmesini özendirmek; medya ve toplum yöneticilerine uygulamalarıyla ilgili bir ayna tutmak ve yerel medyanın ifade özgürlüğünü sınırlayan uygulamalar karşısında haklarını savunmasına yardımcı olmak amacıyla BİA tarafından;

- İfade özgürlüğü ihlalleri izleniyor ve raporlaştırılıyor.
- Medyanın işleyişi ifade özgürlüğü ve meslek etiğine uygunluk açısından izleniyor.
- Medyanın insan, kadın ve çocuk haklarını haberleştirme biçimi ve bu haberlerin genel haberlere oranı izleniyor.
- Hukuksal yardım birimi yerel medyaya ücretsiz destek vermeye devam ediyor.

Tüm bu çalışmalar ile BİA aynı zamanda yerel medyanın güçlendirilmesi amacına, hukuksal yardım sunarak destek veriyor. Bu hizmeti

---

⁴⁷ Sevda Alankuş şu anda Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanlığını yürütmektedir.

ücretsiz vermesi de zaten ekonomik açıdan zor ayakta duran alternatif medya kuruluşlarına önemli bir katkı sağlıyor.

4.2.1.3.2. Yerel Medya ve İfade Özgürlüğü Hakkında Eğitim Çalışmaları ve Radyo Programları

BİA eğitim çalışmaları kapsamında yerel radyo, gazete ve televizyonların habercilik standartlarını yükseltmelerine yardımcı olmak ve daha nitelikli ve daha çok “insan hakları”, “kadın”, “çocuk” haberi üretmelerini kolaylaştırmak amacıyla en az 6 bölge, komşu il ve ilçelerindeki haberciler için yılda bir kez eğitim ve alıştırmaya programları, seminerler ve konferanslar düzenliyor ve yayınlar hazırlıyor.

İnsan, kadın, çocuk hakları ve ifade özgürlüğü alanlarında uğraş veren kuruluşların, kendi çalışma ve görüşlerini toplumsal gündeme taşıyabilmek için yöntem ve iletişim bilgileri edinmelerini sağlamak amacıyla eğitim çalışmaları düzenliyor. Ayrıca ifade alanında uzmanlaşmak isteyen avukatlara yönelik olarak üç yıl boyunca yılda bir kez atölye çalışmaları düzenliyor.

Yerel medyanın insan, kadın ve çocuk hakları alanında nitelikli yayınlar hazırlamalarına ön ayak olmak amacıyla aylık ve haftalık radyo programları üretiyor. Çocuklar, kadınlar ve insan hakları konularında hazırlanacak programlar CDlere kaydedilerek yerel radyolara ücretsiz ulaştırılıyor. Programlar BİA’da da mp3 dosyaları ve metin olarak yayınlanıyor. Bu çalışmalar ile ötekinin, farklılığı yüzünden ses hakkından yoksun olanın ses ve ifade özgürlüğüne kavuşması amaçlanıyor.

4.2.1.3.3. Uluslararası Bağımsız Medya Forumu Düzenleme Çalışmaları

BİA tüm bu çalışmaların yanı sıra 2006 yılında Türkiye, Avrupa ve dünyadan özgür medyanın temsilcilerini IPS İletişim Vakfı ve BİA’nın önderliğinde “Uluslararası Bağımsız Medya Forumu” ile İstanbul’da buluşturdu. Gerçekleştirilen bu forumda iletişim uzmanları, iletişim

akademisyen ve öğrencileri, medya araştırmacıları, gazeteci ve haberciler; bir başka medya için çaba gösteren eylemci, uzman, emekçi ve analistleri bir araya getirmek, bağımsız medya oluşturma yolunda girişilmiş önemli deneyleri yurttaş gazeteciliği açısından, işleyen örnekler olarak değerlendirmek, daha açık, demokratik, saydam ve ulaşılabilir medya ortamlarının yaratılmasına yardımcı olmak; küresel, bölgesel ve yerel alternatif ağların işbirliğini sağlamak ve katkıda bulunmak, birey ve kurumları bağımsız medya girişimlerini desteklemeleri için teşvik etmek, Türkiye'deki bağımsız medya uygulamalarının nitelikçe gelişmesi ve nicelikçe artışına katkıda bulunmak konusunda eleştirilerini ve çözüm önerilerini meslektaşları ve toplum ile paylaştılar. Forumun bitiminde hükümetlere, gazetecilere mesleklerini yerine getirirken koruma sağlanması, ulusal güvenlik kaygısıyla haber verme özgürlüğünün kısıtlanmaması, mesleki nedenlerle hapsedilmiş gazetecilerin serbest bırakılması, kadınlar ve çocukların medyaya erişimlerini güçlendirecek yasaların çıkarılması çağrısı yapıldı. İstanbul'da düzenlenen bu forum ile alternatif medyanın nasıl geliştirilebileceği, ticari/yaygın medyanın karşısında yapılabilecekler, şu ana kadar yapılan çalışmalar konusunda dünya genelinde eleştiriler ve çözüm önerileri geliştirilmiş oldu.⁴⁸

4.2.2. Derinlemesine Görüşme Yöntemi

Derinlemesine görüşme yöntemi araştırma kapsamında konuyla ilgili kişilerle karşılıklı olarak soru cevap şeklinde gerçekleştirilen ve konuyla ilgili detaylı bilgi almayı amaçlayan bir veri toplama tekniğidir. Erdoğan'a (2003) göre, görüşme sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri toplama biçimlerinden biridir. Derinlemesine görüşme üç biçimde tasarlanır: yapılanmış, yarı yapılanmış ve yapılanmamış. Yapılanmış görüşmede araştırmacı sorulacak soruları hazırlar ve sadece o sorular çerçevesinde kalır. Bu yöntem ankete benzer, tek farkı açık uçlu soru olmasıdır. Yarı yapılanmış görüşmede araştırmacı belli başlı sorular hazırlar. Mülakat sırasında yeni sorular sorma gereği ortaya çıkarsa, onları sorar ve kaydeder. Yapılandırılmamış

⁴⁸ BİA'ya ilişkin bilgiler kısmında BİA'nın internet sitesinden yararlanılmıştır.

görüşmede ise araştırmacı işe bir başlangıç sorusuyla başlar, mülakat karşılıklı diyalog sonucunda genişler ve ayrıntılı bilgi toplanmaya çalışılır.

Bu çalışmada yarı yapılmış görüşme biçimi uygulanmıştır. Derinlemesine görüşme yöntemi, 26 Şubat 2008 tarihinde, BİA'nın Beyoğlu Faikpaşa Sokak'taki bürosunda iki yönetici ve bir editör toplam 3 kişiye uygulanmıştır (Ek I). Derinlemesine görüşmede daha önceden hazırlanmış olan bir soru formu kullanılmıştır (Ek II). Bununla beraber, diyalogun akışına göre soru akışına yön verilmiş ve sorular çeşitlendirilmiştir. Sorular küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri, enformasyon toplumu, demokratikleşme, Frerie'nin bakış açısı ve BİA'nın kurum içi yapısı temelinde hazırlanmış, alınan cevaplar sorulara yön vermiştir. Sorulan sorularla, küreselleşme ve yeni iletişim teknolojilerinin alternatif medyayı nasıl etkilediği, alternatif medyanın neleri gerçekleştirebileceği, yeni iletişim teknolojilerinin özellikleri ve sağladığı faydalar, yeni iletişim teknolojilerinin nasıl bir açılım sağladığı, alternatif medyanın kimlere ulaşabildiği ya da kimlerin sesi olduğu, alternatif medyanın yaşadığı zorluklar, engeller, Freire'nin yaklaşımının alternatif medya üzerinde ne kadar etkili olduğu, BİA'nın kurum içi yapısıyla alternatif medya özelliklerini yansıtıp yansıtmadığı, BİA'nın ileride neleri amaçladığı, alternatif medya konusunda yönetici ve editörlerin görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler dijital ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Bu sesler, daha sonra tekrar dinlenerek çözümlenmiş ve konuşma içerisinden doğrudan alıntılar yapılarak yazıya aktarılmıştır.

4.2.3. Web Sayfası İçerik Analizi Yöntemi

Web sayfası içerik analizi sitede yer alan ve olması gereken kriterler hakkında kişinin kendi bilgisi dahilinde belli özellikler üzerinden yapılan değerlendirmelerdir. Bilge'ye (2004) göre, web sitesi hazırlanırken, tasarlanırken veya yapılırken dikkat edilecek hususlar hakkında önemli noktalar belirtilmesine rağmen, dünyada ve ülkemizde bir web sitesinin analiz edilmesinde kullanılan herhangi bir kurum tarafından kabul edilmiş ya da

geliştirilmiş standartlar yoktur. Bu yüzden web sayfası analiz edilirken genellikle herkes tarafından kabul gören olması gereken kriterler üzerinden analiz yapılır. Çalışmada yer alan yöntemlerden biri de, araştırma yapılan kuruluşun internet üzerinden oluşturduğu web sitesi yoluyla yayın yapması dolayısıyla, yine bir veri toplama yöntemi olan web sayfası içerik analizidir. Çalışmada BİA'nın internet sitesi olan "www.bianet.org", 03.06.2008-04.06.2008 tarihleri arasında içerik, tasarım ve işlevsellik gibi konularda incelenmiştir (Ek III). Bu özelliklerin incelenmesiyle birlikte "www.bianet.org"un genel kriterlere göre tasarımının nasıl olduğu, erişim ve kullanımının kolay olup olmadığı, site içinde bilgilere kolay ulaşılabildiği ulaşılmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

5. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR

Bu bölümde derinlemesine görüşme yönteminde elde edilen araştırmaya ilişkin bulgular, bölümler halinde aktarılacaktır. Daha önceki bölümlerde tartışılan internetin alternatif medya için nasıl bir olanak sağladığı, internet sayesinde oluşan sanal kamusal alanın önemi, fiziki kamusal alanın yerini ikame edip edemeyeceği tartışılacaktır. Yeni iletişim teknolojilerinin dayanışmacı yönü, alternatif medyayı geleneksel medyadan ayıran temel farklar, internet tabanlı alternatif medyaya erişimin yeterli olup olmadığı, alternatif medyaya hitap ettiği kitleye ne oranda ulaşabildiği aktarılacaktır. Alternatif medya kuruluşlarının yaşadığı sorunlar, birbirleriyle nasıl dayanışma sağladıkları, Freire'nin bakış açısından alternatif medyaların sistemin deşifresindeki önemi, interaktif özellikleri sayesinde diyalog sürecine yaptığı katkılar, kültürel eylem sürecinde alternatif medyaların önemi ve işbirliği-örgütlenme sürecinde yapabildikleri anlatılacaktır. BİA'nın etik konusuna yaklaşımı ve gelecek hedefleri ile bölüm sonlandırılacaktır. Sonraki bölümde ise web sayfası içerik analizi yönteminde elde edilen araştırmaya ilişkin bulgular bölümler halinde aktarılacaktır.

5.1. ALTERNATİF MEDYA İÇİN BİR OLANAK : İNTERNET

Alternatif medya kanallarının, tekelleşen ve holdingleşen geleneksel medya karşısında medya piyasasına girebilmesi oldukça zorlaşmakta ve hemen hemen imkansız bir girişim olmaya başladığı görülmektedir. Ancak 1990'lardan itibaren gelişen ve medya piyasasının yükselttiği maliyetleri oldukça düşüren internet teknolojisi alternatif medya kanalları için yeni bir olanak yaratmaktadır.

BİA çalışanları ve yöneticileri de önceki bölümlerde değinildiği gibi internet teknolojisinin maliyetleri düşürerek alternatif seslerin çıkmasına olanak verdiğini kabul etmekte, ancak "alternatif medya kanalları tarafından şu anda rahatça kullanılan internet alanının da bir süre sonra geleneksel

medyayı kullanan egemen güçler tarafından şekillendirileceğinin” altını çizmektedirler:

Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle de internet teknolojisi egemen medyanın kurmuş olduğu iletişim ve habercilik kalıplarını kırmak ve özerk alanlar yaratmak bakımından bir imkan. Ancak kapitalizmin demirden yasaları uyarınca bu alan da yaygın medyaya daha önce vücut veren şirketler, iletişim tekelleri, devletler tarafından kuşatılmaya başlandı ve şekillendirilecek. Ancak erken kalkan yol alır örneğine de atıfta bulunacak olursak, tabii ki bu alanda şimdiye kadar pek çok iş yapmış, zemin oluşturmuş, teknolojileri hızla kendi bildiği gibi kullanmaya başlamış öte yandan bir ilerici birikim var. Alternatif ağlar var. Dolayısıyla şöyle diyebiliriz. Basılı medyada ya da audiovisual medyada olmayan bir imkanı internette bulmuştur bağımsız medya. Şimdi bu alan istila edilince eminim ki 10 yıl sonra başka bir alanda bu bağımsızlık mücadelesinin süreceğini göreceğiz. Ama benim temel tezim şudur: Verili üretim ve mülkiyet ilişkileri kökten değişmedikçe bu yapı üzerinde bir zaman için, belli bir dönem için bir görece özerklik alanı sağlanıyor olsa bile sonuçta hakim yasalar bunları da belirleyecektir. Ama bu imkandan da yararlanarak gerçek hayatı dönüştürebiliriz. Bunun için bir yol bunu söyleyebiliriz.

(Koordinatör, BİA)

BİA editörü de internet teknolojisinin alternatif medyaların girişinin hemen hemen imkansız olduğu piyasa giriş eşiğini oldukça aşağıya çektiğini ancak yine de internet alanı üzerinde de mücadelenin devam ettiğini belirtiyor:

Aslında her teknoloji bir anlamda alternatif bir şey yapmak için yeni olanaklar sunuyor. Matbaanın bulunması, radyo ve televizyonun bulunmasında da bu böyle oldu. Bugün internetin ana akım medyanın televizyon ve gazete yayıncılığının dışında piyasaya girmeyi çok daha kolaylaştıran, giriş eşiğini çok daha aşağıya çeken bir özelliği var. O açıdan bence önemli olanaklar sunuyor. Ama bir yandan da piyasa ekonomisi her yeni teknolojiye olduğu gibi interneti de kendi içine çekip kullanmaya çalışıyor. Bunun araçlarını geliştiriyor. Dolayısıyla bu bir mücadele alanı olarak sürüyor.

(Editör, BİA)

Bu çalışmanın varsayımlarında da yer alan internet teknolojisinin maliyetleri düşürerek giriş eşiğini aşağıya çektiği, böylece alternatif medya

kanalları için önemli bir olanak yarattığı BİA yöneticileri tarafından genelde kabul görse de, bazı yöneticilere göre internetin sadece ekonomik sorunları çözmesi yeterli değildir. Özgürlükçü bir bakış açısı olmadan, internetin alternatif medya için kullanılması dert edilmeden ekonomik sorunun çözülmesi tek başına yeterli bir gelişme olarak görülmemektedir:

Söyleyeceklerim yazılı basın içinde, televizyon içinde geçerli neyi nasıl kullanmak istiyorsan onunla çok bağlantılı. O anlamda bakıldığında internetin bir özgürlük ortamı olarak çok yaygın bir şekilde sunumu var. Aslında özgürlükçü bir bakışın yoksa ha gazeteye yazmışsın, ha radyoda konuşmuşsun, ha internete yazmışsın bir şey fark etmiyor. Baktığımız zaman Türkiye'deki örneklerden konuşacak olursak özellikle internet gazeteciliği denilen türün hangi anlamda özgürlük için kullanıldığının en klişe açıklaması özellikle dedikodu anlamında oluyor. Yaygın medya dışı, özgürlük odaklı, hak odaklı bakan bir habercilikten söz ediyoruz. İnternetin tabi böyle bir yaklaşımdaki ve anlayıştaki kolaylığı hayata böyle bakanların sonuç olarak eylemlilik genel olarak sermaye sorununu büyük ölçüde çözümlemiş oluyor. O nedenle sahiden de alternatif medya için iyi bir alternatif olabileceğini, iyi bir kanal olabileceğini söyleyebiliriz. Ama bu alanın böyle kullanılmadığını da görüyoruz.

(Proje Danışmanı, BİA)

Yine BİA çalışanlarına ve yöneticilerine göre internet teknolojisi sadece alternatif medya kanallarına olanaklar sunmakla kalmadı. Aynı zamanda “kadın hareketi, eşçinseller, feministler veya sınıf temelli siyaset” için de çeşitli olanaklar sundu. Yeni toplumsal hareketler de internet teknolojisi sayesinde örgütlenme ve seslerini duyurma fırsatı buldular:

Toplumsal hareketlere tarihen bakıldığında esasında örgütlenmelerinin internetin gelişimiyle paralellikler taşıdığını gözlüyorum. Kadın hareketi tabi ki çok daha eskiye gidiyor. Daha büyük ve uzun bir tarihi var. Eşçinsel hareket öyle değil. Ama kadınlar içinde mesela kadın kurultayı diye bir şey var. İnternette benimde üye olduğum bir grup. Orada Türkiye'nin her yerinden isimlerini bile bilmediğim insanlardan haberdar olabiliyorum. Onların bize bilgi, haber ulaştırdığını görüyoruz. Bu anlamda bakarsak ben bu hareketlerin internetle beraber olumlu yönde çok etkilendiklerini gözlemliyorum.

(Proje Danışmanı, BİA)

BİA editörü de yeni toplumsal hareketlerin interneti yoğun ve etkili kullandıklarının altını çizerek şunları belirtiyor: “Kaos GL (Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği) ve Uçan Süpürge (Kadın Dernekleri Dayanışması) gibi oluşumlar interneti, özellikle e-mail gruplarını oldukça etkili kullanıp örgütlenebiliyorlar. Savaş karşıtı gruplarda interneti oldukça etkili kullanıyorlar. Dolayısıyla internet bu gibi hareketler için de yeni bir alan açtı.”

BİA koordinatörü ise, internetin alternatif medyaya sunduğu olanakları, yeni toplumsal hareketler için de sunduğunu kabul etmekle beraber önemli bir noktanın altını çizerek uyarıyor:

Nasıl ki alternatif medya kanalları, yeni toplumsal hareketler internette örgütlenebiliyorsa, aynı şey tersi içinde geçerli. Poliste internette, valilikte internette. Dolayısıyla onlarda kendi önlemlerini kendilerine göre alacaklar. Bu çerçevede baktığınızda internette süren bir sınıf mücadelesinden söz edebiliriz.

(Koordinatör, BİA)

Sonuç olarak, internet teknolojisi maliyetleri aşağıya çekerek alternatif medya kanallarının ekonomik sorunlarını ortadan kaldırmakta, böylece alternatif medya kanallarının seslerini duyurmaları için önemli bir olanak oluşturmaktadırlar. Ancak internet teknolojisinin verdiği bu olanak özgürlükçü bir bakış açısıyla ve alternatif bir medya kanalı kurulması dert edinilerek yapılırsa gerçek anlamda bir olanak olarak karşımızda durmaktadır. Geleneksel medyadan farklı bir şey söylemek, ötekinin-ezilenin sesini duyurmak, kâr amacıyla hareket etmemek gibi önceki bölümlerde belirtilen temel amaçlar bir kenara bırakılırsa geleneksel medyanın taklitçiliğini yapmaktan başka bir şey yapılmayacaktır. Ayrıca internetin de geleneksel medya kanallarının bu alana olan ilgisi nedeniyle bir süre sonra egemenler tarafından şekillendirileceği, önümüzdeki süreçte alternatif medya kanallarının, ötekinin sesi olanların yeni alanlarda mücadelelerini sürdüreceği tahmin edilmektedir. Bugün alternatif medya ve yeni toplumsal hareketler her ne kadar interneti kullanıyorlarsa da bu durum sonsuza kadar sürmeyecek,

ilerleyen süreçte bu alanda da mücadele kızışacak ve bu alanların istilasını ile yeni alanlar bulma girişimleri artacaktır.

5.2. İNTERNET VE SANAL KAMUSAL ALAN

İnternet teknolojisi ile birlikte gelişen ve özellikle alternatif medyaların, sivil toplum kuruluşlarının ya da çeşitli toplumsal hareketlerin yine internet üzerinden beslediği sanal kamusal alanın fiziki kamusal alanı ikâme edip etmediği, sanal kamusal alanın fiziksel kamusal alana göre avantajları ve dezavantajları sürekli tartışılmaktadır. BİA yöneticileri ve çalışanları da bu konuda farklı görüşleri yansıtıyorlar. Sanal kamusal alanın örgütlenme, mücadele açısından olumlu bir gelişme olduğu, ancak sanal kamusal alanın fiziki kamusal alanı ikame edemeyeceği yönünde görüşler olduğu gibi, sanal kamusal alanın varolan örgütlenme çabalarını da aşındırdığı, yıpratıldığı gibi görüşlerde belirtilmektedir.

BİA koordinatörü, internet üzerinden oluşan sanal kamusal alan hakkındaki görüşlerini şöyle belirtmektedir:

Sanal kamusal alan fiziki kamusal alanın yerini alamaz tabi ki. Ben her zaman şöyle düşünmekten yanayım. Gerçek olan esastır. Bunun üzerine tabi birçok şey bindirebiliriz. Gerçeklik algısını dönüştürebiliriz. Gerçekliğe tasarruf imkanlarımızı genişletebiliriz. Ama şöyle diyeyim. Sanal bir imzanın mevcudiyeti bir çok işlemi kolaylaştırabilir ama imza sahibinin yerini alamaz. Dolayısıyla bu temel ilişkiler yerli yerinde durmaya devam edecek. Bu iki alan arasında geliş gidişler geçişler var ama nihayet hayatımızı gerçek arzularımızın tatminini mevcut kamusal alanda gerçekleştiriyoruz.

(Koordinatör, BİA)

BİA editörü ise tartışmaların, örgütlenmelerin git gide sanal kamusal alanda yoğunlaştığının altını çizerek, ekliyor: “Her ne kadar tartışmalar git gide sanal kamusal alana yansımaya başlasa da tartışmanın nihai olarak sonuçlandığı yer fiziksel kamusal alandır. Dolayısıyla her şey dönüp dolaşım fiziksel alana yansıyor.” Tam da bu noktada BİA yöneticileri ve çalışanları birinci bölümde belirtildiği üzere kolektif eylemin önemi ortaya çıkıyor. Sanal

kamusal alanda tartışmalar olsa da temel olanın, asıl olanın fiziksel kamusal alan olduğu, buradaki eylemlerin nihai sonucu getireceği söyleniyor.

BİA'nın proje danışmanı ise sanal kamusal alana farklı bir açıdan yaklaşarak; sanal kamusal alanın kimi zaman varolan örgütlenme çabalarını da yıpratıldığını, dağıttıldığını belirtiyor:

Özellikle e-gruplar üzerinden oluşan örgütlenmelerde benim gözlemlerim ve deneyimlerim o ki genellikle e-grup kurulduktan sonra varolan örgütlenme çabalarının dağılmaya yüz tuttuğu, hatta kimi zaman dağıldığı yolunda. O nedenle ben bulunduğum, içinde yer aldığım kimi oluşumlarda bir e-grup kuralım, buradan haberleşelim önerilerine karşı çıkmışımdır. Bir mail yoluyla bu işin yapılması gerektiğini, çünkü kime yazdığımı bilmemin önemli olduğunu bunun herkes için önemli olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla aslında e-gruplarda insanların bir şekilde hayatları boyunca yüz yüze geldiklerinde söyleyemeyecekleri sözcükleri söylediklerini, yazdıklarını görüyoruz. O anlamda dağıtıcı bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Ama öte yanıyla "bir tuş mesafede" meselesi haberdar olma anlamında, harekete geçme anlamında son derece önemli bir işlev görüyor. Bunu yadsımamak lazım.

(Proje Danışmanı, BİA)

BİA proje danışmanı, kimi zaman örgütlenmeleri dağıtsa da sanal kamusal alanın öneminin yadsınmaması gerektiğini söylerken iki önemli şeyin de özellikle vurgulanması gerektiğini, ilk olarak internetin alternatif medya için bir olanak olup olmadığı konusunda verdiği yanıtı bir kez daha tekrarlayarak sanal kamusal alanın ne için kullanıldığının üzerinde durulması gerektiğini, ikinci olarak ise sanal kamusal alanın sadece Türkiye için değil dünyanın uzak mekanları ile de dayanışmayı sağladığının vurgulanması gerektiğini ifade ederek, "İnterneti, sanal kamusal alanı Sri Lanka ya da Venezuela'daki arkadaşlarla ortak işlerin yapılmasında kullanabiliyoruz. Bu açıdan bakıldığında gerçekten muhteşem bir imkan sunuyor" diye ekliyor.

Sanal kamusal alanın kolektif eylemi zayıflattığı, sanal ortamda yaratılan eleştiri ve muhalefetin pasiflik taşıdığı eleştirilerine ise farklı yorumlar yapılıyor. BİA koordinatörü sanal kamusal alanın coğrafi ve fiziki mekan şartlarını aşmada önemli olduğunu, ancak bütün sosyal ilişkileri ikame

edeceği yanılıgısına düşüldüğü zaman kolektif eylemi aşındırdığını vurguluyor:

Örneğin bir toplantı çağrısını herkesi tek tek arayıp ona iletmek yerine bir e-mail grubuna yazdığınız zaman herkesle iletişime geçtiğinizi sanabiliyorsunuz. Fakat herkes her gün posta kutusunu açıp bakmıyor ya da her zaman bir arıza olabiliyor. Sizin bu teknolojiye olan güveniniz ve birebir temasın yerini sadece kendi parmak uçlarınızın hareketine feda etmiş olmanız sonuçta toplumsal eylem bakımından ya da politik eylem bakımından tamamen manasız sonuçlara yol açıyor. Fakat öbür taraftan da tabi ki şu var. Coğrafyanın ve fiziki mekanın kısıtlarını aşmada da ciddi bir imkan olduğu apaçık ortada. Bunu yadsıyamayız. Ama şunu söyleyebilirim: Sürekli olarak denetlenip mukabil önlemleri alınmaz ise sosyal ilişkileri ikame edeceğine dair bir yanılıgı yarattığını ve bunun da karşılıklı ilişki birebir insan ilişkisinden doğabilecek imkanları, faydaları, enerjiyi yatıştırdığı ve aşındırdığı doğru. Ben buna tanık oluyorum, herkesin de olduğunu sanıyorum.

(Koordinatör, BİA)

BİA editörü ise, sanal kamusal alanın kolektif eylemi zayıflattığı veya güçlendirdiği yönünde çeşitli örneklerin verilebileceğini dile getirerek, “Türkiye’de son dönemde kolektif eylemi güçlendirdiği yönünde örnekler verilebilir. Hrant Dink cinayetinin ardından oluşan eylemlilikler ya da savaş karşıtı hareketin yaygınlaşması o eylemlerin düzenlenmesi gibi örnekler sanal ortamın son derece yardımcı olduğunu gösteriyor. Sanal kamusal alan çok daha çabuk organize olabilmeyi ve tepki vermeyi kolaylaştırabiliyor” diyor. BİA proje danışmanı da fiziki kamusal alanda eylemliliğin, örgütlülüğün tabi ki daha güçlü olduğunu söyleyerek Hrant Dink gibi bazı örneklerde sanal alemde de bu örgütlenmenin başarılabilirdiğini ifade ediyor. BİA yöneticileri ve çalışanları ilk bölümde tartışılan sanal kamusal alanın kolektif eylemi aşındırdığı yönündeki iddiaların bazı durumlarda gerçekleştiğini belirtiyor. BİA yöneticileri ve çalışanları yüz yüze ilişkilerin yaşandığı fiziksel kamusal alanın sanal kamusal alanla ikame edilmeye çalışıldığı zaman ve internetin kullanılma amaçlarının alternatif medya hedeflerinden şaştığı zaman aşındırmanın başlayacağını belirtiyor.

5.3. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE DAYANIŞMA

Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle internet her ne kadar maliyetleri aşağı çekerek alternatif medyaların oluşmasına, sanal kamusal alanların tartışma alanlarının oluşmasına, yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmelerine imkan sağlasa da yine de yeni iletişim teknolojilerinin bireyselleştirici yönünün dayanışmacı yönünden daha ağır bastığı eleştirileri yapılmaktadır. BİA koordinatörü yeni iletişim teknolojilerinin bireyselleştirici yönünün ağır bastığına katılmadığını, bu tartışmada suçu iletişim teknolojilerine atmanın yanlış olduğunu, aslında sorunu teknolojilerin iş gördüğü sosyal ilişkiler düzeninde aramak gerektiğinin altını çizerek; “Yeni iletişim teknolojilerinin bireyselleştirdiğini söyleyemem, fakat zaten kopmuş olan ilişkileri başka şeylerle telafi edilmediği sürece iyice aşındıracağını görebiliriz. Bunu günümüzde örnekleriyle görüyoruz” diyor.

BİA koordinatörü teknolojinin kullanım alanının bunu ispatlayacağını belirtiyor ve şunları söylüyor:

Zaten herkesin atomize olduğu bir dünyada devreye girdiği için bu sonucu alıyor. Bir köyde bu sonucu yaratmayacaktır. Bu sonucu ancak büyük metropollerde yaratacaktır.

(Koordinatör, BİA)

BİA proje danışmanı internetin dayanışmacı yönünün ağır bastığını, kendi projelerinin bunun en güzel örneği olduğunu ifade ediyor:

Biz bu işe 2000’de başladığımızda internetle başladık. Yerelliklerin çoğunun bilgisayarı yoktu. Sonuçta bizim böyle bir şeyi mümkün kılmamız internet sayesinde oldu. Böyle bir havuzu internete borçluyuz. İşte bu açıdan bakarsak internetin dayanışmacı olduğunu görebiliriz.

(Proje Danışmanı, BİA)

BİA editörü ise dayanışmacı ya da bireyselleştirici olmasının teknolojiden öte bu teknoloji üzerine üretilecek politikayla ilgili olduğunu vurgulayarak, ekliyor: “Teknolojinin kendisinden öte bu üretilebilecek

politikayla ilgili bir şey diye düşünüyorum. Eğer interneti sosyalleşme aracı olarak öneren politikalar ağırlık kazanırsa ona hizmet edecektir. Ama insanların vaktini alması, dikkatini dağıtması açısından tasarlanırsa da bireyselleştirici bir işlev görmesi kaçınılmazdır.”

5.4. GELENEKSEL MEDYANIN YAPAMADIKLARI VE ALTERNATİF MEDYA

Alternatif medya, geleneksel medyanın tekelleşmesi sonucunda ticari kaygıları yüzünden yapamadığı kamu gözcülüğü yapma, hükümetleri denetleme, hükümetleri eleştirme, doğru bilgi vererek kamuoyunu doğru yönlendirme gibi amaçlar çerçevesinde şekilleniyor. BİA koordinatörü bu amaçların gerçekleştirilmesi üzerine kurulduklarını söylüyor:

Kendimiz açısından konuşursak bunu yapmaktan başka bir derdimiz olmadığını söyleyebilirim. İyi yapabiliyor muyuz? Bunu tartışmamız gerekir, buna karşı söylenecek şeyler vardır. Bizim kendi özeleştirimiz olabilir. Fakat bizim iddiamız ve derdimiz bu. Biz kendimizi böyle kurmak istiyoruz.

(Koordinatör, BİA)

BİA proje danışmanı ise ana akım medyanın ticari kaygıları, hükümetle olan ilişkileri nedeniyle bu amaçları göz ardı ettiğini, alternatif medyaların ticari kaygıları olmadığı için bu amaçlar üzerinde şekillenmesinin daha kolay olduğunu belirtiyor:

Geleneksel medya için, sahiplik ilişkisinden devletle ilişkilerine kadar uzanan, örgütlenmeden okur ilişkilerine kadar bir çok etken yayın politikasını etkiliyor, bağımsız olamama sorununu beraberinde getiriyor. Esas olarak da sermayenin etkisi öte yandan reklamverenlerin etkisi yayın politikasını etkiliyor. Zaten ana akım medyadaki gazete sahipleri bir yandan enerji işiyle bir yandan turizm işiyle uğraşıyor. Kendi çıkarları çerçevesinde yayını da ona göre yönlendirmek durumunda. İnternetteki alternatif medya, sermayeden bağımsız olan medya, sermayeden bağımsız olduğu için otomatik olarak bu sorunları yaşamıyor. İlan, reklam gibi bir kaygımız olmadığı için reklamverenlerle de böyle bir çıkar ilişkisi yaşamıyoruz. Bu yüzden bizim bu yönde uğraştığımız bir sorun yok. Bizim temel amacımızı da bunlar oluşturuyor.

(Proje Danışmanı, BİA)

BİA editörü ise bu amaçları gerçekleştirmek için çabaladıklarını, ancak kaynak sorununun önemli olduğunu vurgulayarak; “Bu amaçları gerçekleştirmekte ne kadar başarılıyız. Tabi ki bu kaynakla ilgili bir mesele olarak karşımıza çıkıyor. Burada 10 kişi çalışabiliyoruz. 100 kişi çalışsak tabi ki bunu çok daha iyi gerçekleştirebiliriz. Ancak hiç olmamasından iyidir” diyor.

BİA koordinatörü bir diğer soruna parmak basarak geleneksel medyada yaşanan kusurların yavaş yavaş internet medyasında da görülmeye başladığını, internetin ticarileşmeye başlamasıyla birlikte internet üzerinden yayın yapan medyanın da geleneksel medyanın kusurlarını paylaştığını belirtiyor. İletişim kalıbında, habercilik anlayışında köklü bir değişim olmadığı sürece, ticari kaygılar önemsenmeye devam ettiği sürece, geleneksel medyanın habercilik anlayışı ortaklaşa paylaşıldığı sürece internet üzerinden yayın yapan medyanın da bu kusurları paylaşacağını ifade ediyor ve bir örnekle açıklıyor:

İletişim kalıbı, iletişim modeli, habercilik anlayışında bir değişim olmayınca bunu isterseniz mors alfabesiyle işaretler vererek yapın. İsterseniz bahriyelilerin bayraklarla yaptıkları işaretlerle kurdukları dille yapın. İster internet üzerinden yapın fark etmiyor. Ünlü bir askeri terim var. ‘Vatan sana canım feda’ Bunu her şekilde yazabilirsiniz. O zamanda barış gazeteciliği yapamazsınız. Dolayısıyla yaygın medyada bunu yapmamanın sebepleriyle internette yapmamanın sebepleri aynıdır: Habercilik anlayışını ortaklaşa paylaşmak. Sosyal işbölümündeki işlevinin kendini topluma yabancılaştırmasına rıza göstermek.

(Koordinatör, BİA)

Yine BİA koordinatörü internet üzerinden yayın yapan kanalların hala yurttaş haberciliği yönünden geleneksel medyadan çok önde olduğunu, ancak ticarileşme süreci hızlandıkça hak odaklı yurttaş haberciliğine daha az önem verileceğini, etik ve politik açıdan sorumlu gazeteciliğin git gide aşınacağını dile getirerek; “Ben halkın haklarının ve halkın ihtiyaçlarının ticari ihtiyaçların önüne geçerek izlendiği ve gözlemlendiği bir ortam olmak bakımından hala internetin yaygın medyaya göre önemli olduğunu düşünüyorum. Ancak şu an içinden geçtiğimiz dönem ve sonraki on yıl

boyunca internet esas olarak ticari faaliyetin gönüllü faaliyeti öncelediği bir alan haline gelecek. İnternetteki etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik ilkelerine uygun yayın yapanlar geleneksel medya ortamına oranla daha gerileyecek” diye belirtiyor. Yine tam bu noktada çalışmanın varsayımlarında ve birinci bölümde de belirtilen alternatif medyaların ticari kaygıları olmadığı ve bu nedenle bağımsız gazetecilik bakımından geleneksel medyaların yapamadıklarını daha rahat bir biçimde yaptıklarını BİA yöneticileri ve çalışanları da kabul ediyor. Ancak internetin ticarileşmesiyle birlikte “bağımsız gazeteciliğin”, “yurttaş gazeteciliğinin” internet ortamında gerileyeceğini ifade ediyorlar.

5.5. İNTERNET TABANLI ALTERNATİF MEDYAYA ERİŞİM

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede internete toplumun hangi kesimlerinin erişebildiği, gerçekten ezilenlerin veya ses imkanından yoksun olanların internete erişip erişemediği tartışılmakta, internetin erişim sorunundan dolayı yeni bir egemenlik süreci yarattığı eleştirisi yapılmaktadır. BİA koordinatörü dünyada ve Türkiye’de internet kullanımının yüzde 80’den fazlasının müzik, bilgisayar programları ve pornografi üzerinden aktığını belirtiyor. Geriye kalan yüzde 20’nin haber, eğlence, bilgi için kullanıldığını söyleyen BİA koordinatörü, internetin otomatik olarak ezilen ve bilgidен yoksun olanlara bilgi vermediğini dile getiriyor. İnsanların önce sosyal bir mücadele süreci sonucunda bilgiye ihtiyacı olduğunun farkına varması gerektiğini belirten BİA koordinatörü; “Bunu sağlayamazsanız internetteki bilgi isterse musluktan aksın bu böyle kullanılmayacak” diyor.

Toplumun hangi kesimlerinin internete ulaştığı, gerçekten bilgidен yoksun olan ezilenlerin ulaşip ulaşmadığı sorusuna site trafiği sayesinde cevap bulduklarını belirten BİA koordinatörü siteyi kimlerin ziyaret ettiğini şöyle anlatıyor:

Bizim site trafiğimiz bize mesai saatleri içerisinde ve öğleden sonra pink yaptığımızı gösteriyor. Ama mesai saatlerinde ve gece neredeyse tamamen durmaktadır. Bu şu manaya geliyor. Evlerden değil işyerlerinden bağlanılmaktadır. Tabi

işyerlerinden bağlanması bu büyük kitlelerin hepsi müdürlerden ve işverenlerden oluşmadığı için besbelli bunlar çalışan kişilerdir. Dolayısıyla bu bize çalışanlar tarafından izlendiğimizi gösteriyor. İkincisi sendikalar, demokratik kitle örgütleri, meslek örgütlerinde çalışan, yönetici olan ve organize olmuş işçiler tarafından bilindiğimizi ve takip edildiğimizi biliyoruz. Üçüncüsü öğrenciler ve araştırma görevlileri ve asistanlar tarafından izlendiğimizi biliyoruz. Şimdi bunlar bizim açımızdan şöyle bir sonuca yol açıyor. Beyaz yakalı emekçiler tarafından izlendiğimiz hissi var. Bunların içerisinde karar verici ve bilgiyi yeniden üreten kesimler tarafından ürettiğimiz içerik değerlendiriliyor. Nihayetinde düz işçiler, herhangi bir politik ya da akademik iddiası olmayan insanlar tarafından ise daha az izlendiğimizi biliyoruz. Fakat yine de onlara giden kanallar üzerinde durduğumuza dair izlenim bize işe yaradığımız duygusu uyandırıyor.

(Koordinatör, BİA)

BİA koordinatörü yine bakıldığı zaman geleneksel medyanın internet versiyonunun hala öncelikli olduğunu gördüklerini, Hürriyet, Milliyet ya da NTV'nin haber siteleri kadar takip edilmediklerini ifade ediyor. Geleneksel medyanın internet siteleri ile rekabet içinde olmadıklarını belirten BİA koordinatörü özellikle şu noktaya vurgu yapıyor: “Yaygın medyanın bütün orta kademe yöneticilerinin, editörlerinin ve yazı işleri müdürlerinin BİA’i çok yakından izlediğini ve BİA’ten haber devralmazlarsa bile konu devraldıklarını biliyoruz. Böyle bir etkimiz olduğunu söyleyebiliriz. Bunu hissetmek bizim hoşumuza gidiyor” diyor.

BİA’nın daha popüler olmasını yani daha fazla kişi tarafından takip edilmesini istediklerini bildiren BİA koordinatörü, bu anlamda dilin sadeleştirilmesi, haberlerin daha kısa tutulması, görsel öğelere daha fazla yer verilmesi gibi birtakım değişiklikler yaptıklarını, bu değişikliklerin ardından izlenirliklerinde artış meydana geldiğini ifade ediyor. Bu değişikliklerin ardından sitede kalma süresinin 8 dakikaya çıktığını, bu sürenin geleneksel medyanın internet versiyonlarına göre oldukça iyi olduğunu dile getiren BİA koordinatörü; “Hiçbir zaman Hürriyet kadar çok okunmuyoruz. Ama Hürriyeti değil de, Hürriyet’in ürettiği bilgiyi değil de başka bir bilgiyi arayanların en çok

okumak istedikleri yerlerden birisi olmaya başladığımızı hissetmek bizim için iyi” diyerek sözlerini bitiriyor.

BİA proje danışmanı ise farklı bir görüş ileri sürerek ezilenlerin seslerini duyurmada, sestem yoksun olanlara ses vermede radyonun işlevini hiçbir zaman internetin karşılayamayacağını söylüyor. Türkiye’de pek örneklerine rastlanmayan topluluk radyolarının (comunite radyolar) dünyada oldukça yaygın olduğunu belirten BİA proje danışmanı topluluk radyoları ile ilgili şunları dile getiriyor:

Dünyanın pek çok yerinde ben örneklerini biliyorum. Almark diye bir kuruluş var mesela. Afrika’da topluluk radyoları yoluyla insanların daha az etkilenmiş, daha hak odaklı, sorun odaklı, yurttaş gazeteciliği diyebileceğimiz türler üzerinden haber yaptıkları örnekleri biliyoruz. Latin Amerika’da da süreç aynı şekilde devam ediyor. Ama Türkiye’de bu böyle seyretmediğini biliyoruz. Türkiye’de 1000 civarında radyo olduğunu biliyoruz. Bu radyoların çok büyük bir bölümü müzik radyosu olarak çalışıyor. Haber radyosu olmaları için biz onlara ulaşmaya çalışıyoruz. Bizim ağıımız içinde de haberi bu anlamda dert eden yerel medya kuruluşları var. Ancak genele baktığımızda çoğu müzik radyosu olmaya devam ediyorlar

(Proje Danışmanı, BİA)

BİA proje danışmanı, radyoların ezilenlerin erişimi anlamında daha önemli olduğunu belirtirken, BİA editörü ise toplumsal sınıfların internet karşısında kendi durdukları yeri sağlamlaştırmaya çabaladıklarını, bu yönden bakılacak olursa internete erişim konusunda yoksul ve yoksun kesimlerin pasif olarak değerlendirilemeyeceğini belirtiyor. BİA editörü sermaye grupları veya üst sınıfların tabi ki interneti kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalıştıklarını dile getiriyor ve ekliyor: “Altta olanlar yoksul ve yoksun kesimlerin de ben bu kadar da pasif olduğunu düşünmüyorum açıkçası. İnterneti yoksullara ulaştırmak için Türkiye’de devlet politikaları çok etkin bir biçimde yürütülüyor ama bir yandan da çeşitli kampanyalarla, Birleşmiş Milletler’in çalışmaları bu konuda devam ediyor. Bence insanlar burunlarını sokabildikleri yerlere sokmaya çalışıyorlar” diyor.

Yine birinci bölümde yer alan internetin yeni bir egemenlik süreci yarattığı eleştirilerine BİA yöneticileri ve çalışanları katılmıyor. BİA'nın işçilere, memurlara, çiftçilere, kısaca ezilenlere ulaştığını; ezilenlerin internet konusunda pasif olarak değerlendirilemeyeceğini söylüyorlar. Ancak burada yinede internetin insanlar tarafından ne amaçla kullanıldığının ön plana çıktığını belirtiyor; insanlar interneti gerçekten bilgiye ulaşmak için kullanırlarsa alternatif medyalarında ezilenlere, bilgiden yoksun olanlara daha kolay ulaşacağını ifade ediyorlar. Bianet yöneticileri ve çalışanları ezilenlere ulaşmada radyonun daha başarılı olduğunu kabul ediyorlar.

5.6. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ALTERNATİF MEDYA DAYANIŞMASI

Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle sermayenin de küreselleşmesi sonucunda tekelleşen holdingler ve ulusüstü şirketler medya piyasasında yerini alırken alternatif medyalar ise bu alanda küresel bir dayanışmanın yoksunluğunu yaşıyor. Ancak son yıllarda küresel bir alternatif medya dayanışması için çeşitli adımların atılmaya başlandığı gözleniyor. Bu dayanışmanın yavaş yavaş oluşmaya başladığını ve son zamanlarda Türkiye dışına çıktığını vurgulayan BİA koordinatörü küresel dayanışma için BİA olarak yaptıklarını şöyle anlatıyor:

Bu yıl ve önceki yıla kadar biz daha çok hem kendimiz işbirliği imkanlarını içeriden arıyorduk. Fakat şimdi gözümüzü Türkiye'nin dışına çevirdik, bu yıl içerisinde üç tane ortak çalışma teklifi aldık. Bir Akdeniz ölçeğinde, bir Avrupa ölçeğinde, bir de ikili ilişki olarak. Zaten öyle sanıyorum ki böyle olmadığı takdirde etkili olmakta eskisi kadar kolay olmayacak. Dolayısıyla ben uluslararası dayanışma ve işbirliğinin yolunun açıldığını görüyorum.

(Koordinatör, BİA)

İnternetin aracısı olduğu -dolayısıyla yeni iletişim teknolojilerinin aracısı olduğu- küreselleşme sürecinde hem üretimin hem de dayanışmanın küreselleşmesinin kaçınılmaz olduğunu belirten BİA koordinatörü küresel dayanışma konusunda verilebilecek en güzel örneğin Airbus Eylemi olduğunu

ifade ederek; “Airbus uçağının her bir parçası başka bir yerde üretiliyor. Dünyanın bir çok yerindeki taşeron firmalar aracılığıyla bu parçalar yapılıyor. Dolayısıyla Airbus işçisinin kendi hakkını savunabilmesi ancak küresel mekanizma üzerinden olacak. Tüm işçiler internet sayesinde bütün ülkelerde aynı anda eyleme geçerek ancak bunu başarabildiler. Yani küresel dayanışma sayesinde” diyor.

BİA proje danışmanı ise küreselleşme sonucunda oluşan G-7, G-8 ülkeleri gibi alternatif medyalarında yavaş yavaş G-7, G-8’lerini kurduğunu, sermayenin küreselleştiği kadar alternatif medya dayanışmasının da yavaş yavaş küreselleştiğini, böylece internet ortamında durumun eşitlendiğini ifade ediyor. Akdeniz Ağı, Akdeniz Kadın Gazeteciler Ağı, Dünya Kadın Gazeteciler Ağı gibi üç farklı uluslar arası projede yer aldıklarını belirten BİA proje danışmanı, bu dayanışmanın internet sayesinde sağlanabildiğini yoksa küresel bir dayanışmanın çok zor olacağını dile getiriyor.

Küresel anlamda alternatif medya dayanışmasının gün geçtikçe güçlendiğini belirten BİA proje danışmanı son zamanlarda yaşanan güncel bir örneğin bu konuda oldukça aydınlatıcı olduğunu söylüyor:

Örneğin geçtiğimiz aylarda Meksika’da bir kadın gazetecinin evine yaptığı haberlerle ilgili olarak polis baskın yapıyor. Taciz ediyor kadını. Dünya Kadın Gazeteciler Ağından birisi yazdı bize bunu gönderdi. Biz de daha fazla bilgi isteyerek bunu haberleştirdik. Protesto için de bir link koyduk. Böylece küresel dayanışma için bir şeyleri başarmış olduk. İran’da recm edilecek kadınların kurtarılması için de küresel dayanışma büyük destek sağlıyor.

(Proje Danışmanı, BİA)

Alternatif medya dayanışması hakkında benzer fikirleri savunan BİA editörü, alternatif medya dayanışmasının kolay olmadığını, hemen gerçekleştirilebilmesinin pek mümkün olamayacağını bildiriyor. Alternatif medya dayanışmasının kolay ilerlemediğini ancak çabaların devam ettiğini ifade eden BİA editörü, alternatif medya dayanışması hakkında şunları dile getiriyor:

Alternatif medya dayanışması sermayenin küreselleşebildiği oranda henüz küreselleşemedi ancak bu alanda çabalar var. Biz kendi çabalarımızla iki sene önce bir forum düzenlemiştik. Kimleri çağıralım diye düşünürken Avrupa'nın bir çok ülkesinden alternatif medya için kafa yoran irili ufaklı bir sürü yapı olduğunu keşfettik. Bunlarla dayanışma içerisine girebiliriz diye düşündük. Ayrıca bu konuda üniversitelerde akademik çalışmalar var. Haber ajansı olarak bakarsak küresel ölçekte IPS gibi bir örnek var mesela. Çok kolay değil ağır aksak ilerliyor bence ama küresel bir dayanışma için çeşitli çabalar var.

(Editör, BİA)

Çalışmanın önceki bölümlerinde yapılan alıntıda Albert (2006), alternatif medyanın başka alternatif medya projeleriyle destekleyici olması gerektiğini belirtmişti. BİA yöneticileri ve çalışanları da küreselleşmenin devam ettiği günümüzde küresel bir alternatif medya dayanışmasının oldukça önemli olduğunu ve bu konuda çeşitli çalışmalar yaptıklarını belirtiyorlar. Sermayenin küreselleşmesi kadar hızlı gitmese de küresel bir alternatif medya dayanışması için çaba gösterdiklerini ifade ediyorlar.

5.7. ALTERNATİF MEDYA KURULUŞLARININ YAŞADIĞI SORUNLAR VE ENGELLER

Alternatif medya kuruluşları ezilene, yerele, ses hakkından yoksun bırakılmışa, kısaca ötekine söz verme, iktidarları halk adına denetleme ve yeri geldiğinde eleştirme, halkı doğru bilgilendirerek kamuoyunun sağlıklı biçimde oluşmasını sağlama gibi amaçlarını yerine getirebilmek için mücadelesini devam ettirirken önemli sorunlar ve engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Alternatif medya kuruluşlarının yaşadığı iki büyük sorun ekonomik açıdan yeteri kadar destek görememesi ve karşılaştığı yasal engellerdir.

BİA koordinatörüne göre ekonomik sorunlar alternatif medya kuruluşları tarafından bir şekilde halledilebilmektedir. Ancak yasal engeller karşısında durmak, bu engelleri aşmak alternatif medya kuruluşlarının işini oldukça zorlaştırmaktadır. BİA koordinatörü yasal engelleri aşmanın imkansız

olmadığını ifade ederek; “Bir kere internet üzerindeki devlet tasarrufu, tam olarak yerleşmeyen internet mevzuatı ile birleşince yargıçlar pekala bir yazı dolayısıyla internet sitesinin tamamına erişim yolunu kapatabiliyorlar. Bu tabi iletişimin önündeki en önemli engeli oluşturuyor” diyor.

Yasal engeller dışındaki en önemli sorunun ekonomik sorunlar olduğunu dile getiren BİA koordinatörü kendilerinin bu konuda oldukça şanslı olduklarını dile getiriyor:

Şimdi biz ekonomik açıdan bir miktar şanslıyız. İnternette yayın yapan diğer sitelere göre daha başından beri biz bir ticari girişim olmadığımızı söyledik. TMMOB'nin kendi enformasyonunu topluma açabilmek için yol ararken ortaya çıkmış bir proje olduğumuz için biz yerel ve uluslararası hibelerden yararlanarak başladık. Sonra da böyle devam etti. Fakat tabi ki bu hibelerden yararlanabilmek bakımından herkes aynı şansa sahip olamayabilir. Çünkü biz kendimize hak haberciliği, haklara dayalı hakları gözetleyen habercilikle yeni bir yol yarattık. Bu da ilgili uluslararası kuruluşların bize destek olmalarına yardımcı oluyor.

(Koordinatör, BİA)

Ekonomik sorunları aşmada birçok alternatif medya kuruluşunun ya da bu işe adım atmak isteyenlerin kendileri kadar şanslı olmadığını açıklayan BİA koordinatörü, sorunun hibelerle ve yardımlarla çözülemeyeceğini, kamu kaynaklarının bağımsız yayıncılık ve özgür habercilik için işe giren yurttaşlara karşılıksız aktarıldığı yeni bir düzenlemeyle ancak ekonomik sorunların ortadan kaldırılacağını söylüyor.

Ekonomik sorunlar dışındaki son ve en önemli sorunun eğitim meselesi olduğunu belirten BİA koordinatörü ekliyor: “Bizim bu açıdan bir şikayetimiz yok. Hem kendi iç eğitimimizi bir mesele olarak ele alıyoruz. Hem öte yandan yerel gazetecilerle birlikte çalışarak onların eğitim süreçlerinde birlikte biz de kendimizi eğitiyoruz. Hem de arkadaşlarımızın büyük bölümü iletişim fakültelerinden mezun olarak gelen arkadaşlardan oluşuyor. Fakat bunun böyle olmadığı çok fazla yayın var. Bağımsız yayıncılık üstelik sadece internette değil. Türkiye’de 1200 kadar radyo var, 5000 kadar süreli yayın var, 250 kadar televizyon var. Bunların çok az bir bölümü eğitilmiş insan kullanıyor. Tabi bu bilginin yurttaşlara ulaşması için geçmesi gereken süreçlerin eksik,

kusurlu, çarpık olmasına yol açabiliyor. Böyle olunca da dezenformasyon enformasyonun yerini alabiliyor.”

BİA proje danışmanı ise konuya farklı bir açıdan yaklaşarak yasal engeller, ekonomik sorunlar ve eğitim meselesinin dışında geleneksel medyanın internet versiyonunun bütün bu engellerden daha fazla zarar verdiğini, çünkü kendilerinin itiraz ettikleri habercilik anlayışının, internette üremeye ve insanları etkilemeye devam ettiğinin altını çiziyor. Geleneksel medyanın internet versiyonlarının da kendilerine ilk yıllarda karşı çıktığını vurgulayan BİA proje danışmanı ekliyor; “Onlar bizden zaman zaman hoşlanmayabiliyorlar. Ama BİA tarihi açısından baktığında 8 yılımızı doldurduk. Bu 8 yıl içinde ortaya çıkan durum şu. Başlangıçta itiraz ve bizi engellemeye yönelik çabalar vardı. Şimdi artık biz onlar için mali portföy açısından ve kapsayıcılık açısından bizi büyük bir tehlike olarak görmüyorlar. Hatta kimi zaman haberlerimizi de kullanıyorlar. Yaptığımız raporlar kimi zaman çok önemli. Onları da yayınlatabiliyorlar. Biz ne onları rakip gibi görüyoruz. Ama iyi şey yapmadıkları zaman, genel habercilik ilkelerinin dışında davrandıklarında –ki bu çok fazla oluyor- bununla ilgili biz zaten medya kritik yazılarımızla onları uyarmaya devam ediyoruz. Zaman zaman da dinliyorlar bizi”.

BİA editörü ise proje danışmanının aksine geleneksel medyanın internete girmiş olmasının alternatif medya önünde bir engel oluşturmadığını, ana akım medyanın web sitesi kurmasının geleneksel medyada yer alan haberlerin internet versiyonuna aktarımından başka bir işlev görmediğini dile getiriyor. Ancak BİA editörü geleneksel medyanın internet versiyonlarının alternatif medya kanalları önünde bir engel oluşturmadığını söylese de, hemen sonrasında sözlerini şöyle devam ettiriyor: “Ancak internet alanına hiç girmeselerdi tamamen boş bıraksalardı o zaman alternatif medya için yayılacak çok daha geniş bir alan ortaya çıkardı”.

5.8. ALTERNATİF MEDYANIN SİSTEMİN DEŞİFRESİNDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ

Hükümetlerle olan iyi ilişkileri nedeniyle sistemin zarar görmesini istemeyen, bu yüzden sistemin eksiklerini olabildiğince kapatmaya çalışan, - bu nedenle Freire'nin deyimiyile ezenden yana olan - karşılığında ise yeni çıkarlar elde etmeyi planlayan geleneksel medya karşısında, sistemin deşifasyonu sürecinde alternatif medya oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Alternatif medya kanalları hükümetleri uyguladığı yanlış politikalarla eleştirerek, geleneksel medya kanallarının çıkarları nedeniyle yapmakta çekindiği ezilenlere ses imkanını vererek ve eleştirel medya okur yazarlığını güçlendirerek Freire'nin pedagojisinde önemli bir yer tutan sistemin deşifre edilmesi sürecine büyük bir katkı sağlamaktadır. Çalışmanın varsayımlarında yer alan alternatif medyaların sistemin deşifreyonuna katkı sağladığı savını BİA yöneticileri ve çalışanları da desteklemekte, sistemin deşifre edilmesine haklar temeli üzerinden katkı sağlamayı arzuladıklarını belirtmektedirler.

BİA koordinatörü, Freire'nin sistemin deşifre edilmesi dediği meseleyi kendilerinin haklar yönünden yakaladığını belirterek, ekliyor:

Biz haberlerimizi yaparken sürekli olarak haklar üzerinden hareket ediyoruz. Örneğin bir adam bir kadını öldürdü. Bu bir haber fakat burada yaşam hakkı ihlali, erkek egemenliği ve ev içi şiddet var. Bu taraftan deşmeye başladığımız zaman biz bu tip her haberde erkek egemenliğine dayalı bir aile düzeninin ve toplum düzeninin gözeneklerini deşmeye ve açığa çıkarmaya başladığımızı hissediyoruz. Öte yandan bu kadının haklarını kim koruyordu ona baktığımız zaman Türkiye'deki kadın politikası ile yüzleşiyoruz. Erkek kadını öldürmüş ama öte yandan o da işkenceye uğramışsa başka bir hak ihlali içinde hak ihlali süreciyle karşılaşılıyor. Nihayetinde bunun yoksul bir çevrede ortaya çıkmış olması onlara başka bir seçenek bırakılmamış olmasını gözlemeye başladığımız zaman neoliberal politikaların derinleştirdiği eşitsizlikler ve yoksunluklar ile yüz yüze geliyorsunuz. İşte bunların dini saiklerle işlenmeye başladığı zaman Türkiye'deki yükselen muhafazakarlığın erkek egemenliğini pekiştirmesini irdeliyoruz. Tüm bunların iç içe geçtiği bu yumağı deşmeye başlıyorsunuz.

(Koordinatör, BİA)

BİA koordinatörü yaptıkları tüm haberlerde bu örnekte yer aldığı gibi haklar üzerinden hareket ettiklerini bir kez daha yineleyerek, eğer bu bakış açısına sahip olunmazsa bu haberin tıpkı geleneksel medyada yer aldığı gibi bir bireysel trajedi olarak görüleceğini ifade ediyor. Haklar açısından bu habere yaklaşıldığında yolunda gitmeyen, aşağıdaki sesinin kısıldığı, duyurulmadığı bir iletişim sürecini tersine çevirme imkanını yakaladıklarını dile getiren BİA koordinatörü, tüm haberlere haklar açısından yaklaştıklarında, haber örgüsünü haklar temeli üzerine kurduklarında sistemin deşifresine önemli bir katkı sunduklarını, böylece ezilenlerin olduğu yerden dünyaya bakmayı sistematik bir metodolojik ilke olarak benimsediklerini söylüyor.

BİA proje danışmanı ise sistem lafını hemen hemen hiç kullanmamalarına rağmen aslında yaptıkları işin tamamen sistemin deşifre edilmesi amacını taşıdığını belirtiyor. Bu yüzden zaman zaman sayfalarının çok kara olduğunu düşündüklerini dillendiren BİA proje danışmanı, sadece sistemin deşifre edilmesinin çok umutsuzluk yarattığını, bu yüzden sadece mağdur yayını yapmamaya dikkat ettiklerini, sistemin deşifre edilmesinin yanında direniş ve mücadeleyi de aynı zamanda ön plana çıkarttıklarını anlatıyor. BİA proje danışmanı, özellikle kadın odaklı habercilikten örnek verilecek olursa; kadına yönelik hak ihlallerinin haberleştirilmesinde tam bir mağdur haberciliği yapıldığını, kadının kurban haline getirildiğini açıklayarak, kendilerinin kadın platformlarının, kadın kurultaylarının yaygınlaştırılmasında, duyurulmasında ön ayak olarak mücadeleyi öne çıkarmaya çabaladıklarını söylüyor.

BİA editörü ise sistemin deşifre edilmesi sürecinde BİA olarak birkaç yoldan bunu yapmaya çalıştıklarını belirterek, bu yolları şöyle açıklıyor:

Birincisi ana akım medyanın doğası gereği giremeyeceği yerlere burnumuzu sokmaya çalışarak deşifreye yardımcı oluyoruz. İkincisi spesifik olarak iletişim alanıyla ilgili ana akım medyanın bir gözlem işlevi gördüğü söylenebilir. Onun işleyişini ve neyi neden yaptığını açığa çıkarmaya çalışarak yine deşifre sürecine yardımcı olduğumuz söylenebilir. Bunların dışında belki yine sistemin kendi doğası gereği el atmayacağı kavramsallaştırmaları ortaya çıkararak, kadın

hakları ve çocuk hakları gibi meseleleri gündeme taşıyarak sistemin deşifrasyonuna çabılıyor olabiliriz.

(Editör, BİA)

5.9. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN İNTERAKTİF ÖZELLİĞİ VE DİYALOG SÜRECİ

Alternatif medya kanalları Freire'nin bahsettiği sistemin deşifrasyonu sürecinde oldukça önemli bir rolü üstlenirken, yine Freire'nin pedagojisinde önemli bir sac ayağı olan diyalog sürecini de interaktif özelliği sayesinde öne çıkarmaktadırlar. Yeni iletişim teknolojilerinin, interaktif özelliğini iyi kullanmaya çalışan alternatif medya kanalları, ses imkanından yoksun olanlara makaleler, köşe yazıları, haberler yoluyla kanallarını açmakta ve onlara ses imkanı sunmaktadırlar. Aynı zamanda alternatif medya kanalları kurum içinde hiyerarşiye önem vermeksizin, herkesin eşit şartlarda katılabildiği, kimsenin makamı veya ünvanı sebebiyle kimsenin söz hakkını gasp etmediği bir diyalog sürecini yaratmaya çalışarak kararları beraber almaya özen göstermekte, böylece herkesin eşit olarak katıldığı bir süreç sonunda içeriklerini belirlemekte ve hayata geçirmektedirler. Bu sayede alternatif medya kanalları interaktif özellik sayesinde ezilenin adına konuşmanın yerine, ezilenin kendisinin konuşmasını sağlamakta ve söz hakkının gasp edilmesinin önüne geçmekte ve yine kurum içinde olumlu bir diyalog ortamı yaratarak kararların ortak alınmasını sağlamaya çaba sarf etmektedirler.

BİA koordinatörü, interaktif özelliği kullanarak ezilenlere söz hakkı verebilmek için önemli bir çaba sarf ettiklerinin, özellikle insanlardan makaleden çok haber beklediklerinin, kadınların, çocukların, sınıfların görünür kılınabilmesi için bire bir onları konuşturmayı planladıklarının altını çiziyor. Son zamanlarda CNN Türk kanalında yurttaş gazeteciliği adı altında vatandaşlardan haber beklendiğinin duyurulduğunu belirten BİA koordinatörü, ancak yurttaş gazeteciliğinin bu örnekte saptırıldığını vurguluyor ve ekliyor:

Vatandaşlar ilginç buldukları şeyleri bize yollasın diyorlar. Halbuki yurttaş gazeteciliği yurttaşın derdi ve ihtiyaçlarının olduğu yerden haber yapmaktır. Tabi ki sıradan yurttaşlar aracılığıyla haber yapmak önemlidir. Ancak bunların CNN'e gönderdikleri kazalar, cinayetler, garibanlık haberleri. Halbuki yurttaş gazeteciliği öyle değil. Bunu da dejenere etmek yönünde bir eğilim var. Fakat bu şuradan kaynaklanıyor. Onlar biliyorlar ki burada bir alt akıntı var. Bu alt akıntıya kulağı kapatmak o kadar doğru değil. Buna kulağımız açık diye sinyal vermek istiyorlar. Ama tabi ki o sinyal kendi tabiatlarına, dolayısıyla sistemin tabiatına uygun oluyor. Sonuç olarak bu soruya güvenle diyebilirim ki biz zaten tercihlerimizi ezilenden yana yapmış durumdayız. Kadını, çocuğu, sınıfı, yoksulluğu görünür kılmaya çabalyoruz. Ama sadece yakınmak değil. Aynı zamanda onların mücadelede kazandıkları başarılar ile bunun tersine çevrilebileceğinin de gösterilmesini sağlamak istiyoruz. Çünkü onu da yaygın medya yapmıyor.

(Koordinatör, BİA)

Herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bir diyalog ortamını BİA içinde de sağlamaya çabaladıklarını ifade eden BİA koordinatörü, bunu tamamen başarabildiklerini söylemenin inandırıcı olmadığını, ancak bunu sağlamayı amaçladıklarını belirtiyor. Tam da bu noktada birinci bölümde belirtilen ve varsayımlarda da yer alan alternatif medyaların eşit bir diyalog süreci yaratmak için çaba harcadıkları, bu süreci tam olarak yakalayamasalar da çabalarının olumlu olduğu ispatlanmaktadır. Karar alma süreçlerinde editöryal konularda mümkün olduğunca eşit bir diyalog ortamı yakaladıklarını söyleyen BİA koordinatörü, ayrıca üçer ayda bir editörlerle, yayın yönetmenlerini rotasyona tabi tuttuklarını, bu rotasyona muhabirleri de ekleyeceklerini dile getirerek; "Bu rotasyonların faydası olacağını düşünüyorum. Böylece editörler daha da mükemmelleşecek hem de her ayrıntıyı biliyor olacaklar. Böylece rotasyon döndükçe ücret eşitsizlikleri de giderilmiş olacak. Bu bizim için oldukça iyi. Herkese eşit söz hakkı bu açıdan var" diyor. BİA içerisinde her türlü karar mekanizmasının böyle yatay bir şekilde ilerlemediğini de itiraf eden BİA koordinatörü, her kurumun tabiatından kaynaklanan dikey karar alma süreçlerinin BİA içinde de yer aldığını, genellikle editöryal süreçlerin yatay karar alma süreçleriyle ilerlediğini ifade ediyor. BİA koordinatörü sonuç olarak

herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bir diyalog sürecinin editöryal süreçlerde yakalandığını vurgulayarak, “BİA’yı bir komünden ziyade bir işyeri olarak görme eğilimi daha güçlü. Bu yüzden dikey süreçlerin devreye giriyor” diyor.

BİA proje danışmanı ise tıpkı BİA koordinatörünün söylediği gibi herkesin kendi sözünü söylemesini sağlamaya çabaladıklarını, bu yüzden dışarıdan gelen makale, haber ve diğer enformasyonları yayınlamaya çabaladıklarını vurgulayarak, olaya başka bir açıdan daha yaklaşıyor. BİA proje danışmanı, sendikaların, sivil toplum örgütlerinin ancak bir yamuk yaparlarsa ya da bu sendikalarda, örgütlerde bir acayiplik meydana gelirse geleneksel medyada manşet olabildiklerinin altını çizerek, sendikaların, sivil toplum örgütlerinin yayınladıkları basın açıklamalarına, bildirilerine özel bir kıymet vererek bu açıdan da ezilenin kendi sözünü söylemesine bir katkı sunduklarını, bunun görünmese de önemli bir katkı olduğunu ifade ediyor. Yine BİA proje danışmanının bu sözleri, çalışmada yer alan “alternatif medya kanallarının ezilenlere kendi sözünü söylemesi için bir fırsat sağladığı” tezini kuvvetlendirmektedir.

Haber toplantılarında, editöryal süreçlerde açık toplantı mantığını uygulayarak, sekreterin, işleri yoğun değilse idari personelinde katılımını sağlayarak diyalog açısından geleneksel medyadan farklı bir model yarattıklarını dillendiren BİA proje danışmanı, işe alınmalarda, işten çıkarmalarda bile herkesin görüşünün alındığı bir sistemi oturttuklarını söylüyor. Sadece editöryal süreçlerle kalmayıp, bu diyalog ortamını diğer süreçlere de aktarmayı amaçladıklarını anlatan BİA proje danışmanı “Ama bu ne kadar iyi, ne kadar başarılı dersiniz bu zor bir soru. Bunun yüzdesini vermek mümkün değil. Ama ben aşama kaydettiğimizi, çalışmalarımızı diyalog ile yürüttüğümüzü, sorunlarımızı diyalog ile çözdüğümüzü görüyorum” diyor.

BİA editörü de interaktif özellikleri kullanarak BİA’yı ezilenlere açma konusunda, haberi oluştururken haberin öznelerine söz hakkı vermek konusunda hem fikir olduklarını, ancak haberlerin ve makalelerin gazetecilik

filtresinden geçirilmeden olduğu gibi yayınlanmasının doğru olup olmadığını kendi aralarında tartıştıklarını vurguluyor. Prensip olarak tüm BİA çalışanlarının bu konuda hem fikir olduğunu bir kez daha belirten BİA editörü bunun nasıl tam olarak başarılacağını hala tartışıldığını anlatıyor. BİA içerisinde diyalog ortamından söz etmenin mümkün olduğunu, hiyerarşinin genellikle kullanılmadığını ifade eden BİA editörü, ekliyor: “Hiyerarşi hemen hemen hiç kullanılmıyor. Ayrıca yazı işlerinde özellikle dönüşümlü olarak herkesin her görevi yapmasını sağladık. Bu bizim için oldukça önemli bir süreç. Okurlar bakımından bütün okurların katkısına açık olduğumuzu da açıkça ilan ettik. Katkılarda yavaş yavaş gelmeye başladı git gide artıyor” diyor.

5.10. ALTERNATİF MEDYA VE KÜLTÜREL EYLEM

Küreselleşme sürecinin oluşturduğu, kapitalizmin git gide daha fazla kültürel bağlamlara sızarak tamamen tüketim kültürünü zihinlere kazıdığı kültürel istila ortamında alternatif medya kanalları, sosyal dışlanmış olarak görülen ezilenlerin ifadeleriyle haber kalıplarını kurmakta, onların ifadeleriyle haber örgüsünü oluşturarak kültürel istilaya karşı kültürel eylemi teşvik ederek küreselleşmenin oluşturduğu bu duruma cevap vermektedir. Geleneksel medya kanallarının genellikle haberlerini atladığı ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse görmezden geldiği sendika haberlerini, işçi ölümleri haberlerini, kadın hakları haberlerini alternatif medya kanalları sadece vermekle kalmamakta, aynı zamanda işçilerin, kadınların ifadeleri ve kültürleriyle haber kalıplarını oluşturmakta, birlik ve örgütlenme açısından kadınlara, çocuklara, işçi sınıfına bir fırsat sunmaktadır.

BİA koordinatörü ezilenlerin ifadelerini ve kültürlerini haber kalıplarına yansıtmayı öncelikle belirterek, bu durumu daha önce de söylediği metadolojinin bir parçası kabul ettiklerini ifade ediyor. BİA koordinatörü haber örgülerini kurarken olayların öznelere insan diyerek geçmediklerini özellikle vurguluyor ve ekliyor: “O insanlar kimler? İşçiler, çiftçiler, kadın çiftçiler, erkek çiftçiler, çocuklar bütün bunları belirtiyoruz. Biz özellikle kadınların, çocukların ve emekçilerin görünür kılınması diye bir dert ile meşgulüz. Dolayısıyla bu

ister istemez bizim sosyal olarak baktığınızda önce göreceğimiz şeyleri bize işaret ediyor. İkincisi göstermemiz gereken şeyler bakımından bize bir pozitif ayrımcılık ilkesi dayatıyor. Dolayısıyla biz sosyal süreçlere baktığımız zaman yoksulları, kadınları, çocukları, göçmenleri, ezilen milliyetleri, ezilen kimlikleri bir pozitif ayrımcılık içinde ele alıyoruz.” Pozitif ayrımcılık ilkesi ile sadece ezilenleri görünür kılmakla yetinmediklerini dile getiren BİA koordinatörü aynı zamanda haber siyasetini kurarken ya da haber dilini oluştururken ezilenlerin bu dili kurduğu yerden bakmaya çabaladıklarının altını çiziyor ve bir örnek veriyor:

Örnek verecek olursak geleneksel medya kanallarının özellikle kavramsallaştırdığı ekonomik yeniden yapılanma yerine biz ona neoliberalizm demeyi tercih ediyoruz.

(Koordinatör, BİA)

BİA proje danışmanı da kültürel eylem kapsamında hareket etmeye çalıştıklarını, ezilenlerin örgütlenmeleri için en azından bir dayanışma ortamı kurmaya çalıştıklarını dillendiriyor. En son gündemde olan Tuzla Tersanesi olaylarını örnek veren BİA proje danışmanı, bu konuya sendika, örgütlenme, işçi hakları kapsamında yaklaştıklarını, bu konuda işçilerin bir dayanışma, birlik ve örgütlenme kurması gerektiğini onların ifadeleri ve dilleriyle oluşturdukları haberlerle yansıtmaya çalıştıklarını belirtiyor. Tersane işçisi içinde, medya çalışanı içinde, ezilen kadınlar veya çocuklar içinde aynı hassasiyeti gösterdiklerini vurgulayan BİA proje danışmanı, haber dillerini oluştururken kültürel eylem kapsamında onların ifadelerini ve kültürlerini ön plana çıkarmaya çalıştıklarını dile getirerek sözlerine şöyle devam ediyor: “Bizim için bunu yapmak çok özel bir durum değil. Zaten hep ezilenlerin ifadelerini, kültürlerini, onların dillerini haber dilinde, örgüsünde yansıtmaya çalışıyoruz.”

BİA editörü de benzer görüşleri paylaşıyor ve şunları söylüyor:

Tam da bu söylediğiniz şeyi yapmaya çalışıyoruz aslında. Haberin tarafsız olmayacağını bilerek ezilenlerin, yoksunların olduğu yerden habere bakmaya çabalıyoruz. Dolayısıyla

*bunun için haber dilini de buna göre kurmaya çalışıyoruz.
Haberin bakış açısını da oradan kurmaya çalışıyoruz.*

(Editör, BİA)

Ezilenlerin baktığı yerden, onların ifadeleriyle haber dilini oluşturmak için hassas davrandıklarını vurgulayan BİA editörü, bu hassasiyet sonucunda BİA editörler masasının kullandığı bir yazım kılavuzu ve rehberin ortaya çıktığını söylüyor. BİA yöneticilerinin söyledikleri ve özellikle BİA editörünün belirttiği ezilenlerin baktığı yerden habere bakmak için oluşturulan yazım kılavuzu tam da birinci bölümde belirtilen alternatif medyaların ezilene ses verdiği, ezilenin baktığı yerden haber örgüsünü oluşturduğu gibi savları ispatlamaktadır.

5.11. ALTERNATİF MEDYANIN İŞBİRLİĞİ VE ÖRGÜTLENME SÜRECİNE KATKISI

Alternatif medya kanalları, kendilerini medya ve toplumsal faaliyeti örgütlemeyi amaçlayan projenin bir parçası olarak gördükleri için sadece varlığını devam ettirme kaygısını taşımamaktadırlar. Aynı zamanda medya alanının ve toplumun örgütlenmesi için çaba harcamayı da kendilerine dert edinmişlerdir. Bu görevi çoğu zaman birebir örgütlenme olarak yerine getirmeseler de, gerek eğitim çalışmaları, gerek düzenledikleri konferanslar, paneller yoluyla, gerek yaptıkları yayınlarda örgütlenmenin önünü açarak gerçekleştirmeyi, örgütlenmeye destek olmayı, en azından örgütlenme için dayanışmayı sağlamayı gerçekleştirmek istemektedirler.

BİA koordinatörü örgütlenme sürecinde özellikle eğitimler vasıtasıyla yerel gazetecilerle dirsek temaslarının olduğunu belirterek, aynı zamanda Türkiye Gazeteciler Cemiyeti gibi merkezi kuruluşlarla, hak ihlalleri konusunda Unicef gibi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde olduklarını söylüyor ve Türkiye’de yer alan merkezi kuruluşların işbirliği konusundaki kaygılarının düşük olmasından yakınıyor. Örgütlenme konusunda bu kuruluşlar dışında kadın dernekleri, öğretim üyeleri derneği, üniversitedeki akademisyenler ile

alışmalar yapmaya çalıştıklarını ifade eden BİA koordinatörü, örgütlenme süreci ile birebir uğraşmalarının g ve kaynak açısından zor olduğunu belirtiyor ve örgütlenme için yapabildiklerini şöyle özetliyor:

Diyebilirim ki bizim etkinlik göstermemiz gereken bir alan varsa o alanda varolan sosyal kurumları öncelikle ele alıyoruz. Fakat biz kendimiz gücümüz ve kaynağımız örgütlemeye yeterli olamayacağı için biz rgtleyicilikle uğraşmıyoruz, biz kimseyi rgtlemiyoruz. Fakat bizim oluşturduğumuz gevşek ağ manevi ilgiyi esirgemediğimiz için bir çeşit görünmeyen bir örgüt gibi iş görüyor.

(Koordinatör, BİA)

BİA koordinatörü işbirliği, örgütlenme ve dayanışma konusunda yaptıklarının bunlarla sınırlı kalmadığının altını çizerek, 6 sene boyunca yasalarla başı derde giren gazetecilere ücretsiz hukuksal danışmanlık desteği verdiklerini, bu desteğin gazetecilerle BİA arasında ve tüm gazeteciler arasında birbirini kollama vasıtasıyla manevi bağ oluşmasına yardımcı olduğunu söylüyor. İşbirliği, rgtlenme ve dayanışma konusunda BİA açısından bir sonuç çıkarılmak istenirse BİA'nın bir gazeteci derneği veya kampanya kuruluşu gibi hareket etmediğini vurgulayan BİA koordinatörü, fakat bunları yapmak isteyenler için gerekli desteği sağladıklarının yadsınamayacağını ifade ediyor.

BİA proje danışmanı da alternatif medya kanalı olarak ilk ortaya çıktıklarında yerel medya tarafından kendilerinden bir rgtleyicilik görevi beklendiğini, ancak BİA'nın bir örgüt değil ağ olduğunun daha sonra farkına varıldığını belirtiyor. BİA'nın oluşturduğu bu gevşek ağın yılın çeşitli zamanlarında forumlar, konferanslar, paneller yoluyla yerel gazetecileri, alternatif medya için çalışanları, ezilenlerin sesini duyurmak isteyenleri, yurtdışından gelen alternatif medya ile ilgilenen gazetecileri bir araya getirdiğini dile getiren BİA proje danışmanı, aslında bu durumunda örgütlenme açısından önemli bir şans olduğunu belirtiyor. BİA proje danışmanı BİA'nın bir alternatif medya kanalı olarak üretim temelinde dayanışmayı amaçladığını vurgulayarak ekliyor: "Alternatif medya konusuna gönül vermiş, ezilenin sesi olmaya gönül vermiş insanların toplandığı bir

ortam var. Bu ortamlar örgütlenme için bir şans. Örneğin Ankara'da herkesi topluyoruz. İzmir'de bir toplantı yapıyoruz, Türkiye'nin her tarafından insanlar geliyor. Ya da bölgesel olarak bunu yapabiliyoruz. Bir araya geldiklerinde aslında bu örgütlenme meselesini kendileri yapabilirler” diyor. Bu noktada çalışmanın önceki bölümünde belirtildiği gibi BİA yöneticileri ve çalışanları da alternatif medyanın bir örgüt olmadığını, alternatif medya kanallarının gevşek bir ağ yaratarak örgütlenme ve eylem safhası için gerekli olan buluşmayı sağlayacağını belirtiyorlar. Birlik, örgütlenme ve pratiğe geçirme safhası öncesinde tartışma platformu, düşüncelerin açıklanması gibi ön safhaya hizmet ettiklerine inanıyorlar.

BİA editörü de işbirliği ve örgütlenme konusunda benzer görüşleri ileri sürerek, alternatif medya kanallarının yapabileceği şeyin herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bir alan açarak, örgütlenmenin bu alanda oluşmasını sağlamaktan ibaret olduğunu belirtiyor. Bunun dışında alternatif medya kanallarına bir örgüt işlevi yüklemenin doğru olmayacağını dillendiren BİA editörü, “Bunu yapamaz zaten. Ancak tartışmanın yürüdüğü bir alan açmaksa bunu yapabildiğini düşünüyorum. Yapması gereken şey de zaten bu.” diyor.

5.12. BİA'NIN ETİK KONUSUNA YAKLAŞIMI VE GELECEK HEDEFLERİ

BİA projesini yönetenler, holdingleşen ve git gide ticarileşen geleneksel medya kanallarının sorumlusu olduğu etik açıdan çökmüş olan mevcut gazetecilik anlayışını dönüştürmeyi amaç edindikleri için medya etiği konusunda oldukça hassas yaklaşıyorlar. BİA koordinatörü medya etiği konusunda yaptıklarını şöyle anlatıyor:

Etik konusunda iki şey yapıyoruz. Birincisi nasıl yapılması gerektiğine dair her gün onlarca canlı örnek ortaya koyuyoruz. İkincisi bu konuda eğitici yayınlar ve temaslar yapıyoruz. Yerel medyaya yaptığımız eğitim çalışmaları ve yaygın medyaya yaptığımız eleştiri metinleriyle bunu yapmaya çabalıyoruz. Onun dışında özellikle kadın, çocuk ve insan hakları editörlerimiz, kadın ve çocukların ele alınışları bakımından etik dışı olan bütün haberleri, özellikle yaygın medyanın çok

okunan ya da çok izlenen kesimin gördükleri hataları derhal haberleştirip parmak sallayarak falan değil doğrusunun nasıl yapılacağını göstererek yapmaya çabalyorlar.

(Koordinatör, BİA)

Bu konuda sadece geleneksel medya kanallarının hatalarını görmekle yetinmediklerini ifade eden BİA koordinatörü, her sabah yaptıkları toplantılarda etik konusunda kendi yaptıkları hataları ve kusurları da masaya yatırdıklarını, bu durumu düzeltmenin ya da bir daha tekrarlamamanın yollarını aradıklarını söylüyor.

BİA proje danışmanı da etik açıdan bakıldığında BİA'nın yaptığı her haberin iyi bir örnek oluşturduğunu dile getirerek, etik konusunda yanlış bir şeyler yaptıklarında okuyucuları tarafından hemen uyarıldıklarını belirtiyor. Okuyucularının etik konusunda yazdıkları yazılarla BİA'ya önemli katkılar sunduğunu vurgulayan BİA proje danışmanı, okuyucuların yaptıkları yanlışlarda "Pardon bunu böyle yapmamalıydınız. Ben böyle düşünmüyorum" diyerek uyardıklarını, yapılan uyarıların dikkate alınarak BİA çalışanları tarafından toplantılarda tartışıldığını ve mutlaka okura geri dönülerek bir cevap yazısının yazıldığını anlatıyor.

BİA editörü de etik konusunda çok hassas olduklarının özellikle altını çizerek, BİA olarak sonuçları iyi bile olsa hiçbir sonuca etik dışı yollardan ulaşmaya çabalamadıklarını, bunun içinde birbirlerini etik konusunda sürekli olarak denetlemeye özen gösterdiklerini ifade ediyor. Türkiye'de medya etiği konusunda ciddi bir örgütlenme olmamasından yakınan BİA editörü, etik konusunda Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Basın Konseyi gibi birkaç kuruluşun olduğunu, ancak bunların yaptırım güçlerinin sınırlı olması dolayısıyla etik konusunda caydırıcılıkları bulunmadığını belirtiyor. BİA olarak gerek Türkiye'de yer alan gerekse uluslararası alanda yer alan örgütlenmelerin etik konusunda çizdikleri sınırlara uymaya çalıştıklarını dillendiren BİA editörü, bu konuda bir adım daha ileriye giderek medya etiği denilen şeyin her zaman gazeteciler arasında bir tartışma meselesi olması için çaba gösterdiklerini söylüyor.

BÍA koordinatörü, BÍA projesi ile ilgili olarak gelecekle ilgili çeşitli planları olduğunu, televizyonun kimi özelliklerini devralarak ses ve videoyu birleştiren bir haber sitesi olmayı amaçladıklarını, böylece tam manasıyla ezilenlerin medyası haline gelmek istediklerini belirtiyor. 7-8 senedir uyguladıkları yerel medya eğitimleri sayesinde belli bir birikime ulaştıklarını ifade eden BÍA koordinatörü, “Gazetecilikle meşgul olan hem de gazeteciliğe heves edenlerin iletişim fakültelerinden elde edemedikleri bilgileri elde edebilecekleri sürekli bir okulumuz olsun istiyoruz. Bu eğitim meselesini hep önemsiyoruz. Çünkü iletişim fakültelerinin de genel geçer etik kurallar dışında yurttaş odaklı haberciliğe, eleştirel bir gazeteciliğe yönelmedikleri için genel olarak piyasanın istediği türde bir eğitime gelecekte daha çok maruz kalacaklarını düşünüyorum” diyor. BÍA koordinatörü bu amaçların dışında yaptıkları iş dolayısıyla sürekli olarak biriken içeriği haber dergisi, kitaplar, albümler, seçkiler olarak yazılı materyale dökmek istediklerini, sadece İngilizce’ye çevrilen yayınlarını bir çok dilde ve portalda yayınlamak istediklerini, yurtdışı alternatif medyalarla bu sayede ortak portallar kurmayı amaçladıklarını söylüyor.

BÍA proje danışmanı ise BÍA’nın geleceği açısından bakılırsa en önemli amaçlarının Unicef’le ortaklaşa yaptıkları çocuk odaklı habercilik, kadın odaklı habercilik ve hak odaklı habercilik konularının ders olarak müfredata girmesini sağlamak olduğunu belirtiyor. İletişim fakültelerinde hak odaklı habercilik, kadın odaklı habercilik, çocuk odaklı haberciliğin altlarının çizilmesi gerektiğini vurgulayan BÍA proje danışmanı, üniversitelerden çeşitli itirazlar gelse de yapılan toplantılar sonucunda üniversiteleri bu konuda ikna etmeyi başardıklarını anlatıyor. Bunun dışında BÍA projesi ile ilgili birçok hayalleri olduğunu dile getiren BÍA proje danışmanı aslında en önemli amaçlarının bu işi gençlere devretmek olması gerektiğini söylüyor ve ekliyor “Her yerden özellikle gençlerin gelmeleri, bize buradan hadi artık siz evinize gidin, biz işlere el koyuyoruz demelerini istiyoruz. Gençlerin bu işe el atarak medyayı dönüştürmesini istiyoruz. Alternatif medya belki bir örnek sunabilir. Ancak biz ana akım medyaya sırtımızı çevirip başka bir şey yapamayız. Ana

akım medyanın dönüştürülmesi meselesi aslında çok önemli bir mesele. Gençleri bu konuda ne kadar etkiliyoruz, geleneksel medyayı dönüştürmek için onları ne kadar harekete geçirebiliyoruz buna bakmak gerekli” diyor.

6. BİA İNTERNET SİTESİNİN WEB SAYFASI ANALİZİ

6.1. BİA İNTERNET SİTESİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

BİA internet sitesi, **www.bianet.org** adresinde kuruluş konferansının yapıldığı 13 Ocak 2001 tarihinde hizmete açılmıştır. BİA'nın site haritasına bakıldığında sitenin, sol yanında yer alan *Haberler* ana başlığı altında yirmi altı ana köprüden (link)⁴⁹ oluştuğu görülmektedir. Yirmi altı ana linkin dışında *Gündemdekiler* kısmı ile *Medya Kitaplığı*, *STK Etkinlik Takvimi*, *Fotoğraf Galerisi*'nin olduğu linkler de göze çarpmaktadır. BİA'nın internet sitesinde yer alan yirmi altı ana link, azınlıklarla ilgili haberlerinin yer aldığı *Azınlıklar*, belediyelerle ilgili haberlerin yer aldığı *Belediye*, BİA'nın yerel medya eğitim çalışmaları ile ilgili bilgilerin, programların ve haberlerin yer aldığı *BİA Eğitimleri*, BİA'nın medya gözlem raporları, bu raporlarla ilgili haberlerin yer aldığı *BİA Medya Gözlem*, bilim-teknoloji-akademi ile ilgili haberlerin yer aldığı *Bilim*, internetle ilgili haberlerin yer aldığı *Bilişim*, çevre-ekoloji haberlerinin yer aldığı *Çevre/Ekoloji*, çocuk, çocuk hakları ve bu alandaki hak ihlalleri ile ilgili haberlerin yer aldığı *Çocuk*, din ile ilgili haberlerin yer aldığı *Din*, dünyadaki gelişmelerle ilgili haberlerin yer aldığı *Dünya*, eğitim haberlerinin yer aldığı *Eğitim*, ekonomi ile ilgili haberlerin yer aldığı *Ekonomi*, işçi-köylü-memur bütün emekçilerle ilgili haberlerin yer aldığı *Emek*, hayvanlar, hayvan hakları ve bu alandaki hak ihlalleri ile ilgili haberlerin yer aldığı *Hayvanlar*, ifade özgürlüğü ve bu konudaki hak ihlalleri ile ilgili haberlerin yer aldığı *İfade Özgürlüğü*, insan hakları ve bu konudaki hak ihlalleri ile ilgili haberlerin yer aldığı *İnsan Hakları*, kadın, kadın hakları ve bu hakların ihlalleri ile ilgili haberlerin yer aldığı *Kadın*, iç ve dış afet, ekonomik kriz, siyasi olaylar vb. krizlerle ilgili haberlerin yer aldığı *Kriz*, sanatsal-kültürel faaliyetler ve sanatla ilgili haberlerin yer aldığı *Kültür*, geleneksel ve alternatif medya kanalları ile ilgili haberlerin yer aldığı *Medya*, sağlık haberlerinin yer aldığı *Sağlık*, siyasi haberlerin yer aldığı *Siyaset*, spor haberlerinin yer aldığı

---

⁴⁹ İnternet dilinde link kelimesine genellikle köprü denilse de çalışmada bu terim link olarak kullanılacaktır.

Spor, Türkiye ve Dünyadaki tarımsal gelişmelerle ilgili haberlerin yer aldığı *Tarım*, toplumu ilgilendiren haberlerin yer aldığı *Toplum* ve kadın mücadelesi, cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili haberlerin yer aldığı *Toplumsal Cinsiyet* başlıklarından oluşmaktadır. Ayrıca bu yirmi altı ana linkin yirmi üçü İngilizce olarak sitede yer almaktadır.

bianet
bağımsız iletişim ağı

04 Haziran, Çarşamba, Son güncelleme 00.35

News in English | BiaMag | Kadının Penceresi | Çocuk Sitesi

Ana Sayfa | Yazarlar | Arşiv-Arama | Bilgi-Belge | BİA-Kitaplığı | Künye ve İletişim
Haber Listesi | Galeriler | Bağlantılar | Video | BİA-Eğitim | Hakkımızda

Açılış sayfan yap | Haberlere abone ol | Eski sayfalara git | RSS

İzlenin ya da İzlenmesin Herkes Suç Duyurusunda Bulunabilir
Avukat Akif Kurtuluş "Emniyet'in herkesi 'izleyebilmesi'nin yalnızca izlenen kişinin hak ihlali olmadığını, demokratik devlet ilkesine aykırı olduğu için herkesin hakkının ihlal edildiğini, herkesin suç duyurusunda bulunabileceğini" söyledi.
Devamı için tıklayınız..

TMMOB'yi 21 Erkek 1 Kadın Yönetecek
Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği'nin yeni yönetim kurulunu 21 erkek ... >

► "Eşcinsellik Ahlaksızlıksa, Lambda Ahlaksızsa, Hepimiz Ahlaksızız"
► İntihar Haberini Yapmanın Bir Adabı Var
► "Ödül Kazanan Kitabı Öğlum Eğlenerek Okusun Diye Yazdım"

Haberler
Azınlıklar
Belediye
BİA Eğitimleri
BİA Medya Gözlem
Bilim
Bilişim
Çevre/Ekoloji
Çocuk
Din

Ayşe Bilge DİCLELİ yazdı
68 Kadınları 40 Yıl Sonra İstanbul'da Biraraya Geldi
Türkiye'nin farklı illerinden gelen "68 kızları" yaklaşık 4 saat süren toplantıdan sonra bir e-grup kurmaya, daha geniş katılımlı ikinci bir toplantı yapmaya ve yaşadıklarını yazmaya karar verdiler.
Devamı için tıklayınız >

İğdecikli 16 yaşındaki Burcu'nun hayali:
"Asi'deki Asi Gibi Olmak: Başarılı, Becerikli, Hamarat
İsparta'nın İğdecik köyünden lise öğrencisi Burcu anlatıyor: "Akşamları izimiz bitince televizyon izleriz annemle. Kendimi dizilerdeki kızların yerine koyarım. Mesleğinde başarılı, zengin, güzel, güçlü bir kadın olduğumu hayal ediyorum."
Devamı için tıklayınız >

Bugün En Çok Okunanlar
► Deniz Gezmiş Kimdir?
► 68 Kadınları 40 Yıl Sonra İstanbul'da Biraraya Geldi
► Bir de Kendimizi Yerli Halkların Yerine Koyalım
► "Ödül Kazanan Kitabı Öğlum Eğlenerek Okusun Diye Yazdım"
► İzlenin ya da İzlenmesin Herkes Suç Duyurusunda Bulunabilir

OHO OKULDAN HABER ODASINA
Türkiye'deki iletişim fakültelerinin gazetecilik bölümlerinden bu yıl mezun olan birer öğrenciyi İPS İletişim Vakfı'nın düzenlediği, "medyaya hazırlık" programında ağırlıyoruz.
12-19 Temmuz 2008 günleri arasında davetimizsiniz. Yol, barınma, yeme içme masrafları bizden **çalışmak ve eğlenmek** sizden.
Deneyimli gazetecilerle atölye çalışması yapmak, medya kuruluşlarını gezmek, sizi bekleyen mesleki süreçleri öğrenmek, ilk haberlerinizi yayımlamak istiyorsanız ayrıntıdan öğrenmek ve **başvuru formunu** doldurmak için tıklayın.
Son başvuru tarihi 10 Haziran

Tamam

Başlat | BIANET - Mozilla Firefox | TR | 01:32

<http://www.bianet.org/> (04.06.2008):BİA Web Sitesi Ana Sayfası

Bu linklere ek olarak sitenin sağ tarafında en çok okunan haberlerin yer aldığı *Bugün En ok Okunanlar*, 2007-2008 1 Mayıs'larında yaşanan olaylarla ilgili haberler ve *Nokta Dergisi*'nin bu konu ile ilgili yazı dizisinin derlendiği *1 Mayıs*, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası ile ilgili haber ve bilgilerin yer aldığı *SSGSS*, Türkiye'de konuşulan anadillerle ilgili bilgilerin ve haberlerin yer aldığı Türkiye'nin Ana Dilleri, eşitli Akdeniz ülkeleri ile girişilen ortak projenin ürünü olan *20'lerinde Akdeniz'de Kadın Olmak*, ses dosyalarından oluşun ve site ziyaretçilerine dinleme imkanı veren *Sesli Hrant Dink Yazıları* ve *Sesli Fotoröportaj*, İngilizce haberlerin yer aldığı *News In English*, *Biamag*, *Kadının Penceresi*, *Çocuk Sitesi* başlıkları yer almaktadır.

Ana sayfaya girildiğinde sitenin iki ana bölümden oluştuğu görölmektedir. BİA adının, logosunun olduğu ve site haritasında yer alan başlıklara ulaşmayı sağlayan linklerin oluşturduğu üst çerçeve (frame) sabitken; İt bölüm (solunda ve sağında yukarıda belirtilen linklerin olduğu bölüm) kaydırma çubuğu vasıtasıyla gezilebilmektedir.

6.2. İÇERİK DEĞERLENDİRMESİ

İçerik, sitede verilen bilgi, enformasyon ve haberden oluşmaktadır. Ancak bunlar sadece metinden ibaret değildir. Müzik, fotoğraf, ses, animasyon ya da video görüntüleri gibi sitede iletişimi sağlayan her türlü araç içerik olarak nitelendirilebilmektedir. İyi bir içerik amacına uygun olan, izleyiciyi kendisine çekebilen, kısa, açık, anlaşılır olan ve her zaman için daha fazlasını vermeyi hedefleyen içerik olarak değerlendirilmektedir. Sitenin tasarımı ve içeriği kuruluş aşamasında yapılmaktadır (Bilge, 2007).

6.2.1. Amaç

İnternet üzerinde yer alan bütün oluşumların bir amacı olduğu gibi BİA'nın da kuruluş aşamasında oluşturduğu ve kendi internet sitesinde

Hakkımızda başlığı altında ayrıntılı olarak açıkladığı çeşitli amaçları vardır.⁵⁰ Çalışmanın önceki bölümünde *Araştırmanın Yöntemi* başlığı altında ayrıntılarıyla açıklanan BİA'nın amaçları internet sitelerinde kısaca toplumu enformasyonun sosyal ve kültürel değeri konusunda bilgilendirmek, her alandaki hak ihlalleri ile ifade özgürlüğünün sınırlarını genişletmek üzere gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulanışını izlemek ve haberleştirmek, çok sesliliği ve kamu yönetimine katılımı arttırmak için yerel medyayı desteklemeye ve güçlendirmeye devam edebilmek, insan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık ve daha nitelikli bir biçimde ele alınmasını özendirme, gazetecilik standartlarını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek olarak belirtiliyor.

BİA'nın bütün bu amaçlar vasıtasıyla geleneksel medyanın yapamadıklarından yola çıkarak, ezilenlerin yanında duran, insan kadın ve çocuk haklarını önemseyen ve bu alandaki hak ihlallerine sessiz kalmayan, mevcut gazetecilik anlayışını dönüştürmek isteyen yapısı hedef kitlesinin de bu yönde oluşmasını sağlamaktadır. Tüm bu amaçlar ve bu amaçlar sonrasında oluşturulan içerik ve yine amaca uygun şekilde oluşan hedef kitle göstermektedir ki; BİA'nın kârını artırma, rakiplerinden reklam payı olarak geri kalma gibi bir kaygısı bulunmamakta, ezilenlerin yanında durma, özellikle hak ihlallerinden yola çıkarak haberlerini oluşturma, mevcut gazetecilik anlayışını dönüştürme gibi kaygıları daha ağır basmaktadır.

Sitede izleyicilere verilmek istenen mesajlar açık ve anlaşılırdır. Başlangıçta haberlerin oldukça uzun tutulması, dilin çetrefilli kullanılması kullanıcının sıkılması ve sitede kalma süresini kısaltması gibi olumsuz sonuçlara neden olurken, site yöneticilerinin okuyucunun ilgisini artırmak için yaptıkları haberleri daha kısa tutma anlayışı başarılı olmuş ve sitede kalma süresinin uzamasını sağlamıştır. Sitenin içerik kalitesi amaçlar göz önünde tutulduğunda kullanıcının ihtiyacını karşılayabilecek şekildedir. Ayrıca ses olanaklarından yararlanılarak çeşitli ses dosyalarının site içeriğine eklenmesi ve BİA yöneticileri ile yapılan mülakatta değinilen video dosyalarının da

⁵⁰ <http://www.bianet.org/BİA/sayfa/hakkimizda>. 25.04.2008.

içeriğe eklenecek olması içeriğin git gide zengin bir görünüm kazanacağını göstermektedir. Aşağıda yer alan Tablo 1 web sayfası içerik analizi sonucunda elde edilen bulguları özetlemektedir:

Tablo 1. www.bianet.org: Görsellik ve Teknik Özellikler

Genel yorum	Kullanıcı Etkileşimi	Bilginin İşlenmesi	Görsel Malzeme Kullanımı	Kullanıcı Kolaylığı	Estetik ve Görsel Çekicilik	Tasarım	Erişilebilirlik
Karakterler ve grafikler küçük kullanıldığı olduğu için gözü yoran, basit ama kullanışlı bir site	Her ne kadar sitenin üyelik kısmı olmasa da, kullanıcıların makalelerinin, yazılarının, yaptıkları haberlerin sitede yayınlanıyor olması kullanıcı etkileşiminin olduğunu gösteriyor.	Sitede sürekli fotoğraflarla, yeni haberlerle yenilene dinamik içerik ile sabit linklerin yer aldığı statik içerik yer almaktadır. Statik içerikte bazı eksiklikler göze çarpmaktadır.	Grafikler ve animasyonlar eski klasik tarz olan gif ve jpg kullanılarak yapılmıştır. Sitede çok fazla yazıya yer verilmesi, grafiklerin ve yazı puntolarının küçük kullanılması kullanıcıyı yormakta ve dikkatini dağıtmaktadır.	Sitede bir arama motorunun yer alması ve arşiv bölümünden eski haberlere kolayca ulaşılabilmesi kullanıcının sitede rahatça gezebilmesini sağlamaktadır.	Yazı karakterlerinin küçük kullanılması, genellikle beyaz rengin tercih edilmesi, renk kullanımının yetersiz olması, video - animasyonların yetersiz olması ve grafiklerin küçük kalması sitenin görsel çekicilik yönünden zayıf, statik bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur.	Site estetik ve görsel çekicilik yönünden her ne kadar zayıf görünse de, basit olmasına rağmen oturmuş bir tasarımı vardır. Oturmuş bir tasarımın olması siteye bir avantaj sağlamaktadır.	Grafiklerin küçük kalması ve video kullanımının yetersiz olması siteye erişilebilirlik yönünden olumlu özellikler katmıştır. Site 1 mb bir bağlantıda 1-2 saniye gibi çok kısa sürede açılmaktadır. Ayrıca İngilizce içeriğinin olması yabancı kullanıcıların siteye erişmesini sağlamaktadır.

6.2.2. Kullanıcı Etkileşimi

Etkileşim kullanıcının aktif olmasını sağlayan, ziyaretçinin sadece seyirci değil, aynı zamanda üyelik, sohbet, forum vb. yollarla katılımcı olmasını sağlayan özelliktir.

BİA internet sitesinin görünen içeriğinde sohbet, üyelik, forum gibi özelliklerin olmaması her ne kadar kullanıcı etkileşiminin oldukça sınırlı olduğunu düşündürse de kullanıcıların BİA'ya makale, haber gönderebilmeleri veya çeşitli konularda görüşlerini belirten yazılar gönderebilmeleri ve bu yazıların sitede yayınlanması kullanıcı etkileşiminin

oldukça fazla olduğunu gösteriyor (bkz. Tablo 1). BİA yöneticileri ile yapılan görüşmede açılacak bir forumun moderasyon süreci gerektirdiğini, moderasyon sürecine ayıracak enerji ve bütçe olmadığı için forumdan vazgeçildiği belirtiliyor. Okuyucuların forumda yayınlanacak yazılarının internet sitesinde birebir yayınlanması kullanıcı etkileşimi açısından daha olumlu bir hava yaratıyor.

Sitede kullanıcılar için üst çerçevede yer alan *Künye* bölümünde BİA yöneticisi ve çalışanlarının telefon ve e-mail adreslerinin bulunması da kullanıcının site hakkındaki eleştirileri, yaşadığı sorunlar, parmak basmak istediği konular, sormak istediği sorular hakkında iletişim kanalını açık bırakıyor. Böylece kullanıcı etkileşiminin birebir görüşmelerle oluşması sağlanıyor. BİA yöneticileri fazla interaktif olmadıkları, kullanıcı etkileşiminin BİA gibi bir sitede daha fazla olması gerektiği eleştirilerini kendileri de kabul etmesine rağmen, gelen bütün mesajları ya da telefonları önemsediklerinin, verilen bütün bilgileri, yapılan bütün eleştirileri dikkate aldıklarının ve kullanıcının görüşleri doğrultusunda adım attıklarının yadsınmaması gerektiğini söylüyorlar.

6.2.3. Bilginin İşlenmesi ve Yazılı İfadeler

İnternet sitelerindeki içerik, statik içerik ve dinamik içerik olarak sınıflandırılmaktadır. Statik içerik genellikle sitenin üst çerçevesinde (frame) yer alan ve zamana göre değişmeyen sayfalardır. Dinamik içerik ise alt çerçevede yer alan kaydırma çubuğu vasıtasıyla gezilebilen içeriği oluşturmaktadır. BİA'nın alt çerçevesinde yer alan dinamik içeriği sürekli güncellenen ve fotoğraflarla kullanıcıların dikkatinin çekilmeye çalışıldığı yapıyla dinamik sayfa yapısına bir örnek oluşturmaktadır. Ancak statik içerikte bir takım eksiklikler göze çarpmaktadır. Bia2 Projesi bitmiş olmasına ve Biaküp projesine geçilmiş olmasına rağmen *Hakkımızda* bölümünde herhangi bir yenileme yapılmamış ve Bia2 Projesi devam ediyormuş gibi bir izlenim yaratılmasına neden olunmuştur. Yine statik içerikte *Video* bölümü açılmamakta ve üzerine tıklandığında herhangi bir işlem yapmamaktadır.

Yine *Bilgi-Belge* bölümüne tıkladığında boş bir sayfa açılmakta “Burada sayfa içeriği yer alacak” yazısı karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu örnekler statik içerik kısmında bir takım eksikliklerin bulunduğunu göstermektedir.

Ana sayfada yer alan arama motoru istenilen hedefe ulaşmadaki süreyi oldukça kısaltmakta ve kullanıcının ulaşmak istediği bilgiye kısa sürede ulaşmasını sağlamaktadır. Bu durum site açısından önemli bir artı getirmektedir. Yine sitede bir arşivin olması kullanıcının herhangi bir tarihteki habere oldukça kolay erişmesini sağlamaktadır. Sitede arama motoru bulunması ve haber siteleri için oldukça önemli olan bir arşive sahip olması sitenin olumlu yönlerini oluşturmaktadır.

Site içeriğinde gramerin açık olması, anlaşılabilir, sade bir dilin kullanımı, imlaya ve noktalama işaretlerine dikkat edilmesi sitenin yazılı yönden iyi bir site olduğu yönünde izlenim yaratmaktadır.

6.3. TASARIM DEĞERLENDİRMESİ

Tasarım, sitenin görsel olarak izleyiciye sunulmuş olan görünümüdür. İyi olarak nitelendirilebilecek bir tasarım, yüksek kalitede, amaca uygun ve verdiği mesajları destekler nitelikte olmalı, sadece giriş sayfasının güzel olmasıyla kalmamalı, tasarımın sitenin tamamında görsel bir bütünlük oluşturması gerekmektedir.

6.3.1. Grafik Tasarımı

Sitenin tasarımında bir özgünlük dikkati çekmemekte, sade bir tasarım olduğu göze çarpmaktadır. Grafikler ve animasyonlar modern web tasarımında kullanılan Flash yerine eski klasik tarz olan gif ve jpg kullanılarak yapılmıştır (bkz. Tablo 1). Modern web tasarımında kullanılan Flash'ın kullanılmaması tasarım açıdan bir eksikliği göstermektedir. Sitede yazıya çok fazla yer verilmesi kullanıcıları yormakta, yine ana sayfadaki grafikler çok küçük kaldığı için kullanıcı grafiklerin ne anlattığını anlamak için dikkatle bakmak zorunda kalmaktadır. Yazıların çok fazla olması ve ana sayfadaki

haberlerin üzerindeki grafiklerin çok küçük olması kullanıcıyı yormakta ve dikkatinin dağılmasına neden olmaktadır. Grafiklerin küçük olması her ne kadar sitenin yüklenme hızının artmasını sağlasa da, grafiklerin çok küçük boyutlarda kalması da kullanıcı açısından olumsuzları beraberinde getirmektedir.

Yine web sayfası tasarımı yapılırken kullanılan fontların dikkatli bir biçimde seçilmesi anlatılmak istenen içeriğin sunumunu kolaylaştırmaktadır. Çok küçük ve çok büyük yazı tipleri hem kullanıcının sayfayı okumasını zorlaştırmakta hem de sayfanın güzelliğinin bozulmasına neden olmaktadır. Site genelinde font büyüklüğü en üstteki manşet haberlerde 10 punto, alt tarafta yer alan diğer haberlerde ise 8 punto olarak gözükmemektedir. Her ne kadar okuyucunun yazıyı okumasını zorlaştırmasa da üstteki haberlerde 11, alttaki haberlerde ise 9-10 punto kullanılması site görünümü açısından daha olumlu bir hava yaratacaktır. Site genelinde font yüzü olarak verdana kullanılmıştır. Genellikle web sitelerinde arial veya arial tur kullanılmaktadır.

Sitede karakter seti olarak Utf kullanılmıştır. Utf ve İso uluslararası karakterlerdir. Genellikle karakter seti olarak İso ve Utf daha olumlu sonuç yaratmakta, Windows ise kullanıcılar için bazı sorunlar yaratabilmektedir. Sitede Utf karakter seti kullanılması bilgisayardan siteye bağlananlar için herhangi bir sorun yaratmazken, yalnızca macintosh, linux kullananlar ve cep telefonlarından erişenler için gerekli ekstra programları yüklememeleri halinde bazı Türkçe karakterlerin okunamaması gibi bir soruna neden olmaktadır.

6.3.2. Kullanıcı Kolaylığı

Önceki bölümde de belirtildiği gibi sitede bir arama motorunun bulunması ve eski tarihli haberlere erişimi kolaylaştıran bir arşiv bölümünün bulunması kullanıcıların istedikleri bilgiye çabuk ve rahat bir şekilde ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır (bkz. Tablo 1). Arama motorlarının olmadığı web sayfalarında kullanıcılar genellikle erişmek istediği bilgiyi bulmakta zorlanmakta, bulana kadar vakit kaybetmekte, hatta çoğu zaman istedikleri

bilgiye erişemeyerek siteyi kapatmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da kullanıcı kolaylığı açısından önemli sorunlara neden olmaktadır. Ancak BİA'nın internet sitesinde yer alan arama motoru ve arşiv bölümleri kullanıcı kolaylığı açısından olumlu sonuç yaratmaktadır.

6.3.3. Estetik ve Görsel Çekicilik

Görsel çekicilik yönünden sitenin çok iyi olduğu söylenemez. Öncelikle kullanılan karakterler küçük kalmış, renk kullanımı yetersiz olmuş ve çoğunlukla beyaz renk tercih edilmiştir. Genel olarak beyaz rengin tercih edilmesi, örnek verilecek olursa “Devamı için tıklayınız” yazılarının da belli belirsiz kalmasına neden olmuştur. Soldaki haberler bölümünde sadece gri rengin kullanılması canlılığı azaltmıştır. Değişik tonda renklerle alanlar birbirinden ayrılabilir ve siteye canlılık katılabildi. Kısaca sitede renk optimizasyonu iyi bir şekilde oluşturulamamıştır.

Günümüzde çoğu internet sitesi animasyonlar ve videolarla siteyi canlı tutarken, BİA'nın internet sitesinde resimler bile oldukça küçük seçilmiş ve bu durum sitenin çekicilikten uzak, statik bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Ayrıca sitenin en üstünde yer alan animasyon da diğer sitelerle karşılaştırıldığında canlılığını yitirmiş gözükmektedir. BİA yöneticilerinin daha sonra ekleneceğini söylediği video, animasyon dosyalarının olmaması siteyi renksiz, sırf yazının olduğu sıkıcı bir site konumuna düşürmüş ve izleyicinin sıkılmasına neden olan bir görünüm ortaya çıkmıştır. BİA'nın internet sitesinin görsel çekicilik bakımından bir çok eksikliği bulunsa da oturmuş bir tasarımının olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 1). Bu da görsel eksikliklere rağmen BİA internet sitesine bir avantaj sağlamaktadır.

6.3.4. Düzenleme ve Planlama

Ana sayfanın genel kullanımı ve genel planlanması iyi yapılamamıştır. Site iki çerçeve üzerinde çalışmaktadır. Üst kısım sabitken, alt kısım var olan metne göre kaydırma çubuğu vasıtasıyla gezilebilmektedir. Günümüzde artık

1680x1050 çözünürlüğe sahip 22"⁵¹ geniş ekranlar bile neredeyse standart hale gelmişken, BIA internet sitesi 800x600 çözünürlük üzerine temel alınarak yapılmıştır. Günümüzde en çok kullanılan ekran çözünürlüğü 1024x768 iken, 800x600 çözünürlük yenilikçi teknolojilerde bir zıtlık oluşturmaktadır. Bu durum ekranın oldukça uzun kalmasına ve sitenin altında beyaz boş bir alanın kalmasına neden olmuştur. Site, 1024 çözünürlüğe göre genişletilse daha güzel bir görünüm oluşmasına ve alttaki boş alanında ortadan kalkmasına olanak sağlayabilir.

6.4. İŞLEVSELLİK (FONKSİYONELLİK) DEĞERLENDİRMESİ

İşlevsellik bir sitenin iyi çalışan bir site olup olmadığının bir göstergesidir. Hızlı yüklenen, canlı linkleri olan, kullanıcıyı yeni teknolojilerle, renkli sayfalarıyla kendine çekebilen siteler işlevselliği yüksek olan sitelerdir. Yine kullanıcının bilgilere ulaşmakta zorlanmadığı, işlerini rahatça ve kolayca halledebildiği, fazla zaman kaybına uğramadığı sitelerde işlevsellik yönünden iyi siteler olarak tanımlanmaktadır.

6.4.1. Ulaşılabilirlik

BIA internet sitesi renklilik, canlılık ve özgün tasarım konusunda her ne kadar biraz eksik kalsa da; sitede yer alan menünün yerinin farkedilebilir bir yerde olması, kullanıcılar tarafından kolayca dolaşılabilen bir site olması ulaşılabilirlik yönünden olumlu özellikleri oluşturmaktadır.

Yine sitede yer alan bölümlerin "*News In English*" adlı bölümde İngilizce olarak yer alması evrensel ziyaretçileri etkileme, çok dil tercümesi, değişik kültürlere açık olma, yabancı kullanıcılar açısından ulaşılabilir olma bakımından siteye olumlu bir özellik katmaktadır.

---

⁵¹ " karakteri inch kavramı için kullanılmaktadır.

6.4.2. Hız ve Bant Aralığına Olan Duyarlılığı

BİA internet sitesinin ortalama yükleme süresi 1 Mbit modem hızı olan bir bağlantıda 1-2 saniye arasında değişmektedir (bkz. Tablo 1). Bu süre sitesinin hızı açısından oldukça olumlu bir durumu göstermektedir. Çünkü kullanıcılar site yüklenmesi sırasında genellikle beklemekten hoşlanmamakta ve çok fazla beklediklerinde genellikle siteyi kapatmayı tercih etmektedirler. Ancak BİA internet sitesinin çabuk açılması tasarım bölümünde de belirtildiği gibi grafik, animasyon ve video kullanımının azlığından kaynaklanmaktadır. Bugün diğer internet sitelerine bakıldığında kullanıcıyı sitede tutma aralığının renkli grafiklerle, çeşitli video-animasyonlarla sağlandığı görülmektedir.

6.4.3. Yapı ve Dolaşım

Yapı ve dolaşım bakımından iyi olan siteler, tutarlı, açık ve aranılanın sezgi yoluyla rahatça bulunabildiği sitelerdir. Bu tür internet sitelerinde aranılan bilginin nerede bulunacağı, bir linke tıklanıldığında neyi çıkacağı genellikle kestirilebilmektedir. Dolaşımın iyi olması da kullanıcının istediği bilgiye en hızlı şekilde erişebilmesini sağlamaktadır. Sitede dolaşımın iyi olmasını sağlayan etken de dolaşımı kolaylaştıran yönlendirici işaretlerin ya da arama motorlarının olmasıdır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi BİA'nın internet arama motorunun olması dolaşım açısından kullanıcıya büyük kolaylık sağlamaktadır.

Arama motorunun dışında site içerisinde kullanıcının dolaşımını kolaylaştıran, birçok yönlendirici işaret yer almaktadır. Her açılan sayfada site içerisindeki diğer linklere ulaşma imkanı verilmekte, ayrıca yine her açılan sayfada bir önceki sayfaya veya ana sayfaya dönme imkanı sağlayan linkler yer almaktadır. Yine sitede yer alan linkler verilmek istenen mesajı tam ve net olarak açıklamakta ve kullanıcının rahatça dolaşımını sağlamaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse BİA internet sitesi yapı ve dolaşım bakımından oldukça işlevsel bir site olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme döneminde yaşanan dönüşümler ve yine bu dönemde yaşanan yoğun tekelleşmeler sonucunda geleneksel medya kanallarının oluşturduğu teksesli, anti-demokratik medya ortamında doğru ve bağımsız gazetecilik yapabilecek, ötekinin sesi olabilecek, kısaca medyayı sermayenin etkisinden kurtarabilecek alternatif medya kanallarına gün geçtikçe ihtiyaç artmaktadır. Ortaya çıkan bu ihtiyaca internetin maliyetleri oldukça aşağı çekmesi sonucunda internet üzerinden yayın yapan alternatif medya kanalları cevap vermektedir. İnternet üzerinden oluşan alternatif medya kanalları çoksesliliği sağlamaya çabalamakta, ötekinin, yerelin sesini duyurmak için çalışmaktadır. Böylece geleneksel medyanın ötekinin sesini duymayan anti-demokratik uygulamalarına karşı, ötekinin sesi olmaya çalışan alternatif medya kanalları katılımcı demokrasiye de önemli hizmetler sunmaktadır. Yine geleneksel medyanın çıkarları yüzünden yapamadığı kamu gözcülüğü yapma, kamuoyu oluşturma ve iktidarları eleştirme görevini ticari kaygıları olmayan alternatif medya kanalları devralmış gözükmektedir.

Katılımcı demokrasiye olan katkılarının yanı sıra, alternatif medya kanalları sistemin deşifre edilmesine de önemli katkılar sunmakta, böylece praksis sürecine de müdahil olmaktadır. Alternatif medya kanalları praksis sürecine müdahil olurken birkaç noktanın özellikle altını çizmektedir: İlk olarak okuyucusuyla, izleyicisiyle ve çalışanlarıyla eşit bir diyalog ortamı kurmaya çalışmakta, her ne kadar kusursuz bir diyalog ortamı sağlayamasa da en azından bu yönde çabalarını sürdürmektedir. İkinci olarak kültürel istila sürecinde ezilenlerin yaşadığı “sosyal dışlanmışlığa” cevap olarak ezilenlerin ifadeleriyle, dilleriyle, bakış açılarıyla haber örgülerini oluşturarak kültürel eylemle bu sürece cevap vermeye çalışmaktadır.

İnternetin maliyetleri düşürmesi ile birlikte Türkiye’de de alternatif medya arayışları özellikle internet üzerinden belli bir devinim içerisinde bulunmaktadır. İnternet üzerinden yayın yapmaya çalışan alternatif medya kanallarından birisi de BİA’dır. BİA, ulusal çapta yayın yapan ve holdingleşen medya sektörüne karşı, yerel ve bölgesel çapta yayın yapan radyo ve

televizyon kuruluşlarının bir araya gelmesiyle gevşek bir ağ oluşturmuştur. Oluşturduğu bu ağ vasıtasıyla tekelleşen ve sermayenin güdümünde olan medyaya karşı yerel kaynaklı, doğru ve bağımsız haberi savunmaktadır.

Son söz olarak alternatif medya konusunda ilerleyen dönemdeki çalışmalar açısından önemli olan iki noktanın altını çizmekte yarar vardır: Ağ üzerinden yapılan alternatif medya kanallarının her şeyden önce geleneksel medya kanallarını aksine, kâr için yapılanmaları, internet kullanıcılarını bir müşteri olarak algılamamaları gerekmektedir. Kısaca alternatif medya kanalı olarak algılanabilmeleri için ticari kaygılarını bir kenara bırakmaları gerekmektedir. İkinci olarak ise internet üzerinden yayın yapan alternatif medya kanallarından örgütlenme görevini yapmaları beklenmemelidir. Ticari kaygıları olmadığı için kâr etmeyi düşünmeyen alternatif medya kanalları oldukça maliyetli olan örgütlenme görevini yerine getirememektedir. İnternet üzerinden oluşan alternatif medya kanallarının oluşturduğu gevşek ağ insanların bir araya gelmelerini, görüşlerini paylaşmalarını, tartışma yapabilmelerini sağlamaktadır. Bu gevşek ağdan faydalanarak örgütlenmenin insanlar tarafından gerçekleştirilmesi beklenebilir. Bu nedenle alternatif medya kanallarından tek başına bir örgütleyicilik beklemek yanlış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACARTÜRK, Ertuğrul; **Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü: Türkiye Modeline Eleştirel Bakış**, <http://www.econturk.org>, 24.01.2008.
- AKÇAY, Cengiz R.; Küreselleşme, Eğitimsel Yoksunluk ve Yetişkin Eğitimi, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı:159, 2003.
- AKDİŞ, Muhammet; Liberal Ekonomi Düşüncesinin Çağdaş Yorumları ve Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı:11, Kasım-1994, s.23-42.
- AKGÜL, Mustafa; **İnternet Demokrasi ve Türkiye**, Bilkent Üniversitesi İnternet Notları, 2005.
- AKKUŞ, Erkan; **Kim Bu Küreselleşme Karşıtları**, <http://www.tgrthaber.com.tr> 07.07.2008.
- AKOLAŞ, D. Arzu, Bilişim Sistemleri ve Bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:12, 2004, s.29-43.
- AKSOY A.; “Bilgi devrimi, toplumun çözülüşü mü?”, **Birikim**, Sayı: 60, Nisan 1994, s.41-45.
- AKTAN, Coşkun Can; “Anayasal İktisadın Felsefi ve Teorik Temelleri”, **Ekonomik Anayasa Sempozyumu**, Takav Matbaası: Ankara, 1992.
- AKKAYA, Yüksel; Küreselleşme, Versus Sendikasızlaştırma ve Yoksullaştırma, **Yeni Ortam**, sayı 7, 2007, s.11-12.
- ALANKUŞ, Sevda; **Alternatif Olarak Yerel Medya ve BİA**, <http://www.bianet.org>, 20.03.2008.
- ALBERT, Michael; **Alternatif Medyayı Alternatif Kılan Nedir?**, çev. Taylan Doğan, BGST Yayınları, 2006.
- ALPAR, Saadet; **Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Ankara Üniversitesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- AREN, Sadun; **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Ankara, Savaş Yayınları, 1998.

- ASLAN, Seyfettin, YILMAZ, Abdullah; Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Post-Modernizm, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2001, s.93-108.
- ATABEK, Ümit; İletişim Teknolojileri ve İnternet: Eleştirel Bir Perspektif, **Telekomünikasyon Dergisi**, Sayı:1, 1996.
- ATABEK, Ümit; **İletişim Teknolojileri: Yeni Olanaklar mı?**, Türk-iş Yıllığı, 1997.
- ATABEK, Ümit; **İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar**, İstanbul, İPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003.
- ATABEK, Ümit; Global Medya: Bir Durum Saptaması, **Çağdaş**, Ekim 2003. Avrupa Gazetecilik Öğrencileri Forumu FEJS; **Toplantı Raporu: Yeni Medya Mimarisi**, Türkiye, 2005.
- AYTAÇ, Tufan; **21. Yüzyılın Başında Öğretmenin Değişen Rollerini, Eğitim**, <http://yayim.meb.gov.tr> 30.04.2008.
- BAYHAN, Vehbi; **Globalleşme ve İnternet Örneği**, I. Türkiye İnternet Konferansı, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 1995.
- BELEK, İlker; **Postkapitalist Paradigmalar**, İstanbul, Sorun Yayınları, 1999.
- BELEK, İlker; **Esnek Üretim Derin Sömürü**, İstanbul, Nazım Kitaplığı, 2004.
- Jessop, Bob; **Hegemonya, Postfordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- BİLGİ, Semih; E- Devlet Uygulamaları Kapsamında Gelirler Genel Müdürlüğü Web Sitesinin "TÜBİTAK Web Sitesi Yarışma Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi" **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir.
- BİLSEL, Cana; **Yeni Dünya Düzeninde Çözülen Kentler ve Kamusal Alan**, www.metropolistanbul.net 20.03.2008.
- BİNARK, Mutlu, BEK, Mine Gencil; **Eleştirel Medya Okuryazarlığı**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2007.
- CHOSSUDOVSKY, Michael; **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, İstanbul, Sezai İkinci Matbaası, 1999.
- CHOMSKY, Noam; **Medya Denetimi**, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1995.

- CHOMSKY, Noam; **Rızanın İmalatı**. İstanbul, Aram Yayınları, 2006.
- ÇELİK, Ahmet; Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 1998, s.53-59.
- ÇETİN, Sedef; **Sedef Tersanesinde İşçi Çam'ın Ölümüne Protesto**, Bianet, 01.08.2008.
- ÇETİNKAYA, Murat; Küreselleşme: Hayaller, Mitler, Kavgalar, **Köprü**, Sayı: 77, 2002.
- ÇEVİKEL, Tolga; **Alternatif Bir Haber Medyası Olarak İnternet: Türkiye'deki Haber Siteleri**, Türkiye İnternet Konferansı, İstanbul, 2003.
- ÇUBUKÇU, Aydın; Kapitalizmin Değişen Derisi Postmodernizm, **Evrensel Kültür**, Sayı: 114, 2007, s.51-55.
- DAĞTAŞ, Erdal, DERELİOĞLU; Gökhan; Geleneksel Yayıncılığa Alternatif Bir Medya Modeli Olarak İnternet Yayıncılığının Konumu ve Önemi, **Kültür ve İletişim**, 1999 Yaz, s. 1-10.
- DAĞTAŞ, Erdal; Magazin Eklerinde Tüketim Kültürünün İzdüşümleri, **Gazi İletişim Dergisi**, Sayı: 21, 2005, s. 125-168.
- DAĞTAŞ, Erdal; **Türkiye'de Magazin Basını ve Habercilik Anlayışı: Magazin Eklerinin Sektör ve Metin Analizi**, Ankara Üniversitesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- DİCKEN, P.; **Global Shift**, The Guilford Press, NewYork, 1992.
- DİCKENS, D.; **Alternatif Teknoloji**. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1992.
- DURAN, Ragıp; **Apoletli Medya / Medyalı Apolet**, www.bianet.org, 08.03.2008.
- DURMAS, John, CMİEL, Peters; **Medya Etiği ve Kamusal Alan**, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- EKER, Aytaç vd.; **Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)**, Ankara, Takav Matbaacılık, 1994.
- EREN, Oya; Küreselleşme, Yeni Medya ve Demokratikleşme, **Stratejik Analiz**, Ağustos 2007, s. 88-93.
- ERDOĞAN, İrfan; **Pozitivist Metodoloji**, Ankara, Erk Yayınları, 2003.
- ERDOĞAN, Necmi; "Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine" , **Toplum ve Bilim**, Sayı:89, 2001Yaz, s.9-22.

- ERSOY, Nuri, **Paulo Freire ve Ezilenlerin Pedagojisi**,
<http://www.donusumkonagi.net> 30.04.2008.
- ERSÖZ, Selva; **İnternet ve Demokrasi İçin Gelecek Senaryoları**, Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2005.
- FREİRE, Paulo; **Ezilenlerin Pedagojisi**. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- FREİRE, Paulo; **Okuryazarlık-Sözcükleri ve Dünyayı Okuma**. Ankara, İmge Kitapevi, 1998.
- FRIEDMAN, Thomas; **Küreselleşmenin Geleceği**, İstanbul, Boyner Yayınları, 1999.
- GERAY, Haluk; **Yeni İletişim Teknolojileri**, Ankara, Kılıçaslan Matbaası, 1994.
- GİROUX, H. A.; **Okuma-Yazma ve Siyasal Güçlenme Eğitbilimi, Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma**, der. Paulo Freire ve Donald Macedo. çev. Serap Ayhan. Ankara, İmge Kitabevi, 1998.
- GÖKER, Aykut; Bilim ve Teknoloji Politikalarına Giriş İçin “Enformasyon Toplumu” Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım Denemesi, **Mülkiye Dergisi**, Sayı: 230, Mart 2008, s. 27-66.
- GÜLSEVER, Teoman; **Teknolojik Gelişme, Enformasyon Teknolojisi, Esnek Üretim ve Esnek Uzmanlaşma**, Ankara, TMMOB Yayınları, 1989.
- GÜR, Bekir S.; Öğrenci-merkezli eğitimin çıkmazları, **Eski Yeni**, sayı:3, 2006, s.34-45.
- HUISMAN, D.; **Sokrates İnternette**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2000.
- İNAL, Ayşe; **Yerel Medya İçin Alternatif Arayışlar**. <http://www.bianet.org>, 13.02.2008.
- İRFAN, Erdoğan; **Kapitalizm, Kalkınma, Post-Modernizm ve İletişim**. Ankara, Erk Yayınları, 2000.
- İRFAN, Erdoğan; **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 2002.
- KALMBACH, Peter, AARONOVİTCH, Sam; **Bir Başka İktisat**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1987.
- KAPTAN, Saim; **Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri**, Ankara, Bilim Yayınları, 1995.

- KARACA, Dinçer; Alternatif Medya Mercek Altında. **IT Business Weekly**, sayı 167, 2002, s.22-26.
- KARADUMAN, Murat; “**İnternet ve Gazetecilik**”, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003.
- KIZILÇELİK, Sezgin; Küreselleşme, Beden ve Şizofreni, **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25-4 Ek, 2003, s.89-94.
- KLOBY, Jerry; **Küreselleşmenin Sefaleti Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma**, İstanbul, Güncel Yayınevi, 2005.
- KOCACIK, Faruk; Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, No: 2, Aralık 2001, 193-199.
- KOROĞLU, F. Ece; **Bilgi Toplumu ve E-Devlet**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Ana Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- KÖSE, Hüseyin; **Alternatif Medya**, İstanbul, Yirmi Dört Yayınları, 2007.
- KÖSE, Hüseyin; **Alternatif Medya Efsanesinin Doğuşu**, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com> 08.04.2008.
- KÖSE, Hüseyin; **Alternatif Bir Medya: İnternet**, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com> 08.04.2008.
- HIRST, Paul, THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Ankara, Dost Kitabevi, 1998.
- LAMBERT, Renaud; Telesur, Kuzeyin Medyatik Tekelini Alaşağı Etmek İçin Silahlanıyor. İstanbul, **Birikim**, sayı 203, 2006, s. 111-116.
- MARSHALL, McLuhan; **Global Köy 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler**. İstanbul, Scala Yayıncılık, 2001.
- MASUDA, Y.; **Managing in the Information Society**, Blackwell, Cambridge, 1980.
- MAAZOU, Souleymane; **Des Médias Alternatifs Pour Un Autre Monde**, <http://www.alternatives.ca/article2323.html> 20.03.2008.
- MATTELART, Armand; **İletişimin Dünyasallaşması**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001.
- McCHESNEY, R. Wood; **Kapitalizm ve Enformasyon Çağı**. Ankara, Epos Yayınları, 1997.

- MCLAREN, Peter; **Che Guevara, Paulo Freire ve Devrimin Pedagojisi**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006.
- MCLUHAN, Marshall; **Mekanik Gelin: Sanayi İnsanın Folklorü**, 1951.
- MCLUHAN, Marshall; **Gutenberg Galaksisi Tipografik İnsanın Oluşumu**, 1962.
- MCLUHAN, Marshall; **Yaradığımız Medya**, 1967.
- MERTLİ, Kemal; **Sanal Cemaat ve Kolektif Kimlik Üzerine**, MMİstanbul Makaleleri, <http://www.mmistanbul.com> 20.03.2008.
- MUTLU, Erol; **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınevi, 1994.
- OTAN, Ümit; **Alternatif Medya Yoksa, Siz de Yoksunuz...** <http://www.dorduncukuvvetmedya.com> 19.03.2008.
- ÖNDER, İzzettin; “**Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu**” **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, der. Meryem Koray, İstanbul, YTÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2001.
- ÖNGEN, Tülin; **Küresel Kapitalizm ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri**, İstanbul, Petrol-İş Yayınları, 2003.
- ÖZBEY, Rana Funda; Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2000, s. 75-93.
- ÖZDEK, Yasemin; **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, Ankara, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, 2002.
- ÖZTÜRK, Nursel; **Değişen Devlet Anlayışı ve Özelleştirme**, <http://www.ydk.gov.tr/egitim.notlari/ozellestirme.htm> 20.03.2008.
- ÖZTÜRK, Serdar, SÖZDEMİR, Ali ve GÖVDERE, Bekir, Washington Uzlaşmasından Beijing Uzlaşmasına, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, s.61-73.
- PAZARCI, Nilgün Gürkan; **Türkiye’de Gazetecilerin Gözlükleri/Medyanın Dönüşemeyen Kodları, Medya ve Toplum**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005.
- RAMONET, Ignacio; **5. Dünya Sosyal Forumu, Bilgi ve İletişim Dünya Forumu (ICWF)**, 28 Ocak 2005, Brezilya, Porto Alegre.
- SAKLI, Ali Rıza, **Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm**, <http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>, 19.01.2008.

- SELEK, Pınar; **Biz Ezilenlerin Pedagojisi**, Amargi Kadın Akademisi, 2005.
- SERAP, Ayhan; Paulo Freire: Yaşamı, Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine, **A.Ü.E.B.F. Dergisi**, Ankara, Cilt:28, Sayı:2, 1997.
- SEVİNÇ, Erkan; **Boş Bir Kova**, <http://www.tip2000.com> 30.04.2008.
- SMİTH, Adam; **Milletlerin Zenginliği**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- SOYER, Şule; **Regülasyon ve Deregülasyon Politikası**, <http://www.alomaliye.com> 20.04.2008.
- ŞAHİN, Haluk; **Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü**, Basın Konseyi Bilimsel Araştırması, 1991.
- ŞAN, Mustafa Kemal; **Sanayi Sonrası Bilgi Toplumu Kuramları**, www.sakarya.edu.tr 07.01.2008.
- ŞAYLAN, Gencay; **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- ŞENSES, Fikret; **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2001.
- ŞİMŞEK, Hasan; **Pozitivizm Ötesi Paradigmatik Dönüşüm Ve Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Uygulamada Yeni Yaklaşımlar**, Hacettepe Üniversitesi II. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirisi, 1994.
- TAĞRAF, Hasan; Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, s.33-34.
- TAŞGETİREN, Ahmet; **Küresel İnsani Kriz**, Bugün, 16.01.2007.
- TEKELİOĞLU, Muammer; **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 1993.
- TİMİSİ, Nilüfer; **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitapevi, 2003.
- TOKGÖZ, Oya; **Temel Gazetecilik**, Ankara, İmge Kitapevi, 1994.
- TOFFLER, Alvin; **Üçüncü Dalga**, 1980.
- TÖRENLİ, Nurcan; **Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye**, Ankara, Bilim ve Sanat, 2004.

- TÖRENLİ, Nurcan; E-Devletin Ekonomi-Politiğine Giriş: Kullanıcı Dostu Ortamlarda "Sanallaşan" Kamu Hizmetleri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:60, 2003, s.191-224.
- TURAN, Mehmet; "Küreselleşme" mi?, **İşçi Mücadelesi**, Eylül-Ekim 2003.
- TURAN, Selahattin**; Teknolojinin Okul Yönetiminde Etkin Kullanımında Eğitim Yöneticisinin Rolü, **Eğitim Yönetimi**, Sayı:30, 2002, s. 271-281.
- ÜSTÜNDAĞ, Erhan; **Başka Bir İletişim Mümkün**, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com> 20.03.2008.
- YILDIRIM, Rahmi; **Medyada Sınıf Mücadelesi**, <http://www.sendika.org> 08.04.2008.
- YILDIRIMTÜRK, Yavuz; Kapitalizmin Niteliği ve Bundan Çıkarılması Gereken Sonuçlar, **Süvari**, 23 Ocak 2008.
- YÜCESAN-ÖZDEMİR, Gamze; "Sosyal Dışlanma" Kavramı Masum Değildir: İnsandışılışmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair, **Tes-İş Dergisi**, Haziran 2007, s.100-103.

EKLER

EK I

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORU FORMU

1. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ, ENFORMASYON TOPLUMU YAKLAŞIMI VE DEMOKRATİKLEŞME

1. Yeni iletişim teknolojileri, özellikle internet teknolojisi tek elci egemen medyanın pazar kontrolü sayesinde elde ettiği hakim konumunu değiştirmek için, alternatif medya kanallarına olanak sağlıyor mu? Alternatif medya kanalları yeni iletişim teknolojilerini kullanarak neleri gerçekleştirebilir?
2. Kamusal alanın oluşmasına, eleştiri ortamlarının gelişmesine bir katkı sunuyor mu? Sizce sanal kamusal alan gerçek kamusal alanın yerini alabiliyor mu?
3. Sanal ortamda yaratılan eleştiri ve muhalefet bir pasiflik anlamını da taşıyor mu? Kolektif eylemi zayıflatıcı bir yanı var mı?
4. Yeni iletişim teknolojileri dayanışmacı mı yoksa bireyselleştirici mi?
5. Yeni iletişim teknolojilerinin; (kitle iletişim araçlarının yapamadığı kamuoyu oluşturma işlevini) bilginin yurttaşlar arasında eşit dağılımını, ifade özgürlüğünü sağlayarak oluşturduğu sanal kamusal alan vasıtasıyla katılımcı demokrasiyi gerçekleştirecek potansiyelleri içerdiği görüşüne katılıyor musunuz?
6. Kitle iletişim araçlarının tekelleşmesi, ticarileşmesi ve eğlence kültürünü baskınlaştırması nedeniyle gerçekleştiremediği kamu gözcülüğü yaparak hükümetleri denetleme, kamuoyu oluşturma ve hükümetleri halk adına eleştirme görevini internet yoluyla oluşan alternatif medya kanalları yapabiliyor mu?
7. Yeni iletişim teknolojilerinin bulunmasının ardından oluşan "Enformasyon Toplumu" yaklaşımına göre bu teknolojiler sayesinde gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark kapanacaktır. Bu kurama karşı çıkanlara göre ise bu teknolojiler pazarda sıcak parayla satıldığı için bu teknolojiye ilk sahip olacaklar da yine gelişmiş ülkeler olacak ve bu fark git gide açılacaktır. Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

8. Yeni iletişim teknolojilerine maliyet nedeniyle kolayca erişilemeyeceği, teknolojinin demokrasinin sorunlarını aşmada tek başına yeterli olamayacağı, bu alana egemen kesimin daha rahat ulaşacağından dolayı güçlü kesimlerin bu alanda tercihlerinin yoğunlaşacağı, bunun sonucunda katılımcı demokrasiden çok yeni bir egemenlik sürecine girildiği yönündeki eleştirileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
9. Alternatif medya yoluyla kimlere ulaşılabilir? Az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de internet kullanımı göz önüne alındığında, esas muhalefet ya da eleştiri geliştirecek olanlar acaba internete ulaşabiliyorlar mı?
10. Yeni toplumsal hareketler (çevreciler, eşcinseller, feministler gibi) için önemli bir açılım mı oluşturuyor? Sınıf temelli siyaset için aynı açılımlardan konuşabilir miyiz?
11. Küreselleşme sürecinde alternatif yapılarda küreselleşiyor mu? Küresel dayanışma için ne düşünüyorsunuz?
12. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de internet kullanımı büyük bir hızla yayılıyor. Medya holdingleri de böyle etkili bir araçta hemen yerlerini aldılar ve büyük bir güç kazandılar. Sizin alternatif bir medya kanalı olarak karşılaştığınız zorluklar ve engeller neler?
13. Bia projesinin ilk aşaması 2000-2003 yılları arasında tamamlandı. Şu anda Bia2 adıyla devam eden projede ileride yapmak istedikleriniz neler?
14. Sizin bu konuda söylemek ve belirtmek istedikleriniz nelerdir?

2. FREIRE'NİN YAKLAŞIMI

Mülakatın bu bölümünde ünlü bir Brezilyalı pedagog olan, Ezilenlerin Pedagojisi isimli kitabı ile tüm dünyada tanınan Paulo Freire'nin yaklaşımından hareket etmek istedik. Onun yarattığı pedagojiden hareketle alternatif medya ile ilgili sorular yönelteceğiz.

1. Freire'nin yaklaşımına göre ezilenlerin özgürleşmeleri ancak içinde yaşanılan sistemin deşifre edilmesi ile mümkün olabilir. Kitle iletişim araçlarının egemenden yana olan tavrı nedeniyle gerçekleştiremediği sistemin deşifre edilmesini alternatif medya kanalları olanakları çerçevesinde sağlayabiliyor mu?
2. Şu anda varolan sistem bizi Freire'nin belirttiği ezilenlerin sosyal dışlanmaya uğradığı yine ezilenlerin ifadelerinin ve kültürlerinin yok sayıldığı kültürel istilaya sürüklüyor. Freire'ye göre bu durumdan ancak ezilenlerin kendi ifadelerini ve kültürlerini yaşayabildikleri kültürel eylem ile çıkılabilir. Siz böyle bir süreç oluşturmayı başarabiliyor musunuz?
3. Freire'nin yaklaşımına göre ezilenler hakkında konuşmak değil, onlara söz hakkı vermek gerekir. Bu da aslında, interaktif niteliğin öne çıkması olarak düşünülebilir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
4. Freire'ye göre özgürleşme için herkesin kendi adına konuştuğu, hiç kimsenin söz hakkının gasp edilmediği, herkesin eşit şartlarda katıldığı bir diyalog ortamına ihtiyaç vardır. Kitle iletişim araçları sistemin bir parçası oldukları için bu diyalog ortamına yanaşmamakta, ezileni görmezden gelmekte hiçleştirmektedir. Alternatif medya kanalları diyalogcu yaklaşımı ne kadar önemsiyor? Eşit özgürlükçü bir diyalog ortamı sizce gerçekleştirilebiliyor mu?
5. Yine Freire'ye göre özgürleşme sürecinde her türlü sorunun problem olarak tanımlandığı, problemin özgür ve eşit bir diyalog süreci sonunda çözülmeye çalışıldığı, diyalog çerçevesinde karşılıklı öğrenmeyi temel alan problem tanımlayıcı eğitim çok önemli bir görev üstlenmektedir. Alternatif medya kanalları sizce eğitim sürecine ne kadar önem veriyor? Uyguladığı eğitim diyaloga dayalı, problem tanımlayıcı eğitimin kriterlerine ne kadar uyuyor?
6. Alternatif medya kanalları ezilenlerin özgürleşmeleri için hayati olan işbirliği ve örgütlenmeyi destekliyor mu? İşbirliğinin ve örgütlenmenin gelişmesi için ne gibi çalışmalar yapıyor?

3. BIANET

1. Bianet'in iç işleyişi hakkında bilgi verebilir misiniz? Örneğin karar alma mekanizmalarında geleneksel medya ile Bianet'in arasındaki farklar nelerdir? Bia projesinde çalışan herkesin kararlarda etkinliği var mı, herkesin görüşü dikkate alınıyor mu?
2. Bianet'in içeriğinin belirlenmesinde çalışanlar, okuyucular ne kadar söz sahibi?
3. Bianet'in amaçlarında gazetecilik standardını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek yer alıyor. Bianet etik konusunda ne kadar hassas?

EK II

Tablo 2. Derinlemesine Görüşme Bilgileri

TARİH	GÖRÜŞÜLEN KİŞİ	GÖRÜŞME YERİ	GÖRÜŞME SÜRESİ
26.02.2008	Ertuğrul Kürkçü (Bianet Koordinatörü)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	13.00-14.30
26.02.2008	Nadire Mater (Bianet Proje Danışmanı)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	17.00-18.30
26.02.2008	Erhan Üstündağ (Bianet Editörü)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	15.00-16.00

EK III

WEB SAYFASI İÇERİK ANALİZİ FORMU

GENEL GÖRÜNÜM

6.1. **Kuruluş, Görünüm:** Tarihçe, site haritası.

İÇERİK

6.2. İçerik Değerlendirmesi

6.2.1. **Amaç:** Amaçlar, misyon, ilkeler.

6.2.2. **Kullanıcı Etkileşimi:** Üyelik, sohbet ve forum.

6.2.3. **Bilginin İşlenmesi ve Yazılı İfadeler:** Statik-dinamik içerik, dilin kullanımı.

TASARIM

6.3. Tasarım Değerlendirmesi

6.3.1. **Grafik Tasarımı:** Sitede yer alan yazı (punto, font yüzü) ve grafiklerin özellikleri, hangi programlar aracılığıyla yapıldığı ve kullanılan karakter seti.

6.3.2. **Kullanıcı Kolaylığı:** Arşiv, arama motoru.

6.3.3. **Estetik ve Görsel Çekicilik:** Kullanılan karakterler, renk kullanımı, grafik, video ve animasyon yönünden inceleme.

6.3.4. **Düzenleme ve Planlama:** Site çerçevesi ve çözünürlük.

FONKSİYONELLİK

6.4. İşlevsellik Değerlendirmesi

6.4.1. **Ulaşılabilirlik:** Site menüsünün kullanımı, İngilizce içerik.

6.4.2. **Hız ve Bant Aralığına Olan Duyarlılık:** Sitenin ortalama açılma hızı.

6.4.3. **Yapı ve Dolaşım:** Site içi dolaşım kolaylığı, yapı bakımından özellikler.

ÖZET

Bu çalışma, geleneksel medya kuruluşlarının oluşturduğu tek sesli, anti-demokratik medya ortamını dönüştürmeyi hedefleyen, dünyada ve Türkiye’de özellikle son yıllarda gittikçe artan internet üzerinden oluşan alternatif medyayı küreselleşme, teknoloji ve toplum kuramı çerçevesinde incelemeyi ve alternatif medyayı Paulo Freire’nin bakış açısıyla çözümlmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçla Türkiye’de kurulan, internet üzerinden yayın yapan BİA adlı alternatif medya kuruluşunda araştırmanın yöntemi çerçevesinde derinlemesine görüşmeler yapılmış ve “www.bianet.org” adlı kuruluşun internet sitesi web sayfası içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Derinlemesine görüşme sürecinde yine küreselleşme, yeni iletişim teknolojileri ve Freire’nin bakış açısı bu görüşmelere yansıtılmaya çalışılmış, BİA bu yaklaşımlar çerçevesinde araştırmaya tabi tutulmuştur.

Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk kısmı küreselleşme süreci, bu süreçte yaşanan dönüşümler, yeni iletişim teknolojileri ve bu teknolojilerinin sağladığı dönüşümler, internet teknolojisinin demokrasi konusunda yarattığı değişimler, internet üzerinden oluşan alternatif medyanın özellikleri, Freire’nin pedagojisi ve bu pedagoji üzerinden alternatif medyanın incelenmesi başlıklarını kapsamaktadır. Bu kısım çalışmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. İkinci kısım ise araştırmanın konusu olan BİA’ya ilişkin bilgiler, BİA’da yapılan derinlemesine görüşme ve web sayfası içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular ile sonucu kapsamaktadır.

ABSTRACT

This study proposes to investigate the alternative media broadcasts via internet which aims to convert the traditional media organizations that compose of mono, anti-democratic media concept within the framework of the globalization, technology and community theory and to analyse it from the perspective of Paulo Freire.

For this purpose, detailed discussions was made with the alternative media organization called BIA which was established in Turkey and broadcasts via internet, in the framework of research method and its website “www.bianet.org” was analyzed by web-page content analysis technique. Globalization, recent communication techniques and Freire’s view point are tried to be reflected to these discussions and BIA was subjected to research within these approach’s frameworks.

This study consists of two parts. The first part of the study covers the titles of globalization period, the changes occurred in this period, new communication technologies and transformations provided by these technologies, the changes caused by technology of internet in the field of democracy, the properties of alternative media occurred via internet, Freire’s pedagogy and the analysis of alternative media via using this pedagogy. This part forms the hypothetical basis of the study. The second part covers the information about BIA that is the subject of the study, the detailed discussion made with BIA, the findings obtained from web-page content analysis and result.

EKLER

EK I

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORU FORMU

1. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ, ENFORMASYON TOPLUMU YAKLAŞIMI VE DEMOKRATİKLEŞME

1. Yeni iletişim teknolojileri, özellikle internet teknolojisi tek elci egemen medyanın pazar kontrolü sayesinde elde ettiği hakim konumunu değiştirmek için, alternatif medya kanallarına olanak sağlıyor mu? Alternatif medya kanalları yeni iletişim teknolojilerini kullanarak neleri gerçekleştirebilir?
2. Kamusal alanın oluşmasına, eleştiri ortamlarının gelişmesine bir katkı sunuyor mu? Sizce sanal kamusal alan gerçek kamusal alanın yerini alabiliyor mu?
3. Sanal ortamda yaratılan eleştiri ve muhalefet bir pasiflik anlamını da taşıyor mu? Kolektif eylemi zayıflatıcı bir yanı var mı?
4. Yeni iletişim teknolojileri dayanışmacı mı yoksa bireyselleştirici mi?
5. Yeni iletişim teknolojilerinin; (kitle iletişim araçlarının yapamadığı kamuoyu oluşturma işlevini) bilginin yurttaşlar arasında eşit dağılımını, ifade özgürlüğünü sağlayarak oluşturduğu sanal kamusal alan vasıtasıyla katılımcı demokrasiyi gerçekleştirecek potansiyelleri içerdiği görüşüne katılıyor musunuz?
6. Kitle iletişim araçlarının tekelleşmesi, ticarileşmesi ve eğlence kültürünü baskınlaştırması nedeniyle gerçekleştiremediği kamu gözcülüğü yaparak hükümetleri denetleme, kamuoyu oluşturma ve hükümetleri halk adına eleştirme görevini internet yoluyla oluşan alternatif medya kanalları yapabiliyor mu?
7. Yeni iletişim teknolojilerinin bulunmasının ardından oluşan “Enformasyon Toplumu” yaklaşımına göre bu teknolojiler sayesinde gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark kapanacaktır. Bu kurama karşı çıkanlara göre ise bu teknolojiler pazarda sıcak parayla satıldığı için bu teknolojiye ilk sahip olacaklar da yine gelişmiş ülkeler olacak ve bu fark git gide açılacaktır. Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
8. Yeni iletişim teknolojilerine maliyet nedeniyle kolayca erişilemeyeceği, teknolojinin demokrasinin sorunlarını aşmada tek başına yeterli olamayacağı, bu alana egemen kesimin daha rahat ulaşacağından dolayı güçlü kesimlerin bu alanda tercihlerinin yoğunlaşacağı, bunun sonucunda

katılımcı demokrasiden çok yeni bir egemenlik sürecine girildiği yönündeki eleştirileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

9. Alternatif medya yoluyla kimlere ulaşılabilir? Az gelişmiş bir ülke olan Türkiye’de internet kullanımı göz önüne alındığında, esas muhalefet ya da eleştiri geliştirecek olanlar acaba internete ulaşabiliyorlar mı?
10. Yeni toplumsal hareketler (çevreciler, eşcinseller, feministler gibi) için önemli bir açılım mı oluşturuyor? Sınıf temelli siyaset için aynı açılımlardan konuşabilir miyiz?
11. Küreselleşme sürecinde alternatif yapılarda küreselleşiyor mu? Küresel dayanışma için ne düşünüyorsunuz?
12. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de internet kullanımı büyük bir hızla yayılıyor. Medya holdingleri de böyle etkili bir araçta hemen yerlerini aldılar ve büyük bir güç kazandılar. Sizin alternatif bir medya kanalı olarak karşılaştığınız zorluklar ve engeller neler?
13. Bia projesinin ilk aşaması 2000-2003 yılları arasında tamamlandı. Şu anda Bia2 adıyla devam eden projede ileride yapmak istedikleriniz neler?
14. Sizin bu konuda söylemek ve belirtmek istedikleriniz nelerdir?

2. FREIRE’NİN YAKLAŞIMI

Mülakatın bu bölümünde ünlü bir Brezilyalı pedagog olan, Ezilenlerin Pedagojisi isimli kitabı ile tüm dünyada tanınan Paulo Freire’nin yaklaşımından hareket etmek istedik. Onun yarattığı pedagojiden hareketle alternatif medya ile ilgili sorular yönelteceğiz.

1. Freire’nin yaklaşımına göre ezilenlerin özgürleşmeleri ancak içinde yaşanılan sistemin deşifre edilmesi ile mümkün olabilir. Kitle iletişim araçlarının egemenden yana olan tavrı nedeniyle gerçekleştiremediği sistemin deşifre edilmesini alternatif medya kanalları olanakları çerçevesinde sağlayabiliyor mu?
2. Şu anda varolan sistem bizi Freire’nin belirttiği ezilenlerin sosyal dışlanmaya uğradığı yine ezilenlerin ifadelerinin ve kültürlerinin yok sayıldığı kültürel istilaya sürüklüyor. Freire’ye göre bu durumdan ancak ezilenlerin kendi ifadelerini ve kültürlerini yaşayabildikleri kültürel eylem ile çıkılabilir. Siz böyle bir süreç oluşturmayı başarabiliyor musunuz?
3. Freire’nin yaklaşımına göre ezilenler hakkında konuşmak değil, onlara söz hakkı vermek gerekir. Bu da aslında, interaktif niteliğin öne çıkması olarak düşünülebilir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

4. Freire'ye göre özgürleşme için herkesin kendi adına konuştuğu, hiç kimsenin söz hakkının gasp edilmediği, herkesin eşit şartlarda katıldığı bir diyalog ortamına ihtiyaç vardır. Kitle iletişim araçları sistemin bir parçası oldukları için bu diyalog ortamına yanaşmamakta, ezileni görmezden gelmekte hiçleştirilmektedir. Alternatif medya kanalları diyalogcu yaklaşımı ne kadar önemsiyor? Eşit özgürlükçü bir diyalog ortamı sizce gerçekleştirilebiliyor mu?
5. Yine Freire'ye göre özgürleşme sürecinde her türlü sorunun problem olarak tanımlandığı, problemin özgür ve eşit bir diyalog süreci sonunda çözülmeye çalışıldığı, diyalog çerçevesinde karşılıklı öğrenmeyi temel alan problem tanımlayıcı eğitim çok önemli bir görev üstlenmektedir. Alternatif medya kanalları sizce eğitim sürecine ne kadar önem veriyor? Uyguladığı eğitim diyaloga dayalı, problem tanımlayıcı eğitimin kriterlerine ne kadar uyuyor?
6. Alternatif medya kanalları ezilenlerin özgürleşmeleri için hayati olan işbirliği ve örgütlenmeyi destekliyor mu? İşbirliğinin ve örgütlenmenin gelişmesi için ne gibi çalışmalar yapıyor?

3. BIANET

1. Bianet'in iç işleyişi hakkında bilgi verebilir misiniz? Örneğin karar alma mekanizmalarında geleneksel medya ile Bianet'in arasındaki farklar nelerdir? Bia projesinde çalışan herkesin kararlarda etkinliği var mı, herkesin görüşü dikkate alınıyor mu?
2. Bianet'in içeriğinin belirlenmesinde çalışanlar, okuyucular ne kadar söz sahibi?
3. Bianet'in amaçlarında gazetecilik standardını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek yer alıyor. Bianet etik konusunda ne kadar hassas?

EK II

Tablo 2. Derinlemesine Görüşme Bilgileri

TARİH	GÖRÜŞÜLEN KİŞİ	GÖRÜŞME YERİ	GÖRÜŞME SÜRESİ
26.02.2008	Ertuğrul Kürkçü (Bianet Koordinatörü)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	13.00-14.30
26.02.2008	Nadire Mater (Bianet Proje Danışmanı)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	17.00-18.30
26.02.2008	Erhan Üstündağ (Bianet Editörü)	Bianet Bürosu Faikpaşa Sokak Faikpaşa Apt. No: 37 Beyoğlu / İstanbul	15.00-16.00

EK III

WEB SAYFASI İÇERİK ANALİZİ FORMU

GENEL GÖRÜNÜM

6.1. **Kuruluş, Görünüm:** Tarihçe, site haritası.

İÇERİK

6.2. İçerik Değerlendirmesi

6.2.1. **Amaç:** Amaçlar, misyon, ilkeler.

6.2.2. **Kullanıcı Etkileşimi:** Üyelik, sohbet ve forum.

6.2.3. **Bilginin İşlenmesi ve Yazılı İfadeler:** Statik-dinamik içerik, dilin kullanımı.

TASARIM

6.3. Tasarım Değerlendirmesi

6.3.1. **Grafik Tasarımı:** Sitede yer alan yazı (punto, font yüzü) ve grafiklerin özellikleri, hangi programlar aracılığıyla yapıldığı ve kullanılan karakter seti.

6.3.2. **Kullanıcı Kolaylığı:** Arşiv, arama motoru.

6.3.3. **Estetik ve Görsel Çekicilik:** Kullanılan karakterler, renk kullanımı, grafik, video ve animasyon yönünden inceleme.

6.3.4. **Düzenleme ve Planlama:** Site çerçevesi ve çözünürlük.

FONKSİYONELLİK

6.4. İşlevsellik Değerlendirmesi

6.4.1. **Ulaşılabilirlik:** Site menüsünün kullanımı, İngilizce içerik.

6.4.2. **Hız ve Bant Aralığına Olan Duyarlılık:** Sitenin ortalama açılma hızı.

6.4.3. **Yapı ve Dolaşım:** Site içi dolaşım kolaylığı, yapı bakımından özellikler.